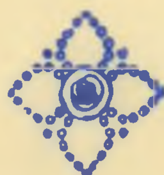
UNIVERSITATEA MIHAILEANA—IAŞI, FACULTATEA DE DREPT
INSTITUTUL DE ISTORIA VECHIULUI DREPT ROMANESC

OCTAVIAN GÂDEI
DOCTORAND IN DREPT

FRĂȚIA DE CRUCE ȘI FRĂȚIA DE MOȘIE

ATELIERELE GRAFICE – ZANET CORLĂTEANU, – HUŞI
1 9 3 8

De acelaşi:

„Terza scuola" în dreptul penal de *prof. E. Carnevale*, traducere din limba italiană, cu o prefaţă a d-lui *prof. N. T. Buzea*. Lucrare tipărită de Seminarul de ştiinţe penale al Facultăţii de drept, Iaşi — Huşi, 1934 — Lei 70.

Ocrotirea minorităţilor, cu o prefaţă a *d-lui prof. N. Daşcovici*. Studiu tipărit de Institutul de drept internaţional public al Universităţii Mihăilene din Iaşi — Iaşi, 1935 — Lei 50.

UNIVERSITATEA MIHAILEANA—IAŞI, FACULTATEA DE DREPT
INSTITUTUL DE ISTORIA VECHIULUI DREPT ROMANESC

OCTAVIAN GÂDEI
DOCTORAND IN DREPT

FRĂŢIA DE CRUCE
ŞI
FRĂŢIA DE MOŞIE

ATELIERELE GRAFICE - ZANET CORLĂTEANU, - HUŞI
1 9 3 8

Frăția de cruce

CAP. I

Temeiul istoric și juridic al frăției de cruce la Români.

Poporul român, deși de origină latină și având la temelia sa elemente pur latine, totuși, datorită așezării sale geopolitice și frământărilor de veacuri, a suferit o puternică influență slavă ce se vede în toate manifestările sale: in limbă, în religie, în moravuri, în superstiții, în folclor, în credinți, în obiceiuri, și, într'un cuvânt, în întreaga sa viață sufletească. Am putea spune, fără a deforma adevărul, că dacă trupul, scheletul este latin, haina ce-a îmbrăcat-o este cea slavă.

In viața politică și juridică însă, influența slavonă s'a manifestat atât de puternic, încât elementul etnic latin a fost complect îndepărtat. Iată cum explică acest fenomen *C. G. Dissescu* în *Originele dreptului român*[1]: „E azi un lucru convingător pentru toată lumea aproape, că, din cauza năvălirii barbarilor și retragerii locuitorilor din orașele și satele Daciei la munți, s'a stins viața politică și juridică pe bazele dreptului roman. Limba, obiceiurile, viața sufletească se transmise înainte aceleași, dar așezămintele politice devin slavone în mare parte. Concepțiunile și practica rânduelilor juridice de altă dată presupuneau abstracțiuni, pentru cari oamenii cu viață păstorească și simplificată nu mai erau chemați să le înțeleagă".

Din cauza vitregiei istoriei și a vremurilor, poporul ce se plămădea în ținuturile Daciei a făcut un salt înapoi spre viața primitivă și nomadă. Tot ceeace este organizare, disciplină și constrângere individuală în folosul tuturor într'un stat, a trebuit pentru poporul român să se desvolte încetul cu încetul, ca și cum n'ar fi existat pe aceste meleaguri.

1) C. G. Dissescu: *Originele dreptului român*—București, 1899—p. 18.

Ceeace putem găsi în acele vremuri tulburi și de nepătruns, e *obiceiul pământului*, adică un cod verbal de rezolvări a neînsemnatelor conflicte și probleme juridice ce se iveau atunci, rezolvări, date în baza unui simț al dreptății desvoltat la maximum și care aveau în structura lor elemente juridice slave.

Pe lângă acest simț al dreptății moștenit de sigur de la Romani — care nu trebue confundat cu obiceiul pământului — mai exista încă ceva, ce era luat însă de la Slavi: o stare sufletească care distanță și îndepărta noul popor de popoarele primitive. Era acel sentiment de umanitate, de blândețe, de cumințenie, de iubire a tuturor lucrurilor și ființelor înconjurătoare, ce se concretiza în formula tipică, ajunsă și în vremurile noastre, de: „frate". *Frate* era cu Românul nu numai semenii săi și oamenii de treabă ce se pripășeau, alungați de la ei de acasă, în ținuturile sale, ci era și codrul ce-l adăpostea de dușmani, și soarele ce-l încălzea, și isvorul ce-l răcorea, și luna ce-i lumina potecile munților, și păsările ce-i cântau, și calul ce-l purta în lupte, și, mai ales, voinicul românaș cu care făcea „iama în păgâni".

Colecțiile de poezii populare ne ilustrează cum nu se poate mai frumos afirmațiile noastre. Iată, de pildă, pe Român frate cu un cuc:

„Să cânți, cuce, când m'oi duce,
Să te prind frate de cruce.
Tu-i mere pe sus cântând,
Iară eu pe jos plângând".[1])

De asemenea și calul e frate bun cu el:

„Iar pe negrul sprintenel
Il face frate cu el,
Că Românu-i frate bun
C'or ce cal viteaz, nebun".[2])

Nu mai spunem de flori, căci:

„Vinu-mi ori într'uneori,
Să mă suiu pe munți cu flori,
Să am tutele surori,
Brazii lungi să-i am frați dulci".[3])

---

1) Iarnik și Bârseanu: *Doine și strigături din Ardeal*—1895—p. 266.
2) V. Alexandri: *Poezii populare ale Românilor*—colecția B. p. t.—p. 63.
3. Tit. Bud: *Poezii populare din Maramureș*—București, 1908—p. 43.

Şi dintre care trandafirul nu e uitat:

„*Trandafir mândru'nflorit*
Ce-am gândit, n'am isbândit:
Am gândit să te am frate,
Cu credinţă şi dreptate,
Şi cu dor şi cu durere,
Şi cu dreptate casei mele!" [1])

Şi ar fi o lipsă de delicateţă dacă n'am aminti de falnicul străjer al munţilor noştri:

„*Frate, frate de stejar!*
Lasă-mă să tai un par
Să-mi fac osie la car". [2])

Acest nobil sentiment al iubirii frăţeşti a tot ce este bun, frumos şi de ajutor pentru Român, dimpreună cu acel simţ al dreptăţii ce a dat naştere obiceiului pământului, formează temelia vieţii juridice a Românilor. Pe aceste două elemente, de origină diferită, s'a clădit, încetul cu încetul, timp de mai bine de zece veacuri, în mod evolutiv şi continuu, instituţia dreptului român, aşa cum o avem şi o vedem astăzi. Influenţele ce le-a suferit dreptul român, nu au avut alt rol decât să conlucreze la perfecţionarea lui, şi nu, după cum s'a afirmat de către mulţi, să-l schimbe radical. Primirea unei noui influenţe avea de efect îndepărtarea într'o oare care măsură a celei vechi, fără a atinge însă, ceeace constituia specificul dreptului românesc.

Oricât s'ar documenta şi argumenta, nu se poate admite existenţa prăpăstiilor în viaţa juridică a unui popor. Formele juridice se pot schimba la infinit, nu însă şi spiritul juridic. El e un produs al mediului geografic şi social, ce scapă voinţei oricărui legiuitor. Astfel se explică şi obişnuita întrebuinţare, în vorbirea curentă, a expresiunilor: drept francez, drept englez, drept american, drept german, etc.

Instituţia, care are cea mai strânsă legătură cu spiritul slav—parte componentă în temelia vieţii juridice române — e *frăţia de cruce*, o instituţie quasijuridică, născută şi desvoltată odată cu poporul român, care, imprimându-i spiritul său, a deosebit-o de a celorlalte popoare. A afirma că frăţia de cruce am luat-o de la Slavi — şi anume de la Bulgari,

1) Tudor Pamfil: *Cântece de ţară*—Bucureşti, 1913—p. 263.
2) V. Alexandri: op. cit. p. 45: *Stejarul şi omul*

după părerea cea mai precisă[1]) — înseamnă a privi chestiunea pe deasupra, deoarece, odată ce ne-am format mentalitate juridică şi pe una din principalele caracteristici ale popoarelor slave, nu mai trebuia, ca să avem o instituţie asemănătoare lor, să o copiem, căci ea se ivea şi se desvolta singură, dacă era necesară, tocmai din acea mentalitate juridică asemănătoare. Imprumutul dacă se comitea, se rezuma cel mult la ritual, la partea formalistică. Şi aşa s'a întâmplat cu frăţia de cruce. De altfel şi noţiunea de a împrumuta sau de a lua, este, într'o mare măsură cam hazardată pentru timpurile sec. al IX-lea, când a apărut, în urma unui îndelung proces de gestaţie, frăţia de cruce. Nu se puteau împrumuta aşa de uşor instituţiile de drept în vremea când oamenii locuiau prin codri şi munţi, şi trăiau în grupuri destul de mici.

CAP. II

Frăţia de cruce la celelalte popoare.

Mai înainte însă de a studia frăţia de cruce, în timp şi spaţiu, la toate popoarele, să vedem ce se înţelege prin frăţia de cruce şi la ce servea ea.

I. Peretz, în *Cursul* său[2]) defineşte frăţia de cruce, spunând :

„...Frăţia de cruce este legătura de rudenie artificială, ce se naşte între două persoane, care îşi jură reciproc unire şi ajutor frăţesc până la moarte".

M. Emerit[3]), încercând să facă o clasificare în tipuri a frăţiei, categoriseşte frăţia de cruce în tipul al doilea, definind-o în felul următor :

---

1) I. Bogdan : *Cinci documente istorice slavo-române* — Bucureşti, 1889—p. 18. *B. P. Hâjdeu* în art. *Infrăţirea sau unirea* din *Buletinul instrucţiunei publice* — 1865 p. 622 — susţinea că frăţia de cruce a fost împrumutată de la Romani, pentru ca mai târziu să renunţe la această teorie : v. *Originele Craiovei* în *Columna lui Traian* — 1877, p. 5 — şi să enunţe teoria împrumutării de la Cumani.

P. Negulescu este contra originei cumane, susţinând origina scitică a instituţiei, transmisă prin Daci.

G. Fotino, doritor de concluzii cu totul noi, încearcă să dovedească existenţa ei în epoca preromană pentru popoarele cari au locuit în Dacia în vremea aceia.

C. G. Dissescu susţine cu tărie că frăţia de cruce este de pură origină slavă : v. *Originele dreptului român*, p. 36.

Şt. Berechet, în notele sale, spune că nu poate fi vorba decât de un obicei practicat de popoarele orientale, transmis Bizantinilor şi Slavilor, dela cari l-am folosit şi noi.

Această părere e cea mai aproape de adevăr, însă numai în ceeace priveşte ritualul frăţiei de cruce.

2) I. Peretz : *Curs de Istoria Dreptului Român* — vol. II, part. I — Bucureşti, 1928 — p. 118.

3) M. Emerit : *L'adoption fraternelle en Valachie et son influence sur la formation de la propriété colective* — Bucarest, 1928 — p. 14.

„Un lien de parenté artificiel entre deux ou plusieurs individus, lien purement moral, d'ordinaire sanctionné par Eglise. Les frères adoptifs échangent des serments et se considèrent désormais comme parents".

Deşi această caracterizare nu constitue o definiţie, totuşi pune în evidenţă o notă nouă faţă de definiţia lui Peretz: aceia a unui „lien purement moral".

Ceilalţi cercetători, cari s'au ocupat şi de această instituţie, nu se opresc la nici o definiţie.

Cu ajutorul acestor două definiţii, cari se complectează una pe alta, şi ţinând seamă şi de scopul frăţiei de cruce, care se încheia în general pentru ajutor mutual şi în particular pentru fapte de vitejie, putem să schiţăm o definiţie mai precisă, în felul următor: *Frăţia de cruce este o legătură pur morală de rudenie artificială între două sau mai multe persoane, care îşi jură solemn iubire frăţească, ajutor şi sprjin până la moarte.*

Pentru o mai uşoară înţelegere a acestei instituţii să amintim că dealungul timpului s'au practicat două feluri de frăţii de cruce: frăţia de cruce pur şi simplu, frăţia spirituală şi frăţia de cruce barbară sau haiducească, după cum o numeşte Hâjdeu, unde intervenea ca element de legătură sângele înfrăţiţilor.

Desigur, că înainte de apariţia creştinismului se practica de către toate popoarele frăţia de sânge, uz, care, fie din cauza primitivităţii unor popoare, fie sub formă de reminiscenţă, s'a transmis, atenuat şi restrâns până la nepracticare, până în zilele noastre, dar nu la toate popoarele. Astfel Grecii, Ruşii, Slavii meridionali[1]) şi Românii, afară de haiduci, nu au practicat-o.

Existenţa acestei instituţii se confundă cu apariţia raporturilor sociale în viaţa sălbatecă a oamenilor. Astfel, *Post* in remarcabila sa operă *Grundriss der ethnologischen Jurisprudentz*[2]) — 1894, I, p. 93 — ne spune că acest mod de adopţiune este pretutindeni răspândit: îl găsim la Indienii din Guiana, la o mulţime de triburi din America de Nord, la popoarele din Oceania, ca Melanesienii şi Polynesienii, în Madagascar, la popoarele negre din Africa.

Letourneau în *L'évolution du mariage et de la famille*[3]),

---

1) v. Peretz, Bogdan, Hâjdeu, Berechet, op. cit.
2) cit. P. Negulescu in *Convorbiri Literare*, an. 1898, p. 283
3) Letourneau: L'évolution du mariage... — Paris, 1888, p. 357.

vorbeşte de adopţiune în sezul de înfrăţire, la Pieile Roşii. In alt loc[1]), spune cum un clan întreg a adoptat un alt clan.

In clasificarea pe tipuri a frăţiei pe care o face M. Emerit[2]) şi de care am amintit, se vorbeşte de trei tipuri de frăţii: Primul ar fi legătura dintre două popoare sau dintre doi şefi politici dornici să încheie o pace perpetuă. Acest tip s'ar caracteriza prin ritualuri foarte simple şi fără intervenţia preotului. E suficient amestecul sângelui celor doi şefi şi schimbul unor daruri. Al doilea tip ar fi al frăţiei de cruce spirituale, iar al treilea tip ar fi al frăţiei de moşie. Această clasificare cuprinde tipurile de frăţii considerate în abstract. Aşa cum au existat, cum s'au desvoltat şi cum s'au stâns cele două frăţii, de sânge şi de rudenie spirituală — a treia constituind o excepţie — se pot clasifica în timp, luând ca punct despărţitor apariţia creştinismului, care îşi manifestă şi aci influenţa sa.

Frăţia de cruce a existat la toate popoarele, persistând în special, până în zilele noastre, la popoarele din Orientul european.

Herodot, în cartea IV § 70, vorbeşte despre un asemenea obicei la Sciţi: „Când Sciţii încheie un tratat cu cineva, ori cine ar fi, varsă vin într'un vas mare de pământ şi contractanţii, făcându-şi uşoare tăeturi pe corp cu un cuţit sau cu o spadă, amestecă acolo sângele lor. După aceia ei bagă în acest vas o sabie, săgeţi, o bardă şi o suliţă. Terminate aceste ceremonii, ei pronunţă o lungă formulă de rugăciune şi beau apoi o parte din ceeace este în vas, şi după ei persoanele cele mai distinse din suita lor".

Lucian în *Dialogurile morţilor*[3]) pune în gura unui Scit, Toxaris, o asemenea ceremonie: „Noi procedăm în felul următor: făcând tăeturi la degetele noastre, lăsăm să scurgă sângele într'un vas şi după ce am înmuiat vârfurile paloşelor noastre, îl bem împreună. Iţi jur pe paloşul meu şi pe toate vânturile că nu te mint asupra prieteniei scite".

Tacit în *Anale*[4]) ne spune că această practică există la Armeni şi la alte popoare din Asia. Când două persoane vroiau să se înfrăţească, îşi făceau o tăetură la deget

---

1) Letourneau: *L'évolution du mariage...* — Paris, 1888, p. 363.
2) Op. cit. p. 14.
3) Lucian: *Dialogues des morts*, 37, 41
4) Tacit: *Annales*, XII, 47.

şi fiecare sugea sângele celeilalte: *Mox est regibus, quoties in societatem coeant implicare dextras, pollicesque inter se vincire nodoque praestringere; mox, ubi sanguis in artus se extremos suffuderit, levi ictu cruorem eliciunt atque invicem lambunt: id foedus arcanum habetur quasi mutuo cruore sacratum*[1])".

La Greci, fraţii de cruce se chemau *stavradelphi*, dela *stavros* — cruce şi *adelphos* — frate. Legătura de frăţie se făcea prin jurământ în biserică, fără nici un amestec de sânge. De asemenea găsim această instituţie şi la neo-greci. *Baldovin*, conte de Flandra, împărat al Constantinopolului, ne spune[2]) că Grecii recurgeau la frăţia de sânge pentru a încheia amiciţie cu popoarele străine, acuzându-i că: „după spurcata datină a păgânilor, voi vă înfrăţiţi cu dânşii bând sângele unul altuia!". Această afirmaţie, unică dealtfel, răstoarnă pe acelea făcute de cercetătorii noştri, că Grecii n'au cunoscut frăţia de sânge.

Un proverb neo-grec versificat se referă de asemenea, la frăţia de cruce: „Mai buni sunt fraţii făcuţi în biserică decât fraţii din aceiaşi mamă[3])".

La Romani, frăţia de cruce a avut o soartă mai grea. Impăraţii s'au pronunţat întotdeauna, cu hotărâre, contra acestei instituţii de origină orientală. Această atitudine a împăraţilor se explică prin faptul că Romanii nu admiteau adopţiunea decât pe cale naturală. Totuşi, ea a existat împotriva legilor în partea răsăriteană a imperiului.

Salustius în *Istoria conjuraţiunii catilinare* ne destăinueşte cum Catilina înainte de a-şi da pe faţă planurile sale, voind să-şi unească printr'o legătură durabilă pe complicii săi, recurse la băutura sângelui amestecat cu vin[4]).

In anul 285, *Diocleţian* a dat un rescript prin care interzicea adopţiunea pe calea înfrăţirei, zicând: *„nec apud peregrinos fratem sibi quisquam per adoptionem facere poterat*[5]).

---

1) = Intâi era obiceiul la regi, decâte ori se adună în tovărăşie să-şi impreune mânele drepte şi să unească, strâns ca un nod, degetele cele mari; apoi, înţepau cu o uşoară impunsătură sângele, ce ţâşnea prin degete afară şi il lingeau reciproc: asta se considera drept legătura tainică sfinţită mutual parcă, prin sânge.

2) v. Du Cange: *Histoire de St. Louys IX* par Jean de Joinville enrichie par Charles du Tresne, sieur du Cange—1668, Paris—cit. de P. Negulescu in *Convorbiri literare*, 1898, p. 279, şi Hâjdeu în *Columna lui Traian* an VIII—tom. II, 1878, p. 10.

3) Sanders: *Das Volksleben der Neugriechen*,—Mannheim, 1844—cit. de Hâjdeu în *Columna lui Traian*—1878, tom. II—p. 7.

4) Salluste: *Catilina XXII*, Cit. P. Negulescu, *Convorbiri literare*, 1898, p. 277.

5) = Nici la străini n'a putut cineva să-şi facă frate prin adoptare.

Aceiaşi mentalitate se vede şi în timpul imperiului bizantin. Deşi frăţia de cruce se practica de către toţi, ea a fost totuşi prohibită de legi. Basilicalele îi interzicea practicarea în mod categoric, de oare ce — argumentează Dimitrie Chomatenul — ea e nepotrivită cu natura şi contrarie legilor, şi nu poate aduce obstacol la căsătorie, cum produce adopţiunea obişnuită, căci adopţiunea imită natura: ea cunoaşte fiu prin naştere, dar frate nici de cum [1]).

Frăţia de cruce se cunoaşte la Bizantini sub denumirea de *adelphopiia.*

Codinus ne raportează înfrăţirea împăratului Iustinian I cu patriciul Severus. De asemenea, patriciul Nicetas se înfrăţeşte cu Sf. Ion, patriarhul Alexandriei [2]).

Leon Gramaticul ne vorbeşte de înfrăţirea împăratului Vasile Macedoneanul cu Ioan. Constantin Porfirogenetul raportând această adopţiune o numeşte *pnevmatiki adelphotis* [3]).

Sire de Joinville ne spune că împăratul Constantinopolului şi cu oamenii săi de arme au făcut o alianţă cu regele Cumanilor. Acesta din urmă ceru, pentru ca să existe o siguranţă şi o încredere reciprocă mai mare—„*que chacun de leurs gens de part et d'autre se fissent saigner et que de leur sang ils donnassent à boire l'un à l'autre en signe de fraternité en disant qu'ils estoient frères et d'un sang et ainsi le convint faire entre nos gens et les gens d'iceluy Roy et meslèrent de leur sang avec du vin et en beuvoient l'un à l'autre et disoient lors qu'ils estoient frères d'un sang* [4]).

La 1189 împăratul *Frederic Barbarosa* mustra pe Bizantini că s'au aliat cu păgânii „bând reciproc sângele amestecat, curs din împungerea venei precordiale", ceeace —observă el—este „obiceiul Saracinilor la legarea amiciei" [5]).

O carte asupra Dreptului romano-sirian, numită şi Cartea siro-romană, pomeneşte de frăţia de cruce, spunându-ne că ea se efectua printr'un act scris. „Acest mod de înfrăţire — scrie P. Negulescu în articolul din Convorbiri literare — se stabileşte mai întâi printr'un acord de voinţe, ca ori care contract, care trebue apoi constatat în scris.

1) v. Peretz: *Curs de Istoria Dreptului Român*—vol. II, part. I, 1928—p. 118.
2) v. Du Cange, op. cit. in Convorbiri literare, 1898, p. 285.
3) Idem.
4) Idem, p. 280.
5) v. Columna lui Traian, 1878, p. 9.

Scrisul este o condiţie esenţială: *Wenn Jemand eine Schrift der Verbrüderung mit einem anderen zu schreiben wünscht*, sau în altă parte: *Wenn ein Mann Bruderschaft schreiben will mit einem anderen* etc." Acest soi de înfrăţire producea ca efecte, că tot ce aveau şi tot ce dobândiau în viitor înfrăţiţii, îl posedau în comun şi-l moşteniau reciproc [1]). Această înfrăţire, natural, nu mai este de cruce, ci este pur şi simplu înfrăţire de moşie, după cum vom vedea la locul respectiv.

Tot P. Negulescu în acelaşi articol [2]) ne mai spune că în dreptul cambodgian (Cambodge, un stat mic din Asia, la N. V. de Cochinchina) rudenia prin înfrăţire e considerată de legislator ca echivalentul rudeniei colaterale a verilor; datoriile contractate între înfrăţiţi ca şi cele contractate între veri nu pot depăşi o treime din dobânda ordinară.

In *Chansons de geste* vedem cum Roland îl face pe Olivier frate. Această adopţiune obliga pe cavaleri la ajutor reciproc până la moarte; şi nici unul din înfrăţiţi nu putea să intre într'o nouă înfrăţire fără consimţământul celuilalt [3]).

In *Chansons de Danrel et Bélon*, faptul că frăţia de cruce produce o comunitate universală, e foarte bine pus în lumină. Ducele Beuve e un puternic şi bogat senior, pe când vasalul său, contele Gui, nu posedă decât un castel, castelul d'Aspremont. Cu toată această inegalitate de averi, ducele propune să se înfrăţească. Din pactul încheiat între dânşii reese că amândoi vor avea drepturi egale asupra bunurilor lor puse în comun, cu toate că unul are mai mult decât celălalt. La moartea unuia din fraţi, comunitatea se disolvă şi se împarte pe din două între supravețuitor şi moştenitorii defunctului [4]).

In romanul lui *Lancelot du Lac* vedem cum trei cavaleri se înţeapă la braţ şi amestecă sângele lor pentru a se înfrăţi [5]).

Celţii din Irlanda—ne spune *Du Cange*, citând pe cronicarul englez *Matei Paris* din sec. al XIII-lea—au cu-

---

1) v. P. Negulescu: *Conv. literare*; Peretz: *Curs*, şi cf. Sachau und Bruns: *Syrich-römisches Rechtsbuch* aus dem fünften Jahrhundert-Leipzig, 1880—p. 254.

2) p. 293; cf. Leclerc: Recherches sur la législation cambodgienne, p. 60.

3) v. M. Emerit, op. cit. p. 15.

4) v. P. Negulescu, rev. cit. p. 293.

5) Palaye: *Mémoires sur l'ancienne chevalerie*, 3-ème partie, p. 227 — cit. P. Negulescu, p. 280.

noscut și ei instituția înfrățirii. Ni se descrie cu amănunte alianța prin sugerea sângelui: *Barbari ille, et eorum duces ac magistratus, sanguinem venae praecordialis in magno vase per minutionem fuderunt, et fusum sanguinem insuper perturbantes, miscueunt et mixtum post ea sibi ad invicem proprinantes exhanserunt, in signum quod essent ex tunc in antea indissolubili et quasi consanguineo foedere colligati, et in prosperis et diversis usque ad capitum expositionem indivisi* [1]).

Despre existența frăției de cruce la Italieni, avem mărturisirea lui *Pamphilio Constanzo*, făcută în opera sa *Istoria Siciliei*, despre înfrățirea dintre marele amiral și arhiepiscopul de Palermo. El ne spune că această înfrățire nu a fost numai confirmată prin jurăminte solemne, dar încă și prin prețiosul corp al Domnului, din care unul a luat o parte și altul alta: *si fece con l'arcevesco Fratello în Cristo portandosi la sacra Eucharistia nella Communione* [2]).

Ungurii, la intrarea lor în Panonia în sec. al IX-lea, când erau încă păgâni, își întăreau jurămintele de fidelitate prin băutura sângelui amestecat. Și cronicarul maghiar adaugă că aceasta se făcea anume păgânește: *more paganismo* [3]).

Și Turcii au cunoscut instituția frăției de cruce, căci ne povestește cronicarul *Alberic* pe la anul 1187, că unul din cei mai puternici cavaleri cruciați, contele Raimund de Tripoli, împăcându-se cu celebrul sultan Saladin, curd de origine, au băut amândoi sângele unul altuia, în semn de alianță: alter alterius bibendo sanguinem foedo foedere sunt conjuncti[4]).

La Tatari, frăția de sânge ni e descrisă de scriitorul oriental *Zakharia Khazvini*, mort la 1283: *si amicitiam vel foedus cum sui vel alieni generis populis faciunt, in conspectum solis, prodeunt, eumque adorant. Tum poculum vino plenum in aerem jaciunt atque quisque eorum ex hoc poculo bibit. Tum eductis gladiis se ipsos in quadam corporis parte*

---

1) = : Acei barbari și căpeteniile lor și autorități, au turnat într'un vas mare sângele venei precordiale prin picături și unind sângele turnat deasupra, îl amestecă, și după ce a fost amestecat, îl sorbeau, oferindu-și-l reciproc, în semn că sunt de atunci încolo nedespărțiți și uniți printr'o alianță par'că de naștere, și atât în timpurile fericite cât și în cele grele nu se părăsesc până la sfârșitul vieții.

2) Idem Negulescu, p. 293.

3) v. Columna lui Traian, p. 9.

4) v. Columna lui Traian, p. 19.

vulnerant, donec sanguis profluit. Tum quisque eorum alterius sanguinem potat, quo facto foedus inter eos ictum est[1]).

La Albanezi, frăţia de cruce, cunoscută şi practicată sub denumirea de *vlam, vălam vălămănia* sau *vă'ămăria* dela *văla* = frate, consta în aceia că cei cari vroiau să se facă fraţi de cruce îşi făceau o tăetură la braţul drept, lăsând să cadă câteva picături de sânge, pe care îl amesteca într'un pahar cu rachiu, ca după aceia să-l bea împreună[2]).

In Muntenegru, după relaţiile lui *Medacovic*[3]) persoanele care doreau să se înfrăţească se duceau la biserică, unde preotul le citea o rugăciune. In tot timpul citirii ele rămâneau acoperite de patrafirul ce-l poartă preotul; pe urmă, beau de trei ori dintr'o cupă plină cu vin şi de fiecare dată după ce beau, mânâncă o bucăţică de pâine; după aceia amândouă sărută crucea, evanghelia şi icoana sfântă, se îmbrăţişează de trei ori şi apoi pleacă, ceremonia fiind astfel sfârşită. Acela care locueşte mai aproape de biserică, pofteşte pe celălalt la dânsul acasă pentru a mânca împreună, făcându-i, în acelaş timp, un dar oarecare, ca o camaşă, ciorapi, etc., câteodată o puşcă sau un cuţit. După aceasta, noul său frate, la rândul său, îl invită acasă la el şi după ce-i serveşte masa, îi face la fel cadouri asemănătoare cu cele primite.

In Bosnia, Dalmaţia. Serbia, frăţia de cruce se făcea in biserică.

La popoarele Nordului, la Scandinavi, găsim de asemenea înfrăţirea. Când două sau mai multe persoane vroiau să stabilească între dânsele o legătură strânsă, să contopească averile lor, să-şi asigure ajutor în timpul vieţii şi răsbunare după moarte, recurgeau la rituri simbolice, care stabileau între dânsele o fraternitate fictivă[4]).

Ritualul acestei înfrăţiri ne este descris într'o veche cronică scandinavă[5]). Acei ce vroiau să se înfrăţească tăeau

1) = dacă încheie prietenie sau alianţă cu popoarele din neamul lor sau străin, ei ies atunci la vederea soarelui şi se închină lui. Apoi, aruncă un pahar plin cu vin în aer şi fiecare din ei bea din acest pahar. Pe urmă, cu săbiile scoase se rănesc într'o parte a corpului, până ce sângele să nu curgă Atunci, fiecare din ei bea sângele celuilalt, după care fapt alianţa între ei s'a încheiat. — cit. Hâjdeu, rev. cit. p. 11

2) Hâjdeu afirmă, în ceeace priveşte ritualul, că Albanezii se sângerau la degetul cel mic al mânei drepte, şi nu la braţul drept, după cum ne spune R. Dareste; *Les anciennes coutumes albanaises* în Nouvelle revue historique de droit français et étranger — XXVII, 1903 — p. 478 şi J. C. Hahn în *Albanesische Studien* — Iena, 1854 — p. 145, 178; cf. C. S Constante; Spre Albania p. 177.

3) cit. Volkov în *Melusine* — Tom. V, 1890-91 — p, 199.

4) cit. P. Negulescu, rev. cit. — p. 278.

5) Idem.

o brazdă pe care o ridicau cu lancea și ei se așezau sub brazdă, amestecându-și sângele ; apoi jurau pe zei că va răzbuna pe celălalt ca pe fratele său.

Toate aceste acte formează ficțiunea de rudenie : Pământul e mama comună ; faptul că ei se unesc la sânul ei, amestecându-și sângele, produce frăția ; și apoi luarea zeilor de martori este o întărire a alianței contractate. Această ingenioasă explicare e datorită lui Pappenheim[1]).

Popoarele slave au cunoscut cu toatele instituția frăției de cruce, care este considerată ca un contract moral ce creează o nouă rudenie. De obicei e întărită printr'o ceremonie religioasă și prin daruri reciproce Astfel, la Bulgari, cine voește să contracteze o alianță fraternă prin comunicare de sânge își făcea incisiuni pe brațe sau mâni și fiecare lăsa să cadă câteva picături de sânge pe rana celuilalt[2]). De asemenea se consideră ca frați în Bulgaria, când doi copii sunt botezați în aceiași apă[3]).

Rușii cunosc instituția frăției de cruce sub denumirea de *pobratimstvo* = frăție ; *pobrati* = pentru frați *posetva* = pentru surori, sau *krestovâe bratia* = frați de cruce și *nazvanâe bratia* = frați de nume.

Astăzi, după cum ne informează Volkov[4]), înfrățirea se practică mai ales în districtul Elissavetgrad, gubernia Ecaterinoslav și în Dmitrovka, gubernia Chersonului. Modul cum se procedează la această înfrățire e următorul : doi oameni, cari se cunosc bine și vor să se înfrățească, se duc la un prieten sau la o cârciumă și se înțeleg asupra înfrățirii. După aceea se duc la unul dintr'ânșii și în fața unei icoane fac jurământul de înfrățire pentru toată viața. Apoi, sărută icoana, se îmbrățișează și schimbă daruri între dânșii. In fine, mănâncă și beau împreună. In același chip se înfrățesc și femeile.

Oficierea înfrățirii se face de obicei a doua zi după sărbătoarea Paștelor ; prietenii sinceri consolidându-și în acest fel legăturile lor de prietenie. Se înfrățesc, în cea mai mare parte, persoanele care n'au familie, nici frați și nici surori[5]).

Infrățirea este considerată ca o rudenie de primul grad,

---

7) Pappenheim : *Die altdänischen Schutzgilden* — 1885, p. 21-22 — cit. P. Negulescu, p. 279.
2) v. Volcov: *Melusine* — 1891, p. 107.
3) Idem, 1895, p. 156
4) Idem, 1890-91.
5) Idem, p. 194.

încât căsătoria copiilor acestor fraţi nu se poate încheia[1]).

Dar frăţia de cruce a fost practicată de Ruşi din cele mai vechi timpuri. Urme despre existenţa ei găsim în vechile balade ruseşti, numite *bâlinâ* precum şi în proverbe. Una din aceste bâline, intitulată *Dobrânia*, vorbeşte clar despre frăţia de cruce, arătându-ne marea ei valoare la vechii Ruşi. Eroul acestei balade, Dobrânia Nichitici, plecând într'o călătorie de lungă durată, îşi ia rămas bun de la femeia sa, spunându-i: „După ce vor trece doisprezece ani, mărită-te, fie cu un prinţ sau cu un boier; numai cu fratele meu adoptiv, tânărul Aleoşa Popovici, să nu te măriţi"[2]).

Tot în această bâlinâ, Dobrânia mai adaugă în legătură cu oprirea femeiei sale de a se mărita cu Aleoşa: „Un criminal, un câne dacă este, el e întotdeauna fratele meu de adopţie, frate de cruce, care este mult mai însemnat decât fratele de naştere"[3]).

Mai există o poveste: *„Povestea despre ţareviciul Ordânskii"*, care ne vorbeşte de înfrăţire. E vorba de înfrăţirea în biserică dintre cneazul de Rostov, Boris Vasilcov (mort la 1278) şi ţareviciul tătăresc, Petru, înfrăţire oficiată de vlădica de Rostov, Ignatie[4]).

Se mai găsesc dovezi despre înfrăţire şi în proverbele ucraine. Dăm două din asemenea proverbe, citate de Volkov[5]).

Dobre bratsvo kraşce bahatsva
(O trainică legătură frăţească valorează
mai mult decât averea).

Şi al doilea, care ne confirmă indirect existenţa instituţiei:

Svatannia ne bratannia
(Logodna nu este înfrăţire).

Volkov, în revista Melusine, ne mai pune la îndemână o dovadă. E o placă de aur găsită în anul 1831 la Kerciu, în timpul unor săpături. Această placă, păstrată la Ermitagiul imperial din Petersburg, înfăţişează imaginea a doi Sciţi, bând din aceiaşi cupă. Scena, după toate probabilităţile, reprezintă tocmai obiceiul înfrăţirii. Tot Volkov ne

1) v. Volkov: *Melusine* p. 195.
2) Idem, p. 196.
3) v. Volkov: *Melusine* p. 197.
4) Şt. Berechet: *Caterisirea preotului şi frăţia de cruce* p. 33.
5) v. Volkov p. 198.

mai relatează în aceeaşi revistă[1]), mărturisirea rabinului Petachia de Ratisbonne, care a vizitat sudul Ucrainei, între 1170-80. Iată cum povesteşte acest călător modul în care îşi asigurau credinţa supuşii lui Kedar: „după ce îşi înţeapă degetul său cu un ac, invită pe prietenul său să bea sângele degetului înţepat şi de atunci, cele două persoane sunt ca şi o carne şi un sânge".

CAP. III

Frăţia de cruce la Români.

Frăţia de cruce, practicată de toate popoarele ce ne înconjoară, după cum am văzut până aici, a fost cunoscută şi de ţara noastră. Mărturii despre existenţa ei avem atât în folclor cât şi în documentele vremii. Basmele noastre amintesc destul de des de frăţie. Astfel *Lazăr Şăineanu* în studiul său *Basmele române*[2]), făcând clasificarea basmelor în tipuri, se ocupă şi de „tipul celor doi fraţi de cruce, cu următoarele peripeţii:

a) Fraţii de cruce pornind în lume, îşi lasă câte un semn de prevestire;

b) ajungând în primejdie, celalt îi vine în ajutor şi-l scapă;

c) sau un voinic, pornind în căutarea surorilor, se face frate de cruce cu alt voinic, căruia Mama pădurii îi luase inima, şi isbutind a o relua, el se căsătoreşte cu sora fratelui său de cruce"[3]).

Acest tip al celor doi fraţi de cruce „în mare parte propriu basmelor române"[4]), se împarte — după clasificarea autorului — în două clase, având fiecare un basm tip.

Basmele în care ni se vorbeşte de frăţia de cruce sunt numeroase. Ceeace trebue remarcat e că nu găsim nici un basm, care să ne arate ceva din ritualul înfrăţirii. Citind basmele, ne formăm convingerea că înfrăţirea se încheia, fie în urma unei vitejii făcută în doi, fie pentru o vitejie viitoare, prin simplul acord de voinţă a celor doi ce vroiau să se înfrăţească. Acelaşi lucru îl vom vedea şi în poeziile populare: nici o urmă de descriere a ritualului. Pentru e-

1) Melusine — T. VII, No. 1, 1894 — p. 4.
2) Lazăr Şăineanu: *Basmele Române* — Bucureşti, 1895.
3) Idem, p. 580.
4) Idem.

xemplificare să luăm basmul „Celor trei fraţi de cruce" [1]), în care ni se vorbeşte de un moş ce avea un băiat. Ajungând băiatul destul de mare, plecă de acasă ca să se hrănească singur. Pe drum se întâlni cu Strâmbă-lemne şi cu Sfărâmă-pietre. După ce îi birui, se prinseră fraţi de cruce până la moarte. Cum şi în ce fel, nu ni se spune. Alte basme în cari se vorbeşte despre frăţia de cruce sunt: Spată lată şi inimă putredă [2]); Busuioc verde [3]); Porumbul raiului [4]); Fraţii Greceni [5]). şi multe altele.

Poezii populare în care să găsim înfrăţirea de cruce, nu avem aşa de multe, după cum s'ar crede înainte de a le cerceta. Totuşi, în fiecare colecţie găsim câte una-două. Astfel în colecţia lui *V. Alexandri* găsim, în balada *„Mihul copilul"* o aluzie la înfrăţire, când voinicul Mihu spune haraminilor, că cine îi va ridica armele:

„Acela să vie
Cu mine în frăţie,
Ca să vitejească,
Numele-i să crească" [6]).

In aceiaşi colecţie mai întâlnim balada *„Balaurul"*, unde se povesteşte cum un balaur înghiţise pe jumătate un voinic. Şi cum se svârcolea şarpele ca să-l înghită, apare un viteaz, care, omorând balaurul, scapă pe voinic de la moarte. Rezultatul acestui ajutor vitejesc fu că ei se legară fraţi de cruce:

„Apoi mări, cât trăia
Fraţi de cruce se prindea
Şi'mpreună voinicea
Pe balauri de stârpia!" [7])

Tot în aceiaşi baladă, dar după varianta lui *G. Dem. Teodorescu*, mai întâlnim:

„Tinere huşean
Viteaz moldovean,
Pasă de mă scoate

---

1) Lazăr Şăineanu: *Basmele Române* — Bucureşti.
2) Idem, p. 609
3) Idem, p. 326.
4) Idem, p. 548.
5) P. Ispirescu: *Basmele Românilor* — Vol. II, p. 6.
6) V. Alexandri: *Poezii populare ale Românilor* — Bib. p. toţi — p. 59.
7) Idem.

Din gură de şarpe,
Din sudori de moarte,
Că te-oi prinde frate
Şi ţi-oi ţinea parte
De-acum pân'la moarte" [1]).

O altă variantă a acestei balade, în care ni se vorbeşte tot de frăţie, o găsim în Transilvania în colecţia d-rului *I. Popovici*, sub titlul de *„Fiuţu şi şarpele"*. Se povesteşte cum o maică îşi blastămă fiul de mic, ca atunci când va fi mare să fie supt de un şarpe. Lucru care se şi întâmplă. Şi când voinicelul era înghiţit pe jumătate de către şarpe, striga trecătorilor:

„Haideţi, frate, de mă scoate,
Ţ-oi fi frate pân'la moarte" [2]).

Acesta e tot materialul ce ni-l furnizează folclorul român. Mărturiile însă, despre existenţa frăţiei de cruce pe pământul nostru, nu se sfârşesc odată cu acest material, deoarece însemnări despre instituţia frăţiei găsim şi în documente şi în descrierile de călătorie ale străinilor ce au vizitat Principatele moldo-valache. Mai avem de asemenea dovezi şi în legile ce au existat în trecutul neamului nostru, ca Indreptarea legii, etc.

Cea mai veche notiţă despre frăţia de cruce o avem din sec. al XI-lea dela strategul bizantin *Kekaumenos*, în ale cărui sfaturi se găseşte următorul pasagiu despre Vlachi: „neamul Vlachilor... făcându-se fârtaţi şi cumetri, cred că înşeală prin aceste mijloace pe cei naivi; nici odată ei nu şi-au păstrat credinţa faţă de cineva" [3])—Aici, după cum se poate observa uşor, e vorba de frăţia de cruce spirituală, deoarece odată cu pomenirea fraternizării se adaugă şi cumetria, o altă instituţie spirituală-religioasă.

Hăjdeu a publicat în *Archiva Istorică* un document din 1407 [4]), prin care două mânăstiri — una dela Neamţ, cealaltă dela Bistriţa — se înfrăţesc, pentru ca cea dela Neamţ „să fie în nedespărţită unire cu monastirea Adormirii Maicii Domnului". Infrăţirea s'a făcut cu contopirea

1) Colecţia G. Dem. Teodorescu — Buc. 1885 — p. 444.
2) Dr. I. Popovici: *Poezii populare române* — Oraviţa, 1909 — p. 84.
3) Strategikon et incerti scriptoris de officiis regiis libelus — 74, 12 — ed. B. Vasilievski, v. Iernstedt, Peterburg. 1896; cf. G. Murnu: *Istoria Românilor din Pind.*
4) B. P. Hajdeu: *Archiva Istorică a României* — Bucureşti, 1865 — Tom. I, part. I-a, pag. 140, Nr. 203; v. documentul, în întregime, la anexă.

averilor celor două mânăstiri sub o singură conducere. O altă înfrăţire [1]), tot intre două mânăstiri — persoane juridice — dar fără contopirea averilor, s'a făcut după cum ne spune documentul, în anul 1622, între mânăstirea Bisericani şi mânăstirea de sub Ceahlău, Pângăriţi. Această înfrăţire se rezumă la obligaţia ce şi-o iau călugării de a trăi în iubire creştinească, de a se primi şi cinsti frăţeşte. Obligaţia, adică înfrăţirea, este întărită prin jurământ reciproc.

Pentru secolul al XVI-lea avem mărturisirea călătorului străin *Somer* [2]) despre înfrăţirea lui Ştefan Tomşa cu o rudă a Domnului Moldovei, Ioan II Basilic despotul: *Is circumductus aliquandio captivus tandem in arctissimam Stephani familiaritatem admissus est, hospitalique mensae adhibitus, bolum panis in crucis formam compositum acque Principi oblatum (quod sanctissimum apud illos foedus existimatur) aedere et debenignitate ipsius omnia semper sperare jussus est. At, paucis interjectis diebus, comprehendi russus eum narem quae dextram excidi a carnifice Stephanus jussit. Ita etiam notari apud illos solent, quibus eprincipum familia natis spes imperii occupandi imputatur. Nemo enim qui mutilatio sit corpore ad honores eos gerendos admititur* [3]) Această informaţie a călătorului Somer ne indică, într'o slabă măsură, felul de cum se încheia înfrăţirea. O relatare preţioasă, de care vom vorbi mai pe larg.

Documente din sec. al XVII-lea sunt: unul publicat de d-l *Şt. Berechet* [4]), referitor la procedura de înfrăţire şi de care vom vorbi când ne vom ocupa, mai jos, de ea; altul, din anul 1620, publicat de *Hâjdeu* [5]), în care ni se vorbeşte despre doi boeri—Fătu şi Negoia—care se înfrăţesc cu un al treilea, Vasile, prin mijlocirea postelnicului Muşat, cu care imprejurare îşi fac daruri. Vasile dărueşte o blană, un cal, o şea cu un frâu, iar ceilalţi doi îi dau nişte pământ cu ţi-

---

1) B. P. Hâjdeu: *Archiva Istorică a României*—Bucureşti, 1865—Tom. I, part. 2-a, p. 28, Nr. 238; vezi documentul, în întregime, la anexă.

2) Somer: *Vita Iacobi despotae moldavorum Reguli*—Witebergae, 1587—p. 56.

3)—După ce a fost menţinut câtva timp ca prizonier, a fost, în sfârşit, primit în cea mai mare prietenie a lui Ştefan, şi fiind poftit la masă în mod ospitalier, i s'a poruncit să mănânce o turtă de pâne făcută în formă de cruce şi oferită deopotrivă şi principelui (ceeace la dânşii se socotea ca legătura cea mai sfântă) şi întotdeauna să nădăjduiască la toate dela bunăvoinţa sa. Dar, după ce s'au scurs câteva zile, Ştefan a poruncit ca el să fie din nou prins şi ca nasul şi mâna dreaptă să-i fie tăiate de un călău. Aşa, de obicei, au fost însemnaţi la dânşii cei născuţi din familia domnilor, cărora li se tăia speranţa de a ocupa domnia. Căci nimeni, care are corpul mutilat, nu este admis să poarte aceste onoruri.

4) Şt. Berechet: *Caterisirea preotului şi frăţia de cruce* — Chişinău, 1924 — p. 36.

5) Hâşdeu: *Arh'va Istorică*, Tom. I, part. 1-a, p. 139, No. 200.

gani [1]) Documentul este scris în românește cu litere kirilice. Un al treilea document e acela de înfrățire a celor două biserici din 1622, amintit mai sus.

In sec. al XVIII-lea avem documentul moldovenesc din 1706-7, publicat în fragmente scurte de d-l prof. *N. Iorga* în volumul al XVI-lea din *Studii și documente* [2]). Il redăm în întregime: „Să cerceteze cu „oameni buni, răzăși bătrâni și împregiurași de acolo". Inaintașii lor „a ținut frățește acel iaz și unul și-a fost făcut o moară într'un mal și altul într'alt mal, Postolache de spre Răsăritu și Neculai de spre Apus, și umbla morile pe rând: o moară într'o săptămână și alta într'alta, frățește". Această înfrățire nu mai este vitejească, ci e un fel de înțelegere în vederea unui aranjament de afaceri, e o înfrățire de ajutor mutual, care se poate numi — *lato sensu* — frăție de cruce.

Un prețios și unic document de înfrățire, tot din acest secol, este din anul 1774, publicat în revista *Ioan Neculcea* [3]). E vorba de o frăție de cruce încheiată în scris între patru boeri moldoveni: paharnicul Iordachi Balș, banul Costantin Vârnav, stolnicul Ienachi Canta și Iordachi Canano. Văzând boerii că voința lui Dumnezeu — „care deapururea vroește tot binele neamului omenesc și mai ales a avea dragoste curată și nefățarnică unul către altul" — este nesocotită în „starea vremurilor de acum și nestatornicia ce se politicește deobștie între toți cu neiubire și cu zavistie", se hotărăsc „ca să punem între noi legătură de dragoste curată și nefățarnică unul către altul", stabilind pentru aceasta cinci „puntturi". Infrățirea se face cu jurământ în fața lui Dumnezeu și cine o va călca „întâi săi fie judecător și răsplătitor Dumnezău cel nefățarnic și dreptul Judecător, iar al doilea și ceilalți, arătând în publică către tot... erul boeresc faptele lui și călcarea jurământului, ca să fie cunoscut de toți și lipsit de toată cinstea boerească" [4]).

Tot din acest secol mai întâlnim un document în vol. al VII-lea de Studii și documente [5]), din anul 1779. Ni se vorbește de o tovărășie dintre Șărban și Iordachi Gherghel pentru exploatarea, în bună înțelegere și „frățește", a moșiei dela Rotopănești [6]).

---

1) Vezi documentul, în întregime, la anexă.
2) N. Iorga; *Studii și documente*, vol. XVI — p. 208. doc. 81.
3) Revista Ioan Neculcea, director Gh. Ghibănescu — 1923, fasc. 3—p. 132.
4) Vezi documentul, în întregime, la anexă.
5) N. Iorga: *Studii și documente*, vol. VII — p. 117, Nr. 54.
6) Vezi documentul, în întregime, la anexă.

În al XIX-lea veac, călătorul francez *Contele de Lagarde*[1]), ne-a lăsat o prețioasă informație despre obiceiul înfrățirii la Români. Călătorind de la Moscova la Viena, ajunge la Brașov, unde i se propune de către boerul Dudescu, marele logofăt al Munteniei, ca să se înfrățească. Iată cum ne descrie călătorul oficierea înfrățirii: *Lorsqu'après le dîné, le chancelier et moi, avec nos cochers, eûmes signé notre contrat de transport, le comte me dit: „Depuis six jours, nous voyageons ensemble; quinze autres vont se passer encore sans que nous nous quittions: suivons donc, si vous m'en croyez, une ancienne coutume valaque, en nous faisant* **fraté dé crucé**, *frères de la croix". Aussitôt il mit dans un vase une petite croix d'ivoire, qu'il porte toujours sur lui; il y ajouta du pain et du sel, puis il me dit: „Répétez avec moi:* **pé crucé**, *par la croix;* **pé pita**, *par la pain;* **pé saré**, *par la sel"; nous jourons d'être toujours frères, et de nous donner assistance dans toutes les occasions. J'avais déjà vu prêter ce serment en Suède, et je le lui dit: „Cela ne m'étonne pas, me répondit-il: on prétend à Bucharest, que cette coutume nous a été apportée par une colonie scandinave". Elle est de tous les pays quand on s'aime, mon cher Jules, car combien de fois, sans croix et sans sel, nos coeurs n'ont-ils pas répété ce serment! Le premier acte de notre co-association fut d'aller au spectacle".*

Afară de aceste mărturii afirmative despre existența frăției de cruce, mai găsim și mărturii negative cuprinse în vechile legi. Ele sunt sub forma stipulațiilor prohibitive, care au căpătat viață datorită faptului că în legile de atunci, copiate după Basilicale și diferite nomocanoane, care opreau legăturile de frății, s'a reprodus și acest articol din dorința autorilor, credem, de a fi cât mai completă legea ce o „creiau", deși, poate, erau siguri că nu se va aplica. Interzisă legal, frăția de cruce, după cum am văzut din documente, a continuat să fie practicată în disprețul legii. Și înainte, ca și astăzi, se făceau legile fără a se ține seamă de realitățile cutumiare care sunt pentru popor adevăratele sale legi.

Prohibirea legală a frăției de cruce datează din sec. al

---

1) Le comte de Lagarde: *Voyage de Moscou à Vienne* par Kiow, Odessa, Constantinople, Bucharest et Hermanstadt — Paris, 1824 — p. 364.

XVII-lea. *Indreptarea legii* din 1652 a lui *Matei Basarab* în glava 210, conţine textual:

„Văzând dumnezeeştii părinţi cum mulţi se făceau fraţi pe sfânta Evanghelie, şi de multe ori şi cu moliftele preoţeşti, pentru care lucru se făcea fraţi de plin prin sfânta biserică, iar apoi mai pe urmă se lepăda de acea frăţie, care făcuse pe sfânta evanghelie şi se însura de se împreuna întru nuntă, pentru aceia veni mare netocmire bisericii, deci văzând aceasta dumnezeeştii părinţi cum iaste lucru necinstit şi cum nu se cade, au tăiat aceasta şi o au oprit. Deaceia tocmiră şi poruncіră ca mai mult altă dată să nu mai facă, acea prindere de frăţie, iar de va ajunge neştine să o facă, atunci să fie neadevărată şi ca şi când nu s'ar fi făcut nici odată, aşa să se socotească, însă ia neapărat fratele cel de cruce pe sora fratelui său cel de cruce muiare, ci însă aceia căţi se prind fraţi până în ziua de astăzi foarte să se canonească, iară pe preotul carele le va citi molitvele şi-l prinde, pe acela poruncesc să se pedepsească cu lipsa de preoţia lui".

Matei Vlastarie are şi el acest text, ceeace înseamnă că închegătorul „Indreptării Legii" l-a adăugat aici ca o oprire încă din veacul în care a trăit acest canonist, sprijinindu-ne şi textul de mai sus în această afirmare, căci spune: „văzând aceasta *dumnezeeştii părinţi* cum iaste lucru necinstit şi cum nu se cade, au tăiat aceasta şi o au oprit". Existenţa prohibirii înfrăţirii de cruce la Matei Vlastarie, care spune „că pentru înfrăţire nici un motiv nu conduce spre a o lăuda", confirmă afirmaţia noastră de mai sus a împrumutului de texte ce rămân, din ziua apariţiei, caduce, fiind străine de viaţa juridică a poporului, deoarece nomocanonul lui M. Vlastarie, după cum se ştie, a făcut legătura între dreptul bizantin şi dreptul vechi român.

Celelalte pravili şi nomocanoane, până la 1781, nu mai vorbesc nici într'un fel de frăţie. In anul 1781 apare aşa numita „*Prăvilioară*", care în „Invăţătura către preoţi" cuprinde următorul text în legătură cu interzicerea frăţiei de cruce:

„Vă poru(n)cim preoţilor şi pentru fraţii de cruce, nici cu un mijloc să nu lăsaţi să se facă, căci multe lucruri necuvioase prin mijlocul acelei frăţii se întâmplă, şi mai vârtos că şi pravila opreaşte această faptă; iar de va în-

drăzni cineva din preoţi a slobozi, să va pedepsi şi el, şi acei ce s'au făcut fraţi de cruce". Acelaşi text îl găsim şi în Prăvilioara din 1784.

CAP. IV
Ritualul
sau procedura înfrăţirii

Cu ajutorul materialului documentar existent şi pe care l-am înşiruit în paginile de mai sus, se poate contura, în general, ritualul ce se desfăşura la încheierea legăturii frăţiei de cruce.

Frăţia de cruce, creind o nouă rudenie, ce punea în umbră chiar şi pe cea de naştere, trebuia ca încheierea ei să se facă cu o ceremonie, cu un ritual, care, în acelaşi timp, ţinea loc şi de publicitate. Existenţa acestei ceremonii publice implica şi oarecare solemnitate, deoarece, în majoritatea cazurilor, ritualul constitue o condiţie de formă, fără de care frăţia de cruce e inexistentă. Aceasta se petrecea la popoarele care practicau frăţia de sânge, căci frăţia de cruce spirituală, după cum ne indică, de exemplu, folclorul nostru, se încheia prin simplul acord de voinţă a celor ce vroiau să se înfrăţească, însă, şi acest soi de frăţie şi-a avut ritualul său, pe care îl vom vedea mai departe.

La popoarele cari au cunoscut frăţia de sânge — adică, cu excepţia câtorva, la toate — ritualul se rezumă la trei acte principale: primul, însângerarea unui membru superior al corpului, de obicei mâna dreaptă; al doilea, amestecarea sângelui cu o băutură oarecare, ca vin, rachiu, etc., şi al treilea, înfrăţiţii beau băutura preparată sau îşi sug sângele ce picura din împunsăturile făcute. De sigur că fiecare din aceste acte era însoţit şi de alte ceremonii preparatorii, de cari însă, nu ni se vorbeşte nicăeri în mod precis, dându-ni-se doar, indicii vagi. Astfel, găsim la Tacit — când ne vorbeşte de Armeni — că cei ce vroiau să se înfrăţească îşi împreunau mânele drepte, unind strâns, ca într'un nod, degetele cele mari, pentru ca după aceia să se înţepe. Acest obicei, natural, făcea parte din ritualul înfrăţirii, fiind preliminarul însângerării. Un alt exemplu care să ne ilustreze şi mai bine ceremoniile preparatorii, ce complectau cele trei acte ale ritualului înfrăţirii, îl avem la Tatari, cari,

după mărturia lui *Zakharia Khazvini*, atunci când vroiau să se înfrăţească, se închinau soarelui. După închinare aruncau în aer, desigur în onoarea lui, un pahar cu vin, ca apoi, fiecare din ei să bea din acelaşi pahar. Odată terminată această ceremonie, se trecea la săvârşirea ritualului propriu zis. Sau un alt exemplu, tot atât de concludent, îl găsim la Scandinavi: Cei ce vroiau să se înfrăţească tăeau o brazdă pe care o ridicau în sus cu lancea, iar ei, aşezându-se sub brazdă, procedau la scoaterea, amestecarea şi sugerea sângelui.

Acestea ar fi câteva feluri de ceremonii ce însoţiau actul însângerării. La fel găsim şi pentru celelalte două acte principale. Astfel, pentru al doilea avem mărturisirea lui Herodot care spune despre Sciţi că „după aceea (adică, după ce au lăsat să le curgă sângele într'un vas cu vin) ei bagă în acest vas o sabie, săgeţi, o bardă şi o suliţă". Amestecarea sângelui cu armele desigur că avea o însemnătate deosebită în acele timpuri când omul se întregia cu armele sale. Pentru al treilea act, avem mărturii care ne spun că amestecul de sânge şi vin se bea reciproc de înfrăţiţi în trei rânduri: odată unul, odată celălalt; altă mărturie ne spune că după sugerea sângelui, înfrăţiţii îşi pecetluiau legătura prin jurăminte făcute pe zei.

Pe scurt şi în limita documentelor, acesta era ritualul înfrăţirii de sânge.

Popoarele slave şi Românii, cari au cunoscut fräţia de cruce spirituală-religioasă, au avut şi ele un ritual adecvat. Deşi majoritatea documentelor nu spun nimic în această privinţă, totuşi datorită câtorva cercetători ai trecutului nostru juridic si mai ales d-lui prof. *Şt. Berechet*, putem să închegăm şi ritualul la această frăţie.

In manuscrisele slave—Molitfelnicul-manuscris din sec. al XVII-lea, găsit în satul Şelista, jud. Dobârsev, din colecţia lui N. A. Naciov; Molitfelnicul Sinaitic; Molitfelnicul descris de S. S. Bobcev, Molitfelnicile din biblioteca Plovdiv, precum şi Molitfelnicile din prima jumătate a sec. al XIV-lea, descoperite în Serbia—citate de d-l prof. Berechet [1]), ritualul sau rânduiala înfrăţirii ne este descrisă în felul următor: „Cei cari voesc să se înfrăţiască, intră în biserică, se îndreaptă către uşile împărăteşti, şi se închină de trei ori. Preotul le ia mânele lor drepte şi li le pune pe sf. Evan-

1) Şt. Berechet: *Catherisirea preotului şi frăţia de cruce* — Chişinău, 1924, p. 30

ghelie. După aceasta zice: „Bine este cuvântat Dumnezeul nostru", sfinte Dumnezeule, Prea sfântă treime, Tatăl nostru, Troparul zilei, Veniţi să ne închinăm, Psalmul 50, Prochimenul glas. 4, „Iată cât de frumos", „Iată acum bine cuvântaţi pe Domnul". După acestea se citeşte din Epistola 1 a lui Ioan, cap. 4, vers. 12-19, după aceea zice Evanghelia de la Ioan 1, 35-42. Apoi urmează o ectenie, care, după Molitfelnicul Sinaitic din ediţia lui Boghişici şi Milicevici, se rosteşte chiar la începutul rânduelii. După aceea se rostesc două rugăciuni, care, după ediţia celor doi învăţaţi, se citesc înaintea Evangheliei şi apostolului, iar după copia lui Hilferding şi după Manuscrisul Sinaitic, după Evanghelie. La vozglasul „Să ne iubim unul pre altul" cei ce se înfrăţesc se sărută reciproc, iar preotul înconjoară cu dânşii analogul şi cântă pe glasul al 6-lea "Slavă ţie Hristoase Dumnezeule, lauda apostolilor şi bucuria mucenicilor". Apoi se zice stihira: „Fericit este bărbatul, care se teme de Domnul" şi alte stihiri, terminându-se cu un otpust" [1]).

Acesta era ritualul încheierii frăţiei de cruce la Slavi, ritual ce se prezintă sub forma religioasă.

La Români, problema ritualului înfrăţirii ni se pare puţin cam încurcată, deoarece asupra acestei chestiuni nu avem decât un singur document din sec. al XVII-lea, publicat de d-l prof. *Şt. Berechet.* Şi ar mai fi şi scrisoarea de frăţie a celor patru boeri moldoveni din 1774.

Din citirea scrisorii vedem că boerii s'au prins fraţi de cruce „înaintea prea sfinţitului Dumnezău (pe carele îl rugăm ca să o întărească şi să o blagoslovească şi să ne lumineze ca să o păzim după făgăduinţa noastră)", şi întăresc această înfrăţire prin „jurământ pre numele lui cel Dumnezăesc". La sfârşitul scrierii găsim acelaşi legământ: „Intr'acest chip ne-am învoit cu toţii şi ne-am primit şi ne făgăduim înaintea lui Dumnezău ca să păzim". Reese, aşa dar, din această scrisoare, că înfrăţirea se făcea şi în afară de biserică, invocându-se numai, pentru întărirea ei, pe Dumnezeu. Acesta ar fi modul cel mai simplu de încheiere a frăţiei de cruce, pe care îl găsim şi în folclorul nostru.

Frăţia de cruce se mai lega şi apelând la diferite lucruri luate desigur, ca simboluri. Astfel, avem mărturia că-

1) Şt. Berechet; *Caterisirea preotului şi frăţia de cruce* — Chişinău, 1924, p. 30-31.

lătorului Somer şi pe aceia a contelui de Lagarde. Primul ne informează că înfrăţiţii au mâncat „o turtă de pâne făcută în formă de cruce", turtă mâncată de o potrivă de amândoi fraţii. *Contele de Lagarde* ne relatează cum boerul Dudescu a pus într'un vas o mică cruce de fildeş, adăogând şi pâine şi sare. Deasupra acestui vas au jurat apoi să fie totdeauna fraţi şi să-şi dea ajutor în toate ocaziile întrebuinţând şi o formulă sacramentală: „pe cruce, pe pâne şi pe sare". După cum se poate vedea, şi aceste două mărturii ne arată că frăţia de cruce se făcea în afară de biserică, neavând nimic religios în ritualul său. Invocarea lui Dumnezeu, sau prezenţa crucii sub diferite forme, nu sunt altceva decât o siguranţă în plus de trăinicie a legăturii ce o încheiau înfrăţiţii. Concluzia la care ne-ar duce aceste isvoare ar fi că frăţia de cruce se încheia fără nici un ritual bine stabilit, deoarece sumarele ceremonii au variat de la loc la loc, schimbându-se şi cu timpul. Dar nu acesta ar fi adevărul, căci noi vedem cum în 1652, Indreptarea Legii opreşte de a se mai face „fraţi deplin prin sfânta biserică", iar în 1781, Prăvilioara e şi mai categorică când spune: „Vă poruncim preoţilor şi pentru fraţii de cruce, nici cu un mijloc să nu lăsaţi să se facă". Aceste prohibiri legale fac aluzie, fără îndoială, la frăţia de cruce care se oficia în biserică de către preoţi. Altfel legiuitorul nu le-ar fi înserat. Nu putea să interzică ceva ce nu exista. Existenţa acestor texte şi logica, ne îndrituesc a afirma că, în decursul timpului, frăţia de cruce se încheia şi în biserică, cu care ocazie se făcea şi o slujbă, adică se îndeplinea un anumit ritual. Că nu ni s'au păstrat prea multe mărturii, e explicabil, deoarece slujba religioasă oficiată cu ocazia înfrăţirii, ca şi ori ce serviciu religios, nu s'a consemnat niciodată într'un înscris. Simplul fapt al oficierii înfrăţirii în biserică şi de către preot, constituia o întărire a legăturii ce se stabilia, mai puternică decât ori ce document.

A nu se admite existenţa încheierii înfrăţirii prin ajutorul bisericii, înseamnă a se ignora realitatea. Şi dimpotrivă, a se susţine că înfrăţirea se lega numai prin biserică, ar fi absurd, deoarece atâtea mărturii ne arată tocmai contrarul. Ceeace a fost şi se poate susţine şi admite, e că înfrăţirea se făcea după cum voia fiecare sau după cum era, în acel loc şi în acel timp, obiceiul. Nici o regulă precisă, nici o cutumă obligatorie.

Despre felul în care se încheia frăția de cruce în biserică și despre serviciul ce se desfășura cu această ocazie, avem un singur document-copie din 1621, publicat de d-l prof. *Șt. Berechet*[1]). Documentul e intitulat: *Molitfelnic arhieresc*, este scris pe 42 caete de format octav și are tot atâtea capitole. In capitolul 37 se vorbește despre „Rânduiala la înfrățire". Aci, ni se descrie pe larg ceremonialul ce se desfășura în biserică cu ocazia înfrățirii de cruce. Reproducem, după d-l prof. Berechet[2]), întreg capitolul: „Cei ce se înfrățesc intră în biserică, pune preotul sfânta Evanghelie pe analog și le pune mâna dreaptă pe sfânta Evanghelie.

Diaconul zice: „Cu pace Domnului să ne rugăm; Pentru pacea de sus; Pentru pacea a toată lumea; Pentru sfânta biserica aceasta; Pentru făgăduința și iubirea celor ce se unesc în viață, Domnului să ne rugăm; Pentru robii lui Dumnezeu, aceștia (numele lor), uniți întru Hristos, Domnului să ne rugăm; Pentru ca Domnul Dumnezeu să-i unească întru iubire și viața lor nedespărțiți, Domnului să ne rugăm; Pentru ca să li se li se dăruiască lor înțelepciune și iubire neprefăcută, Domnului să ne rugăm; Pentru darul celor mai înainte sfințite și a sfântului trup și sânge al Domnului nostru Iisus Hristos, Domnului să ne rugăm; Ca să se împărtășească întru frăție slobodă, Domnului să ne rugăm; Pentru ca să li se dăruiască lor și nouă tuturor ertarea cea spre mântuire, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să ne isbăvim. Apără, mântuiește, Prea sfânta, prea curata, Domnului să ne rugăm".

Preotul rostește rugăciunea: „Doamne Dumnezeul nostru, dă-ne nouă ertarea cea spre mântuire, cel ce ne-ai poruncit să ne iubim unii pre alții și să ne curățim de păcate. Tu, Stăpâne, Dătătorule de bine, (fă ca) robii tăi să se iubească cu iubire duhovnicească, cei ce au venit întru sfânta biserică, voind să primească cele sfinte și blagoslovenia ta. Dă-le credință nerușinată și iubire neprefăcută, precum ai dat sfinților tăi ucenici, dă și acestora, Hristoase Dumnezeul nostru, toată ertarea cea spre mântuire și viața cea veșnică, căci tu ești Dumnezeul nostru, și ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor".

---

1) Șt. Berechet, op. cit. Vezi la pp. 23-24-25-26-27 și 28, istoricul și cuprinsul, pe capitole, al documentului.

2) Idem, pag. 37, 38 și 39.

Şi după aceasta zice prochimen glas 4: „Sfinţilor, cari sunt pe pământ l-au mirat". Stih: „Văzut-am pre Domnul înaintea mea".

Epistola apostolului Pavel către Corinteni[1]. „Fraţilor, voi sunteţi trupul lui Hristos şi fiecare în parte sunteţi mădulare, căci pe unii i-a pus Dumnezeu apostoli, pe alţii prooroci, pe cei de al treilea învăţători. După aceia pe puteri"...

Aliluia, Ce este mai bine şi ce este mai frumos de cât a trăi..."

Evanghelia de la Ioan[2]: Zis-a Domnul ucenicilor săi: precum m'a iubit Tatăl pre mine şi eu v'am iubit pre voi. Rămâneţi întru iubire. Dacă veţi păzi poruncile mele, veţi petrece întru iubirea mea, precum şi eu am păzit poruncile Tatălui meu..."

Diaconul: Să zicem toţi din tot sufletul şi celelalte. Vozglasul: Că ţie se cuvine toată slava, cinstea şi închinăciunea...

De asemenea (se rosteşte) şi rugăciunea aceasta: „Doamne a totţiitorule, cel ce ai făcut pre om după chipul şi asemănarea ta. Dă-i lui vieaţă veşnică, precum ai bine voit să înfrăţeşti pre slăviţii tăi apostoli Petru şi Pavel şi Filip şi Vartolomei nu prin legătură de rudenie, ci prin credinţă şi iubire. Dă-le lor să se iubească unul pre altul fără zavistie şi fără ispitire, ca să fie întru toate zilele vieţii lor, cu rugăciunile prea curatei maicei şi ale tuturor sfinţilor bine plăcuţi ţie din veac, căci a ta este înpărăţia şi puterea şi slava Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh şi acum şi pururea".

Diaconul: Pace tuturor.

Şi îi sărută pre ei preotul şi ei înşişi între sine. Capetele voastre Domnului să le plecaţi.

(Se rosteşte) şi această rugăciune: „Doamne, Dumnezeul nostru, tu care eşti a toate ţiitor şi întru milă învăţător şi tuturor mântuitor! Dă-ne nouă iubirea ta şi legei înplinire. O, Hristoase Iisuse Dumnezeul nostru, unule născut Fiule şi Dumnezeu. Invredniceşte-ne pre noi să primim iubirea unuia născut fiului tău şi Dumnezeu. Dă-ne nouă iubire ca să te iubim pre tine şi să-ţi slujim ţie ca să înplinim legea ta şi să primim pre Hristosul tău cu toată îndrăzneala.

---

1) Cap. XII, v. 27.
2) Cap. XV, v. 9.

Că a ta este înpărăția. Să luăm aminte sfintele sfinților și le dă să se înpărtășească și apoi le dă anafură. După aceasta ia pe cel mai mare dintre cei înfrățiți de mână și o dă celuilalt frate și îi conduce în jurul crucii, cântând pe glas al 7-lea: Doamne caută din cer și vezi și cercetează via aceasta pe care a sădit-o dreapta ta, Doamne. Stihira: Fericit este bărbatul care se teme de Domnul. Stihira: glas al VIII-lea, Ce este mai bine și ce este mai frumos decât a trăi frații înpreună, căci acestora s'a făgăduit viață cea veșnică. Apoi otpustul".

CAP. V

Priviri generale asupra frăției de cruce.

Acum, după ce am văzut istoricul frăției de cruce și felul în care se încheia ea, precum și frăția de cruce la Români, terminând studiul nostru cu un capitol consacrat ritualului sau procedurii înfrățirii, putem, în baza materialului expus, să aruncăm o privire de ansamblu asupra frăției de cruce, cu scopul de a preciza unele lucruri îndoelnice și de a lumina, pe cât ne va fi în putință, altele foarte puțin clare.

Frăția de cruce, apărută atât dintr'o nevoie sufletească a omului cât și datorită nesiguranței individului în acele vremuri în cari domnia până la absolut forța și dreptul celui mai tare, a existat de sigur la toate popoarele de pe fața pământului. Posibilitățile insuficiente de informare de la noi nu ne permit a susține cu documente această afirmație. Totuși, logica și puținul material adunat și expus deja, ne duc numai la afirmația de mai sus. Frăția de cruce a existat la toate popoarele și a dispărut în măsura în care fiecare popor se civiliza și se organiza pe baze juridice, asigurând cetățeanului securitatea persoanei și a avutului său.

Existând la început sub forma sălbatecă a frăției de sânge, frăția de cruce s'a spiritualizat, sub influența creștinismului, mai repede la popoarele mistice și profund religioase, mai încetul la popoarele răsboinice și sangvine. Aceste două feluri de frății de cruce, prezintă în cauzele și scopurile lor o identitate perfectă. Deosebirea dintre ele e de natură formalistică, care nu poate să ne impue o subclasificare a frăției de cruce. Fie de sânge, fie de biserică,

fie de pură voință, frăția de cruce a împlinit aceiași nevoie sufletească și a suplinit aceiași lipsă de organizație socială.

Ceeace merită să fie remarcat e că frăția de sânge a existat la toate popoarele, afară de Ruși și Români. Nici un document, nici o mărturisire nu ne indică vr'o urmă a frăției de sânge la aceste două popoare. Hâjdeu, Peretz și alți cercetători ai trecutului juridic, cari s'au ocupat și de această chestiune, au afirmat că frăția de sânge a existat și la Români, neexistând în schimb la Greci și la Slavii de sud. Afirmație nesusținută de nici un document și care cade, de oarece, în ceeace privește pe Greci, avem relatarea lui Baldovin, conte de Flandra, care îi acuză pe Greci că practică frăția de sânge „după spurcata datină a păgânilor", iar în ceeace privește pe Români, nu există nimic care să ne arate existența frăției de sânge. Toate documentele și însemnările călătorilor vorbesc numai de frăția de cruce spirituală. Frăția de sânge e posibil să fi existat însă numai la haiducii români, nu și la poporul de jos, care era în acele timpuri foarte religios și bisericos, fapt, care excludea ritualul cu sânge la încheierea frăției. Bulgarii, după relatarea lui Volcov, au cunoscut de asemenea frăția de sânge. Ba, mai mult încă, avem și despre Rușii din răsărit, din Ucraina, dovada că au cunoscut frăția de sânge. E mărturisirea rabinului Patachia de Ratisbonne din 1170, relatată tot de Volcov. Așa că, afirmațiile marilor noștri cercetători cad în fața materialului documentar. Și apoi e și logic ca numai Românii și Rușii să fie singurile popoare care să nu fi cunoscut frăția de sânge, deoarece misticismul și religiozitatea le sunt principalele caracteristici ale structurii lor sufletești.

Luând naștere din motivele arătate mai sus, frăția de cruce nu avea alte scopuri decât numai acelea pentru care a fost încheiată: acte de vitejie și ajutor reciproc nețărmurit, care mergea până la sacrificarea vieții. Prin încheierea ei nu se urmărea nimic egoist și material, ca moștenire de avere sau altceva. Și în aceasta constă toată superioritatea și frumusețea ei morală, căci nu e ușor a te lega cu cineva, promițându-i că atunci când va fi în primejdie îl vei ajuta chiar cu riscul vieții tale, sau nu e atât de ușor să abdice cineva dela ambițiile și egoismul său individual pentru a trăi în cea mai desăvârșită prietenie cu un semen de al său,

mai ales în vremuri ca acelea trecute când omul trebuia singur să-şi apere persoana şi averea. Şi chiar dacă nu a fost sezizată această superioritate şi utilizată, totuşi ea a influenţat sufletul omenesc, contribuind într'o oarecare măsură la ridicarea lui.

In privinţa duratei legăturii de frăţie nu ni se vorbeşte nimic în nici un act. Ţinându-se însă seamă de însemnătatea ce i se da, se poate afirma că frăţia de cruce se încheia pentru toată viaţa, fără putinţa, credem, de a se reveni asupra ei. Numai moartea unuia dintre fraţi libera pe celălalt de obligaţiile frăţiei. Şi aceasta, pentru că frăţia de cruce creia o legătură de rudenie între înfrăţiţi mult mai puternică decât rudenia dintre fraţii de naştere. Rudenia însă, era de natură spirituală şi morală, care nu producea nici un efect juridic şi care nu avea nici o precădere asupra legăturilor de familie. Ori ce efect al frăţiei se rezuma numai la raporturile dintre cei înfrăţiţi. Dacă un frate de cruce ar fi vrut ca să fie moştenit de celălalt, atunci el nu apela la testament ci la danie, deoarece testamentul ar fi fost atacat de rudele sale legale, îndepărtându-se astfel fratele de cruce al defunctului. Şi din cauza nesezizării acestor lucruri mulţi au confundat frăţia de cruce cu frăţia de moşie, care este cu totul distinctă de ea.

Cât priveşte frăţia de cruce de la noi, ea a apărut din şi în împrejurările arătate, durând până pe la sfârşitul primei jumătăţi a secolului al nouăsprezecelea. S'a practicat de sigur mult mai mult decât ne arată documentele şi pe întreg teritoriul locuit de Români. Ceeace ne atrage atenţia e faptul neexplicabil al prohibirii ei şi al opririi preoţilor de a o oficia. Cu toate că nu ni se spune nicăeri în mod precis, reesă însă din textul Indreptării Legei că frăţia de cruce avea ca efect la Români împiedecarea căsătoriei unuia dintre înfrăţiţi cu o suroră de-a celuilalt şi invers. Şi cum acest lucru pe semne nu se respecta, căsătorindu-se înfrăţiţii cu surorile fraţilor lor de cruce, s'a oprit prin lege însăşi frăţia de cruce ca ceva imoral. Aceasta, credem, ar fi explicaţia prohibirii frăţiei de cruce în pravila lui Basarab şi în cele două Prăvilioare. Ca şi'n celelalte ţări şi la noi frăţia de cruce se încheia numai pentru acte de vitejie şi pentru ajutor, ea necreind nici un drept succesoral.

Odată cu introducerea şi primirea civilizaţiei apusene

a dispărut şi această instituţie din viaţa poporului nostru, nemai fiind folositoare. Astăzi, o mai găsim întrebuinţându-se numai în vorbire ca simbol a unei prietenii sincere, sau o mai găsim în jocul copiilor „de-a haiducii", în care micii haiduci voind să imite cât mai bine pe înaintaşii lor, se gândesc cu oare care melancolie şi la frăţia de cruce, lăsându-se însă repede păgubaşi de ea, din cauza neştiinţei ritualului haiducesc.

E partea romantică cea mai rămas din frăţia de cruce, nu numai la noi ci la toate popoarele.

Frăția de moșie

CAP. I

Cauzele determinante ale apariției frăției de moșie

§ I

CONSIDERAȚII GENERALE

In Istoria vechiului nostru drept, dacă există vr'o instituție mai puțin cunoscută, mai puțin studiată și mai puțin clară, aceea, de sigur, este instituția frăției de moșie.

Puținii, enorm de puținii cercetători cari s'au oprit asupra ei, au tratat-o sau incidental, sau fugar și superficial, mărginindu-se în a înșirui un număr de documente sau în cazul cel mai fericit în a comenta câteva documente fără a ajunge la o concluzie și fără a scoate în relief ceeace formează caracteristica frăției de moșie. Nu mai vorbim de un studiu în mare, care să fixeze această instituție în evoluția vechiului drept, arătându-se cauzele ce i-au determinat apariția, precum și motivele dispariției ei odată cu sfârșitul sec. al XVII-lea. Nimic din toate acestea și nimic din ceeace trebuia să fie. Și nu numai această instituție avu o soartă așa de tristă. Fără exagerare se poate vorbi, cu mici excepții, de ori și care altă instituție a vechiului drept românesc. Explicația acestei lipse de cercetare a vechilor instituții de drept, ar fi, pe de o parte, grija prea mare ce se dă documentului în sine, încât găsirea unui zapis sau a unei cărți domnești, echivalează cu descoperirea unui astru și constitue „subiect" al unui amplu studiu de „vechi drept românesc",

iar pe de altă parte, când se vorbeşte de vechi drept românesc, foarte mulţi înţeleg drept bizantin şi deci studierea acelui drept, care — se spune — formează temelia vieţii noastre juridice vechi. Nimic mai falş decât aceasta. Dacă dreptul bizantin a influenţat dreptul românesc, influenţa s'a exercitat numai asupra dreptului scris şi numai asupra lui, care drept scris, până în sec. al XVII-lea nu s'a aplicat, rămânând — pravile, nomocanoane şi legi — literă moartă. Românii însă, îşi aveau dreptul lor — *obiceiul pământului* — isvorât din nevoile vieţii şi fundat pe anumite credinţe şi practici moştenite şi împrumutate. Ceeace era cuprins în acel obicei al pământului, avea putere mai mare ca legea, căci nimeni şi nimic nu-l putea schimba sau modifica, afară doar de marele reformator a toate : timpul. Aşa dar, numai pătrunzând acest adevărat drept al Românilor, numai căutând a-i afla principiile călăuzitoare şi numai încercând a-i prinde şi contura spiritul său, se pot găsi explicaţiile necesare şi arăta marea importanţă ce a avut-o în viaţa instituţiilor noastre juridice din trecut. Ignorându-se obiceiul pământului, nu se poate şi nu se va putea închega nimic trainic şi verosimil.

Intemeiaţi deci pe acest adevăr, că până în pragul veacului al XVII-lea Românii n'au avut şi n'au aplicat alt drept decât obiceiul pământului, studiul de faţă al instituţiei frăţiei de moşie va fi fundat, iar instituţia explicată, numai pe principiile şi numai în spiritul numitului vechi drept românesc, spirit şi principii ce vor fi expuse în măsura permiterii studiului de faţă, mai departe.

§ II

REGIMUL PROPRIETAŢII

Pentru o mai bună şi complectă înfăţişare a instituţiei frăţiei de moşie, care stă la baza înfiripării marii proprietăţi, să lămurim mai întâi câteva chestiuni ce le ridică studierea ei.

Prima chestiune — dar nu cea mai interesantă — e de a cunoaşte regimul proprietăţii şi modul ei de transmitere la străbunicii noştri. Lucru greu şi pretenţios, deoarece nici un indiciu sigur şi precis, nu ne-a rămas despre ceiace a fost. Totuşi, ţinând seamă şi întemeindu-ne pe acel simţ de drept şi just — moştenit de la Romani — precum şi pe

acel sentiment de echitate şi largheţă sufletească — influenţă slavă (cele două elemente ce stau la temelia vieţii noastre juridice) — putem să scrutăm enigmaticul şi tăcutul trecut, conturând astfel regimul proprietăţii şi schimbările suferite până la apariţia frăţiei de moşie.

Teoriile şi părerile asupra originii şi formării poporului român, se cunosc. Viaţa de păstori şi de agricultori a Românilor din veacul al V-lea şi următoarele, se cunoaşte de asemenea. Şi se mai cunoaşte încă şi locurile unde şi-a petrecut viaţa acest popor: în munţi şi pe dealurile din apropriere în timpul verii, şi în văgăunile munţilor sau la poalele lor, în timpul iernii. Această viaţă nomadă implică, prin natura sa, un regim adecvat al proprietăţii funciare. Desigur că în aceste timpuri (sec. V-XII) nu se poate vorbi nici de un regim absolut din punct de vedere juridic al proprietăţii, aşa cum este astăzi, şi nici de un regim socialist sau comunist, cum se presupune că ar fi fost, de către unii. Apoi nu se poate ignora nici numărul neînsemnat al populaţiei româneşti, încât raportat la întreg pământul Daciei, era imposibil să fi fost macar jumătate stăpânit şi lucrat. Şi cum tot în aceste vremuri nu exista nici o autoritate de Stat pe întreg teritoriul, pământul de agricultură, nu mai vorbim de cel de păşune, de pădure, de fânaţ,—în mod natural, se stăpânea în virtutea vechiului şi simplului principiu al primului ocupant. Se ocupa primăvara şi se părăsea toamna, fie numai pentru iarna ce venea, fie pentru totdeauna, dacă era ocupat de alt cineva sau dacă nu era bun. Obiceiul era desigur, ca fiecare în vremuri de linişte să-şi cultive pământul ales, ştiut fiind de toţi vecinii săi, de toţi codevălmaşii — cum se vor numi mai târziu —, dacă acel pământ era situat într'o poiană sau într'un fund de vale sau între două păduri. In aceste locuri delimitate de natură, îşi are origina vechea împărţire a pământului în jireabii. Jireabia era pământul ce-l cultiva şi întrebuinţa o familie. Intr'o vale sau pe un tăpşan existau mai multe familii şi deci, mai multe jireabii. Jireabiile erau egale între ele, înlăuntrul aceluiaşi teren, ce se va numi mai târziu moşie. Egalitatea nu era realizată pe teren. Pe fiecare din aceste moşii apărură în timpuri de linişte şi locuinţele stăpânitorilor pământului, căpătând toate la un loc, numirea de sat.

Cultivarea pământului se făcea individual sau mai clar

pe familii, care erau alcătuite nu după vechea *zadruga*, ci în maniera instituţiei *inokosna*, a Slavilor din sudul Dunării. Deosebirea între aceste două instituţii este destul de evidentă. Iată cum le caracterizează, deosebindu-le, *R. Dareste*„ : La Zadruga est une grande famille dont les membres sont unis entre eux par les liens de la parenté, de l'alliance et de l'adoption. En la décomposant on arrive à la famille élémentaire, composée uniquement du père, de la mère et des enfants. C'est la maison du petit nombre, inokosna, par opposition à celle où les bras sont nombreux, zadruga[1])„.

In ceeace priveşte însă consumaţia produselor, ea nu se mai făcea pe familii, ci dimpotrivă, în comun. Cunoscutele „gropi de pâne" nu erau alt ceva decât depozite comune a produselor pământului, fie pentru a le apăra de duşmani, fie pentru provizii de iarnă.

Starea de provizorat a deţinerii pământului, cu timpul, s'a consolidat. Oamenii nu-şi mai părăseau aşa de uşor pământul ce-l aveau, desigur, de la părinţi şi bunici şi de care se simţeau legaţi prin gospodării întemeiate, prin rude şi prieteni şi mai ales prin acel simţ de turmă, care ţine pe om legat de semenii dimprejurul său. Ba, mai mult, unii căutau chiar să-şi mărească pământul cel aveau, ocupând, dacă erau, terenuri vecine libere sau care deveneau libere sau schimbând proprietăţile ce le aveau prin alte părţi fiii, fraţii sau nepoţii cu proprietăţile vecinilor lor, ajungându-se ca după două sau trei generaţii o singură familie să stăpânească trei, patru sau mai multe jireabii dintr'o moşie de zece sau cincisprezece jireabii.

Aceasta a fost starea proprietăţii timp de aproape şease veacuri, adică până când încep să apară voevodatele şi puţin mai târziu, principatul cu Domnul său. Knejii şi judeţii, ca conducători spirituali ai satului, nu se bucurau de nici un drept personal şi de nici un privilegiu. Cu apariţia voevodatelor şi mai ales a Domnului, situaţia se schimbă complect. Voevodul şi Domnul nu sunt numai simpli şefi spirituali, ci ei sunt stăpâni ai întregului pământ şi cu puteri discreţionare asupra tuturor locuitorilor. Puterea statală acum ia fiinţă. Tot acum, dreptul de proprietate devine o realitate. Pământul stăpânit cu titlu de provizorat în virtu-

1) Rodolphe Dareste: Etudes d'histoire du droit — pp. 245 — 246.

tea ocupaţiei, rămâne definitiv în deplina proprietate a posesorilor lui. Domnul ca stăpân al întregului teritoriu, nu face altceva decât recunoaşte acest drept. Cu această ocazie apar primele titluri de proprietate, care vor servi în viitor răzeşilor să justifice averea lor funciară în procesele ce vor purta cu marii proprietari, cu boerii. Locurile nestăpânite, adică cea mai mare parte din teritoriu, au fost declarate proprietatea Domnului, fapt care ne impune a afirma că până în aceste vremuri nu se poate vorbi de proprietăţi mari, de latifundii. Şi nu se poate vorbi pentru simplul motiv că existenţa latifundiilor presupune, în acele timpuri, existenţa servajului sau a sclaviei, instituţii străine poporului român până la închegarea sa ca Stat. Latifundiile se ivesc după apariţia Domnului, care împărţea la vitejii şi oamenii săi de încredere, întinderi enorme de pământ. Aceste danii domneşti constituesc primele mari proprietăţi la Români. Apariţia lor va provoca schimbări radicale în viaţa socială a poporului. Ele vor provoca apariţia rumâniei şi vecinatului [1]) şi tot ele vor fi cauza acelei lupte acerbe cu mica proprietate, din care aceasta va eşi invinsă.

In timpul acestei lupte, care durează mai bine de trei veacuri, apare şi frăţia de moşie ca un mijloc suplimentar şi întru câtva necesar pentru marea proprietate de a absorbi pe cea mică. Lupta a luat naştere din situaţia nouă creeată de Domn prin daniile sale. Şi într'adevăr: Pe fiecare *moşie* — alcătuită din câteva jireabii — proprietarii şi-au înjghebat şi gospodării, cari, la un loc, au căpătat numele de sat. Un sat, în acele vremuri, nu era alcătuit, după cum e şi logic, din sute de suflete, cu case înghesuite, cum

---

1) E locul aici a lămuri o chestiune ce se ridică în privinţa existenţei aservirii omului de către om, adică a colonatului sau a servajului sau a iobăgiei, la Români.

D-l *C. Giurescu* afirmă că din cele mai vechi timpuri se constată existenţa unor ţărani neliberi. Existau, cu alte cuvinte, două pături sociale bine definite şi anume: una liberă, formată din proprietarii de pământ, iar alta neliberă, alcătuită din sătenii de pe moşiile lor.

Iar în altă parte afirmă că cnezii şi juzii erau priviţi ca stăpâni ai iobagilor. Spre această părere inclină şi d-l *M. Emerit*, când scrie :... la terre étant cultivée soit par de petits propriétaires (moşneni, răzeşi) soit par des colons, dont la condition sociale s'est abaissée de plus en plus au cours des siècles et auxquels à l'époque moderne on peut donner le nom de serfs (rumâni, vecini).

Deşi neprecizate, aceste afirmaţii nu se pot bucura de aprobare, căci, fără a recurge la o amplă analiză, le respinge mai întâi logica. Aservirea, oricum s'ar numi, n'a fost cunoscută, decât după apariţia puterii statale şi a marii proprietăţi. Şi cum acestea apar odată cu sec. al XIII-lea, e mai mult decât logic că înainte de această vreme n'a existat nici colonat care să degenereze în servaj şi nici iobăgie cu stăpâni speciali.

sunt satele de astăzi. Iată ce ne spune în această privință vrednicul cercetător al trecutului nostru, *Gh. Ghibănescu*: „...mai din vechi satele noastre n'aveau înfățișarea de azi a îngrămădirii de case cu sutele. Când stăm și ne uităm la fața locului, pe văgăunele unde ni se dau din vechime că au fost așezări de sate, cu nume cunoscute în actele de proprietate, și căutăm să raportăm la mulțimea și desimea caselor, trebue să ne închipuim satele vechi ca niște întocmiri de la 2-5 case, până la 10-20 case îngrămădite și pitite la poalele codrilor seculari, pe o înfundătură de vale și mai totdeauna la isvorul apelor, să fie locuri tari, jidovine cu o foarte slabă viață interioară, căci traiul primilor noștri săditori a fost foarte simplu: păstori, prisăcari și prea puțin agricultori [1])". Aceste afirmații, să nu neglijăm, se referă cel mult la sfârșitul sec. al XIV, deoarece *acte de proprietate* nu au existat mai înainte. Dacă pătrundem în trecut cu încă vreo două veacuri, desigur numărul așa ziselor sate se împuținează și satul ne apare și mai redus în ceeace privește componența sa numerică.

Aceste sate cu proprietățile lor, cari, cât privește pe acelea agricole, nu puteau să întreacă în întindere puterea de muncă a unei familii, iar cât privește pășunile, fânețele și locurile de prisacă ele nu puteau ocupa mai mult loc decât se simțea nevoie, au fost, să zicem astfel, legitimate de Domn, adică Domnul a consfințit tuturor stăpânilor de pământ, dreptul de proprietate. Cum însă între două sau mai mai multe sate existau enorme întinderi de pământ și cum Domnul s'a declarat stăpân al întregului pământ nestăpânit (Domnul era, bine înțeles, și stăpânul pământului ocupat, dar numai în principiu), proprietățile particularilor nu se învecinau într'un șir neîntrerupt, așa cum este astăzi, ci vechile așezări formau un fel de insulițe libere și independente, încât proprietatea domnească le înconjura de jur împrejur, tot așa după cum marea se hotărnicește cu toate insulile din mijlocul ei. Daniile domnești, la rândul lor, constând din mari întinderi, cuprindeau în hotarele lor, două sau mai multe sate, stricând astfel integritatea și mai ales „rotunzimea" latifundiei noului boer. **Pentru realizarea acestei rotunzimi și pentru păstrarea pământului moș-**

---

1. *Gh. Ghibănescu: Rolul etnic al marii proprietăți* in *Indrumarea*, an I, Nr. 3 p. 125.

tenit, mult puţin cât era, se dă lupta aprigă ce ocupă veacurile XIV, XV şi XVI, apărând tot acum şi instituţia frăţiei de moşie, fie pentru a servi dorinţa de expanziune a unora, fie pentru a servi de apărare altora. In veacul al XVII-lea lupta e pe sfârşite şi marea proprietate apare rotunjită şi... încă bine.

In concluzie, cam acesta era regimul proprietăţii la sfârşitul sec. al XIV-lea, atunci când apare instituţia frăţiei de moşie: O proprietate mică ce satisfăcea nevoile de atunci ale unei familii, şi formată din majoritatea populaţiei; o proprietate mare ce manifesta două tendinţi: absorbirea micii proprietăţi ce o stingherea, şi aserviea omului în vederea cultivării ei; şi între aceste două feluri de proprietăţi se mai afla o a treia, mijlocie, formată din stăpânirea mai multor moşii de către o singură familie. Aceasta va fi mai târziu proprietatea aşa zisă răzăşească, care va rezista tuturor presiunilor de absorbire ale marii proprietăţi.

§ III

MOŞTENIREA, PRIVILEGIUL MASCULINITAŢII ŞI ÎNZESTRAREA

A doua chestiune ce o ridică studierea instituţiei frăţiei de moşie şi care este foarte interesantă, e regimul moştenirii cu cele două excepţii ale sale: înzestrarea şi privilegiul masculinităţii. Am accentuat *foarte interesantă*, deoarece aproape toţi cercetătorii trecutului nostru au afirmat că un regim de moştenire era în Moldova şi altul în Muntenia, că privilegiul masculinităţii a existat numai în Muntenia şi că tot numai acolo, ca un corectiv al privilegiului, a existat şi înzestrarea şi frăţia de moşie. Afirmaţii ce par a fi rămas definitive şi imposibil de răsturnat, dacă se priveşte trecutul nostru juridic prin prizma îngustă a unor expresii din documente, ce nu spun nimic prin ele înşile şi dacă se studiază sec. XIII, XIV, XV, prin lumina prevederilor legilor copiate din sec. al XVIII-lea şi al XIX-lea. Nu putem să cerem scribului din sec. al XV-lea claritate şi precizie în expresiile ce le întrebuinţează la facerea unui act, precum tot lui nu putem să-i cerem să deschidă paranteze şi să explice ceeace nu este pentru noi, clar. Pentru a afla adevărul, trebue să fim atenţi şi să luăm în consideraţie faptele în ansamblul lor social şi politic.

Chestiunea ce o discutăm e foarte delicată şi a fost deja desbătută pro şi contra. Nu a fost în mod definitiv pusă la punct şi nici noi nu avem această pretenţie. Totuşi, pentru că studiul frăţiei de moşie ne obligă a o discuta, fiind considerată ca o cauză determinantă a apariţiei ei, o reluăm şi noi în rândurile ce urmează.

Atât timp cât n'a fost o autoritate instituită, moştenirea se făcea în baza acelui simţ de dreptate şi de echitate, în virtutea căruia nici un fiu nu putea să fie desmoştenit. Cu apariţia Domnului încep să se stabilească anumite reguli, ca dealtfel, credem, în toate domeniile. Moşteneau în primul rând copiii defunctului. Aceştia dacă erau majori intrau direct în stăpânirea moştenirii, având de îndeplinit singura formalitate a întăririi actului de moştenire, întărire ce se făcea de către Domn. In cazul când copiii erau minori, unchiul sau mama lor erau menţionaţi în act, ca tutori. Iar în cazul când defunctul nu avea fii şi nici fraţi, toată averea sa revenea Domnului. Aceste reguli se aplicau atât în Moldova cât şi în Muntenia. Problema ce se ridică acum e de a şti dacă copiii — fete şi băeţi — veneau în mod egal la moştenirea părintelui lor, adică dacă exista o egalitate succesorală, sau nu veneau în mod egal, băeţii fiind favorizaţi, privilegiaţi, în dauna fetelor. In Moldova, toţi autorii sunt de acord că egalitatea succesorală a fiilor exista, că fetele şi băeţii moşteneau în cea mai deplină egalitate. In Muntenia, această egalitate, se spune, n'a existat. Fetele nu aveau dreptul să moştenească având în schimb, dreptul să fie înzestrate, fapt care constituia pentru băeţi aşa zisul privilegiu al masculinităţii.

I. Peretz afirmă că „în Moldova egalitatea între sexe era desăvârşită, cu excepţiunea fetelor măritate, care nu puteau nici să ceară sinisfora [1])", iar în altă parte, vorbind de moştenirea în Muntenia, spune că „în legătură cu acest principiu de drept muntenesc şi oltenesc (moştenirea baştinei numai de băeţi) avem de relevat privilegiul masculinităţii şi rezultanta lui firească: înfrăţirea pe moşie [2])".

D-l *D. D. Mototolescu* [3]) afirmă de asemenea, vorbind tot de privilegiul masculinităţii în Muntenia, că „la succe-

---

1) *I. Peretz : Curs*, vol. II, part. I, p. 138.
2) *I. Peretz : Curs*, vol. II, part. I. p. 138.
3) *D. D. Mototolescu : Privilegiul masculinităţii*, p. 62.

siunea defunctului veneau succesorii lui, băeţii, cari succedau în toată averea părintelui lor, iar fetele măritate şi înzestrate erau înlăturate dela succesiunea părintească, iar cele neînzestrate, datori erau fraţii să le înzestreze".

Tot de aceiaşi părere mai sunt: *C. G. Dissescu*, care spune [1]) în mod clar: „Băeţii singuri moştenesc; fetele au drept la înzestrare", şi D-l *P. Negulescu*, când scrie [2]): „in Muntenia avem principiul masculinităţii, adică copiii de sex masculin moştenesc, femeile având drept numai la dotă".

Afirmaţiile de mai sus sunt motivate, mai întâi, de figurarea în aproape toate documentele confirmătoare sau de întărire a cuvântului *fiii*, care reprezintă numele sexului masculin, apoi de însăşi cuprinsul documentelor confirmătoare, donaţiune, ş. a., care vorbesc şi în linie descendentă, şi în linie ascendentă, numai de sexul masculin, ignorând cu totul pe cel femenin. D-l D. D. Mototolescu ne-a dat un amplu şi documentat, dar greoi studiu asupra privilegiului masculinităţii, în cari ni se argumentează amănunţit cele rezumate mai sus.

I. Nădejde [3]) şi *A. Xenopol* [4]) în aceiaşi chestiune, se situiază la extremitatea cea'altă, susţinând că în Muntenia fetele veneau la moştenire deopotrivă cu băeţii.

Privilegiul masculinităţii, aşa cum îl privim noi, n'a existat ca o regulă de drept a obiceiului pământului, aplicată numai în Muntenia, ci a fost efectul aparent al unei drepte judecăţi de împărţire a averii ce posedau străbunii noştri copiilor lor, fără gândul de a privilegia pe băeţi şi de a exclude pe fete de la moştenire. Şi privilegiul masculinităţii, dacă a existat, n'a putut avea fiinţă numai în Muntenia, căci, înainte de ori ce documentare, apare absurd a susţine că o instituţie a existat sute de ani într'un principat, iar în celălalt nu. Dacă se priveşte istoria celor două principate din acest punct de vedere, se poate observa foarte uşor că ceeace era sau se făcea într'un principat, era sau împrumuta, nu după mult timp, şi celălalt. Exemplele credem că sunt inutile. Aşa dar, dela început trebue să ad-

---

1) *C. G. Dissescu*: *Originele dreptului român*, p. 36.

2) *P. Negulescu*: Revista de drept şi sociologie. an. II, vol. II, pag. 29 — cit. Mototolescu, op. cit. p. 62 notă.

3) *I. Nădejde*: *Origina dreptului consuetudinar român* în *Noua Revistă Română*, I pag. 3.

4) *A. Xenopol*: *Ist. Românilor*, vol. IV, p. 100.

mitem una din cele două ipoteze: ori privilegiul masculinităţii a existat şi în Muntenia şi în Moldova, ori, neexistând în Moldova nu putea să aibă fiinţă sute de ani în Muntenia. Acest fapt de o importanţă destul de mare, credem, nu-l ia în consideraţie nici unul din cercetătorii cari s'au ocupat cu studierea privilegiului masculinităţii. Apoi, in ceeace priveşte interpretarea ce o dau susţinătorii privilegiului masculinităţii cuvântului *fiii*, înţelegând prin acest cuvânt pe băeţi, ea nu poate fi un argument convingător, deoarece de foarte multe ori se face în documente confuzie cu acest termen. Cuvântul fiii sau feciorii era desigur sinonim, ca şi astăzi de altfel, cu întrebuinţatul cuvânt copiii, înţelegându-se şi băeţii şi fetele. Dar nu asemenea lucruri trebue să ne oprească atenţia şi să ne facă a trage concluzii definitive. Privilegiul masculinităţii cere cu totul altă studiere.

Românul sec. XII, XIII, XIV, nu cunoştea nici texte de legi şi nici principii juridice. El, în gospodăria şi avutul său, se cârmuia după legile naturale ce sunt sădite în om. La fel proceda când era vorba şi de împărţirea averei la copiii săi. Românul nu putea să nedreptăţească pe un copil, deoarece toţi erau ai lui. Dar, fiindcă fetele prin măritişul lor, care implica şi părăsirea casei părinteşti, trebuiau să fie înzestrate, adică să li se dea partea ce li se cuvenea din averea părintească, ele nu mai moşteneau, rămânând ca averea ce o mai posedau părinţii în momentul morţii, să fie împărţită numai între băeţi. Aşa dar, înzestrarea era un fel de împărţeală a averii făcută chiar de către părinte, era cu alte cuvinte, o succesiune anticipată, şi parţială. Şi fata odată înzestrată nu mai avea absolut nici un drept asupra averii părinteşti, căci ea, prin faptul înzestrării, renunţase tacit la ori ce drept şi deci şi la acela de moştenire. Dacă fata însă nu se mărita şi deci nu era înzestrată şi părinţii mureau, ea trebuea să fie înzestrată de fraţi, aceasta în cazul când se mărita. Dacă, să luăm ipoteza, o fată rămânea nemăritată, chiar după moartea părinţilor, desigur, că atât în Moldova cât şi în Muntenia, ea venea la moştenire în concurenţă cu fraţii ei. A admite altă soluţie înseamnă că fata bătrână să nu aibă nici odată avere şi să trăiască din mila fraţilor ei. Săditorii acestui neam nu puteau să procedeze aşa de nedrept cu odraslele

lor. Şi vom documenta. Mai întâi însă, să ne rezumăm. **In principiu, atât în Moldova cât şi în Muntenia, fetele şi băeţii veneau în deplină egalitate la succesiunea părintelui lor. De fapt, fetele trebuind să fie înzestrate, îşi luau mai de timpuriu partea lor de avere, renunţând prin aceasta la dreptul de moştenire, încât numai băeţii rămâneau să intre în stăpânirea averei ce li se cuvenea după moartea tatălui lor, adică ei singuri rămâneau să fie moştenitori.** *Iată aparenţa privilegiului masculinităţii.*

La fel se petrecea şi cu băeţii dacă se însurau şi erau înzestraţi: renunţau tot în mod tacit la moştenire. Un document din 1678 Mai 26 [1]) ne confirmă ceeace am afirmat. Cuprinsul documentului e următorul:

. . . „din mila lui Dumnezău eu Toader Iordachi Visternicul *am căsătorit pe fiul nostru Vasile şi i-am dat din cât ni-au fost prilejul casăi,* după cum stătură vremurile la acesti răscoali. *Deci, de acum înainte, la nimic să n'aibă treabă a să mai mesteca cu ceşti fraţi mai mici,* (Ion şi Ilie) numai, de va da Du(mne)zău să s(ă) mai poată tocmi această ţară,—şi dacă om mai vini ocinile ce am perdut de la mâna noastră, dela Hotin şi de aiurea, ***şi de vom putè grijâ şi pe ceşti cuconi mai mici, precum l-am grijât şi pe dânsul, atunce i s'ar socoti dintr'acele ocini să i să mai facă parte pe dreptate ce i s'ar vini,*** socotindu-să şi altele toate ce i s'au dat lui,—să ajungă şi cestora mai mici. Iar întralt chip să nu să amestece la nimic nici odimioară".

Intr'un mod cum nu se poate mai clar, normele ce se aplicau fetelor atunci când se măritau şi se înzestrau, sunt aplicate, după cum se poate vedea şi băeţilor. In acest timp, 1678, era cunoscut şi principiul sinisforei, dar care nu era cunoscut în sec. al XIII-lea şi al XIV-lea, deoarece existenţa lui presupune o viaţă juridică mai înaintată; ceeace nu se poate spune că a fost atunci.

Afirmaţiile noastre sunt confirmate şi de susţinătorii privilegiului masculinităţii şi chiar de cele două legi, care consacră, se spune, în scris instituţia. Astfel, D-l D. D.

---

1) Dat şi la Anexă, p. LI, nr. 119.

Mototolescu, crezând că apără acest principiu, scrie: „Dacă vom analiza cu mare atenţie, toate aceste hrisoave de întăriri şi chiar de danii, în cari sunt numite fetele laolaltă cu băeţii, vom vedea, că surorile sunt toate încă nemăritate nu primiseră zestre şi că atare li se putea intări şi lor averea părintească luând parte indiviză în codevălmăşia frăţească, având drept a moşteni deopotrivă cu fraţii averea părintească [1])". Cu alte cuvinte, exact ceeace susţinem noi, numai cu o mică diferenţă. Şi anume: d-l D. D. Mototolescu spune în altă parte că „o cercetare amănunţită a hrisoavelor citate mai sus a conţinutului lor (*sic*), ne explică adevărul juridic al moştenirii ambelor sexe chemate la moştenirea defunctului. O parte din moştenitori — fiii — bazaţi pe legătura de sânge părintesc, iar fetele în virtutea dreptului neînzestrării [2])". *Dreptul neînzestrării* sau *dreptul înzestrării*, e un fel de a vorbi, fals şi care nu spune şi explică nimic. Nu exista un drept al înzestrării şi unul al neînzestrării, în virtutea cărora o fată nu putea sau putea moşteni. Inzestrarea nu era un drept, ci consecinţa naturală a căsătoriei şi a părăsirii casei părinteşti, iar neînzestrarea era urmarea firească a fetei rămasă necăsătorită. Aşa că fata care nu se mai căsătorea îşi exercita dreptul său de moştenire la fel şi egal cu fraţii săi, nu în virtutea vre-unui drept al neînzestrării, ci în virtutea aceleaşi „legături de sânge părintesc", pe care d-l D. D. Mototolescu o contestă că ar exista între fete şi părinţi.

Un alt argument în favoarea tezei noastre ni-l furnizează I. Peretz, când, drept concluzie, ne spune că „în nici un document nu se vede formal excluderea fetelor de la moştenire, aşa cum se exprimă Caragea [3])". Eroare profundă în ceea ce priveşte legiuirea Domnului muntean. Caragea ca şi Ipsilant exclud de la moştenire numai pe fetele înzestrate, adică aşa cum era obiceiul, iar nu şi pe cele neînzestrate. Tot I. Peretz, care ne-a dat un studiu complect din acest punct de vedere al celor două legi, spune precis: „Când moare tatăl, copiii săi, fie băeţi, fie fete vin la moştenire şi împart egal între dânşii averea paternă.

---

1) *D. D. Mototolescu: Privilegiul masculinităţii*, p. 104.
2) *D. D. Mototolescu: Privilegiul masculinităţii*, p. 109.
3) *I. Peretz: Curs*, vol. II, part. II, p. 138.

Sunt excluse însă fetele care au fost înzestrate și măritate[1])". Astfel, nu mai poate fi nici o îndoială asupra acestei chestiuni. Mai ales, dacă ținem seama că la baza celor două legi stă și obiceiul pământului, care nu excludea pe fete dela moștenire, ci îndepărta numai pe cele înzestrate, considerată fiind înzestrarea cu partea ce se cuvenea fetei, din averea paternă.

Totuși, în Moldova, acolo unde după toți susținătorii privilegiului masculinității exista deplina egalitate între sexe în ceeace privește moștenirea, găsim următorul document din anul 1759: [2])

„... Și după obiceiul vechi al pământului, așa am giud(e)cat: Că nic(i) odat(ă) fata nu poate intra în baștina părințască, ci numai feciorul moștenești baștina părințălor; iar fetelor li să dau stăpâniri într'alte părță de moșii, pe de lături".

Iar în *Pravilniceasca Condică* a lui *Ipsilant* din 1780, găsim la *Pentru moștenire*, art. 3, următoarele:

„Iar pentru căminurile pământești s'a hotărât că acela se numește și este cămin, din care se trage și porecla și numele familiei aceia (iar nu se numesc toate moșiile căminuri); la care acest cămin pururea să aibă protimisis cu deosebit privilegiu numai cei ce sunt parte bărbătească, adică rudele cele ce se trag dintr'înșii (care se numesc cationdes) până la fii și nepoții de feciori, și cele de alăturea rude până la nepotul de frate, pentru ca să nu-și peardă porecla neamului; iar nu și partea femeiască, căci nu are atâta cuvânt de îndreptare a cere căminul părintesc pentru a nu-și perde numele familiei, fiindcă muierea se numește de pe porecla bărbatului său. Dar cu toate acestea are și ea protimisis la acel cămin făcând această cerere în vremea cea orânduită pentru rudenie".

Și *Caragea* vorbește de acest lucru în *Legiuirea* sa din 1818 în Partea IV, Cap. III, art. 20, spunând:

„La moștenirea căminurilor (cămin se zice moșia de pe care se numește neamul) totdeauna ori din sus rude de vor fi moștenitori, ori din jos, ori de

---

1) *I. Peretz*: *Privilegiul masculinității în Pravilniceasca condică și în Legiuirea lui Caragea*, p. 48.

2) *Cronica Vascanilor* în An. Ac. R., tom. XXIX, ser. II, p. 56, nr. XXVII.

alăturea, se protimiseşte partea bărbătească plătind în bani la partea femeiască analogoe ce li se face să ia din moştenirea căminurilor".

Citirea fugară a acestor texte ne-ar face să afirmăm întâi că excluderea fetelor dela moştenirea căminului sau baştinei părinteşti este un efect al privilegiului masculinităţii, iar existenţa acestei excluderi şi în Moldova, ne-ar îndritui să afirmăm că privilegiul masculinităţii a existat şi acolo. Dar nu acesta ar fi adevărul. Străbunii noştri au chibzuit că moşia lor, adică pământul moştenit, se păstrează şi se va transmite din generaţie în generaţie numai dacă se lasă ca stăpâni, băeţii. Fetele, prin căsătorie, în mod natural, înstrăinau moşia veche, pierzând-o şi ca entitate şi ca păstrătoare a tradiţiei şi a neamului. Era o măsură înţeleaptă, ca multe altele, şi datorită căreia s'a putut păstra proprietăţi, din tată în fiu, sute de ani. Pe de altă parte, această măsură nu are nimic comun cu aşa zisul privilegiul masculinităţii, deoarece, considerente de alt ordin stau la baza acestei excluderi.

Ceeace a fost şi se poate susţine, e judecata dreaptă şi chibzuită a înaintaşilor noştri, preocupaţi în fiecare clipă să asigure o cât mai mare trăinicie familiei şi neamului lor, precum şi o justă împărţire a averii între copii, fie că aceasta se făcea pentru fete şi uneori chiar pentru băeţi, când se căsătoreau, fie că se făcea la moarte, când de obicei veneau să moştenească numai băeţii, fetele având părţile lor luate cu ocazia înzestrării, iar în cazul când nu erau înzestrate, venind şi ele la moştenire în concurenţă cu ei.

In concluzie, în cele două principate a domnit tot timpul egalitatea succesorală între copii, neexistând nici privilegiu nici nedreptăţirea vreunui sex.

§ IV

APARIŢIA MARII PROPRIETAŢI

Juriştii cari s'au ocupat de trecutul nostru şi în special de privilegiul masculinităţii, au afirmat că o consecinţă a existenţei acestui privilegiu e instituţia frăţiei de moşie, adică frăţia de moşie ar avea drept cauză existenţa masculinităţii. Mergând mai departe cu acelaşi raţionament, au

mai afirmat că frăția de moșie a fost cunoscută numai în Muntenia. Părerea lui I. Peretz o cunoaștem, fiind dată mai sus. D-l D. D. Mototolescu susține același lucru. Comentând un document din 1504 Iunie 15, scrie: „...cazul juridic se prezintă astfel: un tată are copiii, băiat și fată, el dorește să le transmită moștenirea la amândoi însă lovindu-se de obiceiul juridic românesc, care cu rigiditatea lui oprea venirea amândorora la viitoarea succesiune, aleargă la superfugiul *(sic)* „înfrățirii" adică „punerea fiicei la rând cu băeții", exceptându-se cu modul acesta obiceiul pământului și dându-se drept și fetei, să vină laolaltă cu fratele la moștenirea părintească" [1]. Autorul, ignorând că „fata" avea copii, adică fusese măritată și înzestrată și din care cauză nu mai avea drept de moștenire, generalizează, afirmând că prin înfrățirea efectuată se derogă dela obiceiul juridic, ca și cum acel obicei ar exclude pe fetele nemăritate dela moștenire, ca și cum fetele, în principiu, n'ar avea drept de moștenire. Greșala e evidentă, deoarece documentul spune clar: „dă domnia mea această poruncă a domniei mele slugilor domniei mele *Ion cu fiul său Ivan și fata sa Stana și cu fiii săi*" [2].

Istoricii, ocupându-se incidental de aceste chestiuni, nu privesc frăția de moșie ca un corectiv al privilegiului masculinității, ci, ca un „procedeu de abatere dela dreptul comun de moștenire" [3], înțelegând prin moștenire toate felurile de mutații de proprietate făcute între vii. Această afirmație se apropie întru câtva de adevăr, păcătuind însă prin lipsă de precizie.

Instituția frăției de moșie n'a apărut datorită privilegiului masculinității, acesta, după cum am văzut, neexistând în mod real. Și nici nu a fost, *stricto sensu*, o „abatere dela dreptul comun de moștenire", după cum afirmă d-nii Minea și Boga. Frăția de moșie a fost mai mult decât un corectiv al unui privilegiu, și puțin mai mult decât o abatere dela moștenirea *ab intestato*. Ea a fost instituția care s'a născut pe de o parte din nevoia de întindere și de consolidare a marii proprietăți născânde, iar pe de altă parte din nevoia ce o simțea micul proprietar de a opune

1) *D. D. Mototolescu*, op. cit. p. 111.
2) v. documentul la Anexă, p. XVII, nr. 16.
3) I. Minea și L. T. Boga, op. cit., p. 23.

o rezistenţă presiunilor de tot felul ce veneau din partea boerului latifundiar. Dar să ne lămurim.

După cum ne informează documentele, frăţia de moşie nu s'a practicat numai în lăuntrul familiei, între părinţi şi fii sau între fraţi, servind astfel numai ca un mijloc de a înlătura efectele privilegiului masculinităţii, şi nici nu s'a practicat numai între rude în vederea ameliorării sau îndepărtării unor consecinţe grave ce s'ar fi ivit dacă s'ar fi aplicat dreptul comun de moştenire. Frăţia de moşie, dimpotrivă, s'a practicat şi între fraţi şi între rude mai îndepărtate şi între vecini, precum şi chiar între străini. Spre deosebire de frăţia de cruce, la aceste înfrăţiri de moşie exista un interes, se urmărea un câştig, care de obicei era în favoarea unei singure părţi. Interesul, după cum se poate vedea din citirea documentelor, era acapararea de pământ de către acei ce mai aveau. Nu găsim în nici un document vr'un caz care să ne arate că un mare proprietar se înfrăţeşte cu un locuitor şi îi dă acestuia, cu ocazia înfrăţirii, vr'o palmă de pământ. Sunt excluse asemenea cazuri.

Apoi, după cum am arătat mai sus, vorbind de regimul proprietăţii, proprietatea mare, născută din bună voinţa şi răsplata Voevodului şi Domnului, era stingherită de mica proprietate ce exista sub forma satului. Proprietatea mică, faţă de cea mare, era un fel de cui al lui Pepelea ce trebuea scos. Şi a fost scos în mare parte cu ajutorul frăţiei de moşie, care permitea boerului să devie părtaş şi deci moştenitor pe de o parte, iar pe de altă parte, eludând prin înfrăţire asprul principiu al protimisis-ului — cuprins în obiceiul pământului — putea cumpăra pământ ca ori şi ce vecin proprietar. Procedând astfel, boerii au deposedat sate întregi, încât locuitorii lor rămânând fără pământ, erau nevoiţi ori să lucreze la boeri, primind ori ce condiţie, dar rămânând liberi, ori se vindeau cu pământul lor, devenind, in ambele cazuri, mai târziu sau mai de vreme, rumâni şi vecini.

Paralel cu acest proces mai exista unul contrar, de opunere şi de rezistenţă a micii proprietăţi. El se manifesta prin aducerea la moştenire, în vederea păstrării proprietăţii mici, a fetelor măritate, a soţiei, a fraţilor sau a rudelor. Astfel, proprietatea mică se întărea, putând să reziste asal-

turilor latifundiei, cari, cu cât trecea timpul, deveneau mai aprige şi mai dese. Infrăţirea de moşie între rude îşi găseşte explicaţia numai în această nevoie de rezistenţă şi de asigurare a micii proprietăţi că nu va fi absorbită de cea mare. Cu toate măsurile de prevedere ale străbunilor, proprietatea mare a mers din cucerire în cucerire, mărindu-se şi rotunjindu-se, iar proprietatea mică dispărând, fără putinţa unei noi înfiripări, decât târziu de tot, în zilele noastre, cu ocazia împroprietăririi.

Aşa dar, înfrăţirea de moşie, fără a fi un efect al privilegiului masculinităţii şi fără a fi o „abatere de la dreptul comun de moştenire", a răsărit din lupta ce se dă în sec. XIV, XV, XVI şi XVII, între mica şi marea proprietate, contribuind în cea mai largă măsură la absorbirea şi distrugerea micii proprietăţi de către latifundia boerească.

CAP. II

Frăţia de moşie în Moldova

Nu vrem să vorbim, desigur, de existenţa frăţiei de moşie în Moldova în înţelesul strict al expresiei, deoarece nu s'a găsit nici documente şi nici cărţi de înfrăţire, şi nici nu se vor găsi. Moldovenii n'au cunoscut frăţia de moşie, ci numai frăţia de cruce. Dar instituţia de drept care să fie creată de lupta dintre cele două feluri de proprietate şi pusă în serviciul acelei lupte, aşa după cum am văzut mai sus că a fost frăţia de moşie în Muntenia, a existat şi în Moldova, deoarece şi aici proprietatea mare urmărea aceleaşi scopuri. Subteranul răsboi social ia naştere cu un veac şi ceva mai târziu, pe la sfârşitul sec. al XV-lea, deoarece Moldova din punct de vedere politic a mers mai încet decât Muntenia, ţinând pe loc şi apariţia puterii statale şi formarea marii proprietăţi.

Ceeace a fost şi a însemnat însă frăţia de moşie în Muntenia, au fost *vânzările* şi *daniile* în Moldova. Dacă în esenţa lor aceste două instituţii se deosebesc, în scopurile pentru cari au fost întrebuinţate, se confundă. Ca şi frăţia de moşie, vânzările şi daniile în Moldova ajută la realizarea aceluiaşi fenomen: formarea marii proprietăţi. In timp ce în Muntenia s'a creeat din lupta dintre cele două proprietăţi o instituţie specială, în Moldova, pentru aceiaşi luptă,

s'au întrebuințat instituții de drept existente, păstrându-le bine înțeles numai forma, deoarece și daniile și vânzările nu erau altceva decât simple acte simulate. Aceste afirmații se pot controla și susține cu documentele de vânzare ale sec. al XVI-lea și al XVII-lea, care ne arată că majoritatea cumpărătorilor sunt boeri mici și mari. *Gh. Ghibănescu*, care a sezizat acest lucru, ne confirmă cele spuse: „E lungă seria acestor boeri, cari cumpără și iarăși cumpără, cum și nesfârșit pomelnicul de răzeși, ce-și vând ocinile, unii rămânând în sat ca palmași, alții mutându-și locuința, ori fiind chiar izgoniți" [1]. Autorul se referă aici la vânzări, la acele vânzări făcute sub diferite feluri de presiuni, cu siluiri de voință și de conștiință. Și la fel s'a petrecut și cu daniile. Dania a fost instituția care, datorită caracterului ei de gratuitate, s'a pretat să joace rolul frăției de moșie în Moldova. Așa după cum înfrățirea de moșie făcea aplicarea protimisis-ului ineficace, permițând străinilor să se cuibărească în mijlocul moșnenilor și să cumpere pământ, la fel dania făcea inoperant principiul protimisis-ului în Moldova, îngăduind să fie stăpânitor și apoi cumpărător de pământ pe un boer sau pe un străin care nu era și răzeș.

Rolul daniei, așa cum l-am schițat și cum se aseamănă cu acela al frăției de moșie, a fost prins cum nu se poate mai bine de *Gh. Ghibănescu*, într'un mic studiu intitulat *Daniile*. Iată ce ne spune în această privință: „Apar însă în mod simptomatic un fel de danii, prin care cutare boer mare sau mic, *vel* sau *biv*, capătă dela cutare răzeș ori jupâneasă bătrână o fărămătură de pământ din cutare sat, ori mai ales case și locuri de case, el care deși om mare, puternic și bogat, nu se sfia de a primi de la cel mic și nevoeș o asemenea danie. Așa nu e rar a vedea pe un Miron Costin logofătul, pe Ioan Costin Postelnicul, pe vornicul Gavril Costache, pe logofătul V. Damian, pe logofătul Gheuca, pe serdarul Dediul, pe comisul Cerchez, pe aga Aldea, pe ușierul Panaite și alții primind danii dela diferite persoane, cam în aceleași răzeșii, unde mai cumpăraseră ceva ocine. Une ori dania preceda cumpărăturile, alte ori le urmează. Nu bănuim nici un singur moment că fapta donatorului nu era curată și că binele făcut de cel ce primea dania nu era real. Da; de cât un lucru iese la i-

1) *Gh. Ghibănescu: Daniile* în *Indrumarea*, an. I, nr. 1, p. 21.

vealǎ; acest sistem de danii, de la cei mici şi saraci la cei mari şi bogaţi, ori era o vânzare deghizatǎ, ori era o siluire a voinţei şi a nevoiei. Când obiceiul pǎmântului se opunea ca un strǎin sǎ intre în moşie, înainte de rude şi rǎzeşi, cel râvnitor de a intra, marele boer vecin cu moşia fǎcea ce fǎcea şi sub forma de danie eschiva obiceiul. In faţa actului de danie rǎzeşimea n'avea ce zice; boerul dǎruit era rǎzeş şi cu drept de cumpǎrare. Iar când dania era posterioarǎ cumpǎrǎturilor, e lesne de priceput cǎ pe cel mai colţos şi îndǎrǎtnic in simţul lui de proprietate, boerul supt formǎ de danie îl silea cu preţ îndoit sǎ cumpere moşia" [1]. Iar mai departe, Gh. Ghibǎnescu, adaugǎ: „Daniile acestea erau o ocolire şi o eludare de la dreptul de protimisis; şi cum era greu a rǎzbate în obştia rǎzǎşeascǎ nefiind rǎzeş, tendinţa unora de a-şi întinde şi rotunzi moşiile era împiedecatǎ. Deci în chipul de formare al marei proprietǎţi din hlize şi rǎzeşii a stǎpânit un abuz, şi nevoia celor mici pe de o parte, neputinţa lor de a se împotrivi celor bogaţi şi puternici, au fǎcut ca supt forme de danii sǎ se tulbure o stare de lucruri care a stǎpânit ţara sute de ani. Prin danii donatorul avea cuvânt de protimisis unde n'are cuvânt de dreptate, pǎgubindu-se cel cu dreptatea" [2]).

Aceastǎ situaţie, prinsǎ aşa de bine de Gh. Ghibǎnescu şi care se aseamǎnǎ perfect cu cea din Muntenia, a durat pânǎ la Mavrocordat, care prin Hrisovul sǎu sobornicesc din 28 Decem. 1785, se ocupǎ de danii, înregistreazǎ situaţia falşǎ creeatǎ şi le reglementeazǎ, oprind daniile fǎcute de cei sǎraci celor bogaţi.

„Şi cu toate acestea — îşi terminǎ Gh. Ghibǎnescu studiul sǎu asupra Daniilor — legiuitorul a venit prea târziu cu o mǎsurǎ, care privea un chip practic de a eluda vechile obiceiuri ale ţǎrii.

„Iar când se va studia în amǎnunt chipurile cum s'a format la noi marea proprietate, se va aminti de sigur cǎ în tendinţa de extenziune teritorialǎ a marilor boeri, şi deci în lǎţirea şi mǎrirea moşiilor, rǎzǎşimea a fost spoliatǎ printr'o abatere de la lege, silind pe cei nevoieşi *a dǎrui* pǎmânt, când în realitate ei *îl vindeau* „pentru mult bine

---

1) *Gh. Ghibǎnescu: Daniile* în *Indrumarea*, an. I, nr. 1, p. 24.
2) Idem, p. 25.

și ajutor ce mi-au făcut la nevoie și lipsă", cum glăsuesc zapisele, sau cum spune sobornicescul hrisov: „osăbit de alte jurăminturi și blestemuri și cu totul prăpădenie de suflet ce se întâmplă între cei ce metahrisesc această necuviincioasă faptă".

„Veșnica deosebire dintre *oficial și real*" [1]).

Credem că la cele scrise de Gh. Ghibănescu nu mai trebuie adăugat nici un cuvânt pentru a suține că ceiace a fost în Muntenia frăția de moșie, au fost daniile în Moldova. Deosebirea între cele două instituții e numai de natură formală. In esența lor și în scopurile ce le-au avut, se identifică.

CAP. III

Frăția de moșie în Muntenia

§ I

CONSIDERAȚII TEORETICE

Frăția de moșie apare în Muntenia în a doua jumătate a sec. al XIV-lea. Născută desigur, prin analogie, din frăția de cruce, ea nu a fost împrumutată de la vr'un popor înconjurător, ci a apărut și s'a desvoltat în Muntenia și Oltenia ca instituție de drept, proprie și originală.

Urme despre frăția de moșie se găsesc și la alte popoare, dar nu o găsim ca instituție aparte, ci ca o prelungire, ca o întărire a frăției de cruce. Astfel, în Cartea siro-romană ni se spune că frăția de cruce se făcea printr'un scris și producea ca efect, că tot ce aveau și tot ce dobândeau în viitor înfrățiții, îl posedau în comun și-l moșteneau reciproc. Iar în Chanson de Danrel et Bélon, vedem că frăția de cruce creează o comunitate universală a bunurilor, care se disolvă la moartea unuia din frați și se împarte pe din două între supravețuitor și moștenitorii defunctului. Aceiași contopire a averilor cauzată de înfrățirea de cruce, o găsim și la Scandinavi. Dar aceste înfrățiri cu contopiri de averi aveau un caracter de indiviziune. Infrățiții nu renunțau la averea lor în schimbul unor altor bunuri. Legătura morală care era la temelia frăției de cruce e pre-

---

Gh. Ghibănescu: *Daniile* în *Indrumarea* an. I, nr. 1, p. 55.

lungită şi asupra bunurilor ce posedau înfrăţiţii. Din această cauză, înfrăţirile de mai sus nu urmăreau nimic, nu aveau nici un scop egoist de atins.

Cu totul altfel se petrecea cu frăţia de moşie în Muntenia. Aici, ea nu mai avea la bază o legătură morală şi nici nu avea un caracter indiviz în senzul că înfrăţiţii îşi păstrau dreptul de proprietate asupra bunurilor ce posedau. In Muntenia, *frăţia de moşie considerată în sine a fost un contract de schimb prin care înfrăţiţii făceau, sub formă de daruri cu substrat moral, o operaţie oneroasă, iar privită în ansamblul social, frăţia de moşie era instituţia prin mijlocirea căreia cineva putea să-şi facă lui sau altuia un frate sau mai mulţi, aşa după cum prin adopţiune cineva putea să-şi facă un fiu.* De aceea credem că e mai potrivită expresia „l'adoption fraternelle", pe care o întrebuinţează M. Emerit în studiul său, decât expresia „frères d'héritage" pe care o serveşte d-l prof. N. Iorga [1]. Frăţia de moşie nu era numai o frăţie în vederea moştenirii, ci cuprinzând şi pe aceasta, era o frăţie de proprietate cu scopul sau de a o transmite în pofida tuturor regulelor obiceiului pământului, sau de a-i asigura păstrarea, în ciuda tuturor uneltirilor şi presiunilor marelui proprietar. Ceeace ne miră însă, e faptul că o parte din cercetători care s'au ocupat de frăţia de moşie fac o confuzie regretabilă între această instituţie şi frăţia de cruce. Astfel M. Emerit, ocupându-se de frăţia de moşie, pe care o consideră că este „un contrat conclu entre deux ou plusieurs personnes qui mettent leurs biens en commun [2]", şi că „l'adoption fraternelle se fait par écrit, c'est un acte officiel [3]", spune mai departe că „l'acte officiel ne suffit pas. L'exemple de l'Union fraternelle entre les deux monastères nous a déjà indiqué que l'adoption fraternelle présente, à coté de son caractère sociale, un caractère religieux qui ne doit pas être négligé. De nombreux actes nous disent que les nouveaux frères adoptifs "sont entrés dans la sainte église" et que, là, ils se sont faits des donations réciproques. Ils se lient par un serment solennel la main sur l'Evangile. Ils jurent d'aimer Dieu, de s'aimer comme de bons frères et de metre leurs vies en commun". Confuzia e evidentă. Frăţia de moşie nu avea un caracter religios, aşa cum avea

1) *N. Iorga: Anciens documents de dr. roumain,* vol. I, p. 3.
2) *M. Emerit: L'adoption fraternelle en Valachie,* p. 3.
3) Idem, p. 4.

frăţia de cruce. Ea se înfăţişează numai sub aspect civil. Recurgerea la biserică, după cum ne informează câteva documente, nu era altceva decât o întărire a solemnităţii actului încheiat. Aceiaşi confuzie o fac şi alţii.

Apoi, frăţia de moşie în Muntenia nu creea o proprietate indiviză în senzul exact al proprietăţii indivize, cum afirmă M. Emerit, când spune: „Posséder „fraternellement" signifie toujours posséder par indivis. Souvent il est décidé, qu'une partie seulement des propriétés de chacun des contractans sera possédée fraternellement [2])". Pentru a lămuri această chestiune a indiviziunii proprietăţii fraterne, e necesar să facem o distincţie în înfrăţirile de moşie. Am subliniat până acum că două erau scopurile pentru care se făceau înfrăţirile: primul, în vederea măririi şi rotunzimii marii proprietăţi; al doilea, în vederea realizării puterii de rezistenţă a micii proprietăţi. Servind aceste două scopuri opuse, frăţia de moşie dădea naşterea şi la efecte diferite. Când înfrăţirea de moşie se făcea între marele proprietar şi micul proprietar, nu se creea o proprietate indiviză, ci se realiza pur şi simplu o mutaţie de proprietate. Marele proprietar primea pentru înfrăţirea făcută pământul micului proprietar, deposedându-l, şi dădea tot pentru înfrăţirea făcută sau bani sau diferite obiecte sau lucruri utile. In cazul celălalt, când înfrăţirea se făcea de către un mic proprietar ce nu avea moştenitori, sau care avea numai fete, sau care voia să lese averea şi la băeţi şi la fetele măritate, proprietatea indiviză se creea dela sine cu toate efectele sale. Şi tocmai în această proprietate indiviză se vedea posibilitatea de rezistenţă a familiei detentoare, deoarece, dacă un menbru ar fi vrut să iasă din indivisiune şi să vândă sau, cum era naravul, să se înfrăţească cu un boier, nu avea putinţa să facă aşa ceva, căci se lovea de neîngăduitorul principiu al obiceiului pământului, de protimisis. Acest din urmă fel de înfrăţire între membrii aceleiaşi familii nu are mare însemnătate socială, asemănându-se întrucâtva cu frăţia de cruce extinsă însă şi la bunurile înfrăţiţilor. Primul fel de înfrăţire însă care a contribuit în cea mai mare parte la schimbarea regimului proprietăţii şi la distrugerea micii proprietăţi, are o valoare şi juridică şi socială. Şi ea formează propriu

1) M. Emerit, op. cit. p. 5.
2. idem

zis subiectul studiului nostru. Deci, în ceeace priveşte chestia indiviziunii proprietăţii fraterne, ea nu a existat în înfrăţirea de moşie de interes, în înfrăţirea care a prilejuit rotunzimea marii proprietăţi şi dispariţia celei mici.

Discriminaţiunea frăţiei de moşie făcută mai sus este confirmată şi de documente. Astfel, pentru înfrăţirile cu scop de a păstra mica proprietate avem, cu titlu de exemplificare: documentul din 1469 Ianuarie 7, care spune că „Opriş a aşezat pe vărul său Stanciul şi Duşman şi Badea să-i fie fraţi nedespărţiţi peste ocina lui Vârlopi $^{1}/_{2}$" şi documentul din 1586 Aprilie 11, unde vedem cum „Mihu şi Stoian înfrăţesc peste moşia lor din Corcova pe sora lor Maria şi pe fii aceştia, pe Stătea şi pe Petru, nepoţii celor doi proprietari, când spune: „că ei fii n'au avut afară de sora lor de mai sus". Şi'n acest caz se spune că Mihu şi Stoian au dat de bună voia lor cu ştirea tuturor megiaşilor înaintea domnului". Iar pentru înfrăţirile de moşie făcute între marii proprietari şi cei mici, avem, tot cu titlu de exemplificare: documentul din 1576 Aprilie 30, care spune în mod clar: „Şerbul, proprietar în Negoeştii de sus, a făcut frăţie de a dăruit pe Vlad log. cu 10 stânjeni din moşia sa. Vlad dărui lui Şerbul aspri şi Alexandru Vodă confirmă lui Vlad log. şi soţiei lui, Caplea, partea de moşie a lui Şerbul la Negoeştii de sus", şi documentul din 1572 Sept. 25, unde se spune acelaş lucru cât se poate mai clar: „Alexandru Vodă confirmă jupânului Lăudat log. şi fiilor lui satul Birceni cu mori. Moşia fusese a Pârvei, fiica lui Badea postelnicul. Dar Pârva cu feciorul ei, Vlaicul, s'a dus la domn şi „au înfrăţit şi au dat" $^{1}/_{5}$ din satul Bârceni logofătului Lăudat, iar restul, celelalte două treimi, le-a cumpărat logofătul cu 34000 aspri. Pentru frăţie Lăudat a dăruit pe Pârva şi pe fiul ei, Vlaicul, şi a hrănit-o până la moartea ei şi a cheltuit 500 aspri cu boala ei". Credem că aceste decumente[1]), alese dintre acelea ce nu mai au nevoie să mai fie comentate şi explicate, spun deajuns ele singure.

D-l D. D. Mototolescu încearcă să facă de asemenea o împărţire a frăţiei de moşie în Muntenia. Vorbind de înfiere, D-sa spune, dealtfel, într'un mod foarte puţin clar:

1) Vezi Anexa.

„Excepţiile înfrăţirii probabil c'au avut roade frumoase. Imitată (înfierea credem) în prima ei epocă dela înfrăţirile făcute cu scop de a se ajuta reciproc unul pe altul întocmai ca fraţii, şi a întins la moştenirea aplicată în special între membrii aceleiaşi familii, ca şi ei reciproc, să se ajute în conducerea averii părinteşti, lăsată lor în comun şi s'o moştenească ca adevăraţi copii: *Efectele înfrăţirii.* După moartea defunctului averea moştenită se transmitea descendenţilor comoştenitori înaintea celorlalţi moştenitori, venind toţi fără deosebire de sexe: băieţii şi fetele defunctului la masa comună. Aceasta este aşa zisa înfrăţire,„ transformarea fetelor în fii", spre deosebire de înfrăţirea „facerea frate de cruce" ce se făcea numai între străini şi rude, cari îşi avea alt scop. Prima îşi avea scopul chemării fetelor la succesiunea defunctului, înlăturate de stricteţa obiceiului pământesc; a doua îşi avea scopul de ajutoare reciproce până la moarte şi succesiuni reciproce obligatoare, prevăzute în actul formării de frate de cruce; prima se făcea mai mult între membrii familiei, băeţi şi fete, cu scopul de a pastra mai departe comunitatea familiară şi a moşteni averea imobiliară părintească; a doua se făcea şi între persoane străine, chiar între persoane morale [1]) — Am citat atât de mult, deoarece avem impresia că, deşi autorul vrea să facă o distincţie între înfiere şi înfrăţirea de moşie, nu ştie ce vrea să spună. Confundă în mod regretabil înfierea cu înfrăţirea (care?) şi înfrăţirea de moşie cu înfrăţirea de cruce. Cu alte cuvinte, pentru d-l Mototolescu înfierea e un fel de înfrăţire, iar înfrăţirea e un fel de înfiere. Credinţa noastră este că autorul *nu ştie* ce este pur şi simplu frăţia de moşie. Altă explicaţie nu se poate da chinezeriei de mai sus.

In altă ordine de idei, dar tot pentru a lămuri chestiunea indiviziuni proprietăţii fraterne, trebue să vedem dacă înfrăţirea de moşie încheiată şi aprobată de Domn, creea un regim aparte sau nu. Şi într'un caz şi în celălalt mai e necesar să vedem cum se realiza propriu zis această frăţie de moşie. Cu alte cuvinte, cum şi în ce condiţii se stăpânea proprietatea rezultată din frăţia de moşie, odată formalităţile îndeplinite. Rămânea ea în posesia înfrăţitorului până la moarte? Sau trecea în posesia înfrăţitului chiar din mo-

1) D. D. Mototolescu, op. cit. pp. 124-125.

mentul înfrăţirii? Sau, ultima posibilitate, forma o proprietate comună şi indiviză, cu doi sau mai mulţi stăpâni, câţi înfăţiţi erau? Atâtea întrebări ce nu au căpătat dela nimeni nici un răspuns. Pentru a le lămuri, în măsura posibilităţilor noastre, nu avem alt isvor decât documentul aşa cum se prezintă el, concis, eliptic şi cu formule stereotipe. Acei ce s'au ocupat de această chestiune, generalizând până la exces, au răspuns la toate întrebările de mai sus într'un singur fel şi anume: înfrăţirea de moşie creea o proprietate indiviză. Şi atât. Citind documentele cu atenţie, vedem că spun puţin altfel şi mult mai mult decât cercetătorii noştri.

Un document din 1542 Mai 4 ne arată de la prima cercetare că proprietatea creeată de frăţia de moşie a fost considerată deosebit şi că ea, după cum vom vedea imediat mai departe, trece în posesia înfrăţitului sau a înfrăţiţilor, înfrăţitorul sau înfrăţitorii fiind încă în viaţă. Documentul de mai sus cuprinde:

> „*Ion şi fraţii săi*, Deatco, etc. propriatari în Clocotici *înfrăţiseră pe Voicu şi Oprea* ai lui Scurtul *peste* $^1/_2$ *moşie* ce aveau din hotarul de mai sus al satului. *Oprea şi fratele lui îşi aranjară pretenţia că moşia nu le e de înfrăţire. S'a ajuns la proces înaintea domnului Radu Vodă Paisie care a constatat că* **moşia e de înfrăţire, că nu e nici cumpărată, nici de moştenire** [1])".

Dacă înfrăţirea de moşie n'ar fi creeat un regim de proprietate aparte, desigur că cei doi fraţi înfrăţiţi n'ar fi avut nici un interes să susţie „că moşia nu le e de înfrăţire". Pe semne că moşia de înfrăţire prezenta mai puţine garanţii decât cea cumpărată sau moştenită. Apoi faptul că cei doi fraţi, Voicu şi Oprea, afirmă „că moşia nu le e de înfrăţire", precum şi faptul că Domnul constată că „moşia e de înfrăţire, că nu e nici cumpărată, nici de moştenire", ne îndrituieşte a afirma că moşia era în posesia lor, şi că numai stăpânind-o efectiv Domnul putea să constate că moşia le e de înfrăţire. Astfel, dacă ei n'ar fi intrat în pose-

1) Mare parte din documentele folosite de noi le-am luat din primul volum al d-lor *I. Minea şi L. T. Boga*, intitulat: *Cum se moşteneau moşiile în Ţara Românească până la sfârşitul secolului al XVI-lea?*

Deşi sunt în acest volum zeci de documente nepublicate complect sau deloc, autorii s'au mulţumit să le redea sub formă de rezumate, uneori şi aceasta prea lapidare şi prea străine de cuprinsul documentului. Muncă nesistematizată şi deloc ştiinţifică.

siune sau dacă ei ar fi stăpânit-o indiviz, n'ar fi avut rațiune să existe nici susținerea lor și nici proces înaintea Domnului.

Un alt document din 1546 confirmă și mai mult părerea noastră. Documentul are următorul cuprins:

„Iar apoi *a venit Neaga înaintea domniei mele și a așezat și a înfrățit pe Ivan și pe Voicu de bună voie peste jumătate de moșie* și domnia mea le-a iertat (șters) calul. **Am dat domnia mea lui Ivan și lui Voicu pentru ca să le fie moșie și ohabă lor și fiilor lor și nepoților lor și strănepoților lor și de către nimeni neclătită în veci după zisa domniei mele**".

Același lucru îl putem constata, dar mai clar și din acest document. Proprietatea peste care s'au înfrățit Ivan și Voicu cu Neaga, jumătate de moșie, a trecut în posesia lor, căci altfel nu s'ar putea explica întărirea și confirmarea domnească de proprietate ce li se face[1]). Documentul e destul de clar și nu mai e nevoie de nici o explicație. Trebue să menționăm însă că această formulă de confirmare se găsește la foarte multe documente de înfrățire.

Dar un alt document din 1551 Mai 6 ne lămurește definitiv în această chestiune, adică în senzul că proprietatea peste care se înfrățeau, trecea în stăpânirea înfrățitului sau înfrățiților chiar din momentul înfrățirii. Cuprinsul documentului e cam următorul:

„Mircea Vodă Ciobanul întărește lui Cândea medelnicer stăpânire asupra satelor Ulmulețul tot, Zemnicele, Scăeștii, Voevodeștii, etc. Se spune că era frăție din vremea lui Vlad Vodă. *Dar Cânde, feciorul lui Vârjoghe, n'a suferit pe feciorii lui Stan, pe Vârjoghe log. și Udriște din Fierăști,* **cari au fost avizați să se ducă la moșia lor,** *la Fierăști, pentru că sunt oameni răi.* **Documentul admite să fie scoși de pe moșiile de frăție, căci Cânde s'a lepădat înaintea domnului de frăția lor**".

Cazul e simplu. Vârjohe și Stan s'au înfrățit. Murind, copiii lor, Cânde, feciorul lui Vârjoghe și Vârjoghe log. și Udriște, feciorii lui Stan, nu se mai pot împăca. Motivele nu ni se spun. Dar, sigur, că ceva trebue să se fi întâmplat. Poate „pentru că sunt oameni răi", adică vroiau să-l scoată

---

1). v. și doc. din 1526 Iulie 30, p. XIX, unde vedem că domnul întărește drepturile de proprietate, înfrățitului,

pe Cândea de pe moşia moştenită: poate să fi fost şi altceva. Din această cauză, că nu se mai pot împăca, Cânde îi anunţă să părăsească moşia, deoarece a stricat înfrăţirea înaintea Domnului. Ceeace ei nu fac, ajungând neînţelegerea la Domn, care admite ca să fie scoşi de pe moşiile de frăţie. Acest proces, dacă înfrăţiţii n'ar fi stăpânit moşiile de frăţie din chiar momentul înfrăţirii, desigur n'ar fi avut loc. Iar cât priveşte hotărârea domnească de a fi scoşi, înseamnă acelaşi lucru. Se poate susţine însă că înfrăţiţii şi înfrăţitorul stăpâneau împreună, indiviz Aceasta numai dacă nu se observă că Domnul întăreşte lui Cândea moşiile pe care le deţineau Vârjoghe şi Udrişte, ceeace înseamnă că deabea acum Cândea intră în posesia lor. Şi că stăpânirea era distinctă ne-o confirmă un alt document din 1645 Februarie 2, unde se găseşte precizat că înfrăţitul stăpânea moşia de înfrăţire. Documentul ne prezintă următorul caz:

„Cu mila lui Dumnezeu Io Matei Basarab Voevod şi stăpânitor al întregei ţări Ungro-Valache, *dă domnia mea această poruncă a domniei mele boerului domniei mele Constantin Clucerul de arie şi fiilor săi, câţi i-a dăruit Dumnezeu, ca să-i fie ocină în satul Mogoşani judeţul Vlaşca, anume 500 de stânjeni,* din câmp şi din pădure şi din poame şi din locuinţele săteşti, din toate părţile pe unde va voi să-şi aleagă dânsul din întreg hotarul. Fiind că această ocină mai sus amintită **a fost** a lui Chiriac postelnicul din Copăceni,... *şi a făcut Chiriac postelnicul legătură de frăţie cu boerul domniei mele Constandin Clucerul,* ca să fie fraţi de suflet nedespărţiţi, în toată viaţa lor, iar după moartea lor fiii lor după bună voia lor şi fără nici o silă, *şi spre înfrăţire a dăruit Chiriac postelnicul fratelui său de suflet Constandin Clucerul* **aceşti 500 de stânjeni drept ocină ca să-i fie lui moşie în veci** [1])".

Apoi, se întâlnesc de cele mai multe ori cazuri de înfrăţire făcute pe $^1/_8$ din moşie, cum este d. p. cazul următor cuprins în documentul din 1587 Februarie 5:

„Stan, proprietar în Roata, părinte cu fii, a mers îna-

1) Vezi documentul în întregime la Anexă, nr. 113.

intea domnului, de a însoţit şi înfrăţit pe ginere-său Radu peste $^1/_2$ din moşia sa", sau cazul cuprins în alt document din 1580 Ianuarie 20:

„Pribil şi nepotu-său Stan au aşezat şi înfrăţit pe cumnatul său Lepădat vatav, peste $^1/_2$ ocina lor din Bujoreni de a lor bună voie şi cu ştirea tuturor megiaşilor".

Infrăţeşte cineva pe $^1/_2$, $^1/_3$ sau $^1/_4$ din moşia cutare în senzul că dă acea parte din moşie prin înfrăţire şi nu prin vânzare sau danie. Dealtfel, acte de danie, prin contrast cu ce se petrecea în Moldova, sunt foarte puţine în Muntenia.

Iată, în fine, un alt document din 1588 Noemvre 25, care, credem ne lămureşte definitiv.

„Voineag adică a făcut înaintea domnului frăţie cu doi fraţi care erau Nedelco şi Albul. Actul prevedea însă: „pentru ca alt om amestec să nu aibă a intra în această... ocină — partea lui Voineag din moşia Hrabăr — iar dacă ar vrea Albul să-şi vânză partea lui de ocină,el să nu fie volnic a o vinde altui om, ci să o vânză iarăşi fratelui său Nedelco".

Nu mai încape îndoială că Voineag a dat fraţilor Nedelco şi Albul, cu ocazia înfrăţirii, ocină în deplină proprietate. Şi mai mult, se pune şi condiţia ca ocina de înfrăţire să nu se înstrăineze de Albul altei persoane, în cazul când ar vrea să o vândă, ci „să o vânză iarăşi fratelui său Nedelco". Vedem că Voineag este exclus din protimis-ul stipulat în actul de înfrăţire, ceeace înseamnă că el nu mai are nimic comun cu moşia dată prin înfrăţirea făcută.

Cunoscând situaţia de fapt din acest material documentar, putem să răspundem la întrebările ce am formulat mai sus, afirmând că *înfrăţirea de moşie creea un regim de proprietate deosebită de acela rezultat din moştenire sau din cumpărare. De asemenea, proprietatea pe care se făcea înfrăţirea, trecea, din momentul înfrăţirii, în stăpânirea înfrăţitului sau a înfrăţiţilor, în cazul când cineva înfrăţea mai mulţi pe o aceiaşi moşie. Intr'un singur caz proprietatea rezultată din înfrăţire rămânea în indiviziune, adică în stăpânirea nedelimitată a înfrăţitorului şi a înfrăţitului, şi anume atunci când înfrăţirea se făcea în sânul unei familii de mici proprietari, în vederea păstrării proprietăţii şi a scoa-*

terii ei de sub prevederile obiceiului pământului, care, în privinţa moştenirilor particulare vacante, hotăra că ele reveneau de drept Domnului.

Iar, cât priveşte regimul deosebit al proprietăţii de înfrăţire, nici un document nu ne dă vr'o lămurire precisă. Ni se spune, după cum am văzut în documentul din 1542 Mai 4, că „moşia (lui Oprea şi frate-său) e de înfrăţire, că nu e nici cumpărată, nici de moştenire". Atât şi nimic mai mult. Această specificare nu poate însemna alt ceva decât că proprietatea rezultată din înfrăţire nu prezenta pentru deţinătorul ei aceleaşi garanţii ca proprietatea cumpărată sau moştenită. Acest lucru ne mai este confirmat şi de documentul din 1568 April 4, care ne spune că moşia de înfrăţire e şi cumpărată de către înfrăţit. De sigur, că înfrăţitul o cumpără pentru a eşi din regimul proprietăţii de înfrăţire şi a căpăta astfel depline garanţii în vederea stăpânirii. Dar, care era acest regim, nu putem să ştim precis, deoarece nici un document nu ni-l arată. Ceeace putem să afirmăm cu siguranţă şi să susţinem, e că înfrăţirea se putea desface, strica, prin „lepădarea de frăţie" înaintea Domnului, fapt care atrăgea pentru înfrăţit pierderea proprietăţii sale. Documentul din 1551 Mai 6, amintit mai sus, ne confirmă afirmaţia noastră. Această lepădare de frăţie era un fel de sabie a lui Damocles ce primejduia în fiecare moment proprietatea înfrăţitului. Fie din lipsă de gratitudine fie din purtare rea şi duşmănoasă, fie din alte multe motive ale timpului, înfrăţitorul putea să strice tocmeala făcută, deposedând tot deodată pe înfrăţit. Şi astfel, din această cauză, proprietatea rezultată din înfrăţire nu era şi nici nu putea să fie asemenea proprietăţii moştenite sau cumpărate.

§ II

FRAŢIA DE MOŞIE AŞA CUM REESA DIN DOCUMENTE

Căutând să cercetăm mai deaproape instituţia frăţiei de moşie prin studierea amănunţită a documentelor ce ne-au păstrat-o şi transmis-o, vom observa dela început că nu există o formulă stereotipă de cuprindere a frăţiei de moşie, care să se întrebuinţeze în fiecare document, ci, această instituţie, este concretizată într'o mulţime variată de formule, uneori ajungându-se, prin felul de exprimare al documentului, la o perfectă asemănare cu dania.

Cele mai întrebuinţate formule prin care se arată înfrăţirea de moşie sunt: *„s'au înfrăţit"*; *a înfrăţit"*; şi *„a dat şi a înfrăţit"*. Apoi, mai sunt altele, cari deşi spun acelaşi lucru, lasă totuşi o dâră de lumină asupra caracterului frăţiei de moşie. Astfel, întâlnim: *„a regulat... dându-le"*; *„a aşezat"*; *„s'a unit"*; *„a aşezat... să-i fie în loc de frate"*; *„a dat şi a aşezat"*; *„a pus şi a înfrăţit şi a dat"*; *„a dat şi a aşezat şi a înfrăţit"*; *„a dat"*; *„au însoţit şi au înfrăţit"*; *„a înfrăţit şi a dat*; *„înfăţiră şi băgară"*; *„fârtăţia lor"*; *„s'au prins fărtaţi"*; *s'au fost înfrăţit"*; *„s'au tocmit... şi s'au înfrăţit"*; *„a tocmit"*; *„s'au prins fârtaţi"*; *„s'au ales şi a înfrăţit"*; *„au înfrăţit şi au aşezat"*; *„frate de ocină"*; *„s'au unit şi s'au înfrăţit"*; *a dat şi a însoţit"*, şi *„au dat şi au dăruit"*. In câteva documente se găsesc expresii ca: *„a aşezat şi a înfrăţit... să fie (frate) de cruce"*; s'a *înfrăţit... de cruce"*, expresii ce conţin o gravă confuzie, dar care mai spun că în mintea oamenilor de atunci nedeprinşi cu formule juridice, cele două instituţii, deşi distincte, erau confundate câte odată, în felul de exprimare.

Dacă privim instituţia frăţiei de moşie prin prizma documentelor orânduite cronologic, aşa cum le-am dat la Anexă, vom vedea mai întâi că cel mai vechi document care vorbeşte de această instituţie este dela sfârşitul veacului al XIII-lea, şi apoi că expresia „s'au înfrăţit", ca denumire a instituţiei frăţiei de moşie, nu o găsim decât pe la jumătatea sec. al XIV-lea. Primul document cu următorul cuprins:

> „Domnul aprobă, ca ocinele lui Stan să fie nedespărţite de ocinele boerului Vâlcul, ca copiii lui Stan să fie fii jupânului Vâlcul, „în loc de fiii născuţi peste toate ocinele şi peste tot dobitocul ca şi fiii născuţi, iar de i se vor naşte jupânului Vâlcul copiii să fie copiii lui Stan... (loc rupt) unii ca şi alţii peste toate, iar soţia lui Stan, dacă va vrea să ia bărbat (să se mărite), volnică să fie a lua a lor a doua parte de ocină",

deşi pare că ar vorbi de înfiere când spune: „în loc de fii născuţi... ca şi fiii născuţi", consfinţeşte totuşi o înfrăţire de moşie. Infierea nu atrăgea după dânsa şi unirea ocinelor părinteşti, cum e în cazul de faţă. Aici, în realitate, e o înfrăţire între boerul Vâlcul şi Stan cu copii săi în vederea moştenirii, deoarece se poate observa că Vâlcul n'are copii

şi, fiind poate în vârstă, se temea ca în caz de moarte să nu-i fie luată moşia de Domn, aşa după cum era obiceiul pământului. Dar cum frăţia de moşie nu se precizase încă în conţinutul ei juridic în pragul veacului al XIV-lea, proprietarii vremii, pentru a eluda obiceiul pământului uniau, adică înfrăţiau moşiile lor[1]) şi apoi stipulau în actul de înfrăţire al moşiilor şi înfierea reciprocă a fiilor lor, putând aceştia, astfel, să fie moştenitori, de obicei numai ai moşiei înfrăţitorului care n'avea urmaşi. E posibil, prin urmare, ca frăţia de moşie să fi apărut din cauza prevederii obiceiului pământului ca un mijloc de eludare. Dar mai e posibil să fi apărut şi din cauza dorinţei a doi sau mai mulţi proprietari de a se moşteni reciproc, după cum pare a ne spune documentul din 1447[2]).

Acelaşi lucru ni-l spune şi documentul transilvănean din 1467, care ne mai arată în acelaşi timp, existenţa frăţiei de moşie în Transilvania sub denumirea de *adoptiva fraternitas* şi făcându-ne să bănuim că ar fi existat şi un drept de moştenire rezultat din înfrăţire, când vorbeşte de angajamentul ce şi l'au luat mai mulţi nobili români „să se moştenească *iure fraternale*". Bine înţeles că aceste două motive trebuesc privite drept cauze iniţiale, primare, deoarece adevărata cauză a frăţiei de moşie care a desăvârşit-o şi a menţinut-o timp de aproape trei veacuri, a fost, după cum am văzut, lupta dintre cele două regimuri de proprietate.

Majoritatea documentelor, dacă se cercetează cu atenţie, nu ne desvălue nimic asupra frăţiei de moşie, adică să ne spue ce drepturi creea, ce efecte producea şi în ce mod se încheia. Ele sunt închise, cu neînsemnate variante, în formula stereotipă„ s'au înfrăţit... ca să fie fraţi nedespărţiţi", ne mai dând nici o lămurire, ca şi cum s'ar fi ştiut ceeace decurge din încheierea frăţiei. Documente ca :

> „Stan de bună voie şi cu ştirea megiaşilor a dat şi a aşezat pe Radul peste partea lui de ocină, însă câtă era în pădure, să fie doui fraţi nedespărţiţi, iar Radul a dăruit lui Stan un cal bun",

sau ca:

> „Stana, înaintea lui Alexandru Vodă a aşezat şi a înfrăţit pe Tătulea peste partea ei de ocină, ca

---

1) v. la Anexă şi doc. din 1463, p. XIII, nr. 5.
2) v. la Anexă documentul, p. XIII, nr. 4.

să fie cu Lepădat, fiul Stanei, doui fraţi nedespărţiţi",

sau ca următorul, care poate fi luat ca tip:

„Iar apoi a venit Vladul cu fraţii săi Neagoe şi Coşma înaintea domniei mele şi au înfrăţit şi au aşezat pe Dragomir peste partea lor $^1/_4$ parte de a lor bună voie ca să fie fraţi nedespărţiţi în veci",

sunt foarte multe. Dar nu acestea interesează, deoarece nu putem afla nimic dela ele, ci acelea care sunt mai vorbăreţe şi care ne lasă să privim în inima instituţiei.

Am văzut mai sus că chiar de la încheierea frăţiei de moşie există o micşorare de garanţie în dreptul de stăpânire absolut al proprietăţii fraterne, prin posibilitatea lepădării de frăţie. Documentul din 1533 Mai 27, spune clar:

„Jupâneasa Neacşa şi fiu-său Dragomir, Danciul comis şi cu fii lui şi Stanciul postelnic cu fiii, câţi va avea, *s'au înfrăţit* peste satele Dobruşa toată şi siliştile Dragodăneşti şi Măzărei *să fie trei fraţi nedespărţiţi. Se prevede însă că cel ce nu se va ţinea de această tocmeală, să fie lepădat dintr'acea ocină...*"

Dar frăţia de moşie când se încheia între membrii aceleiaşi familii, nu era chiar aşa de simplă cum pare la prima cercetare. Ea producea o schimbare de succesiune. Răsturnarea dreptului comun de moştenire numai aici se petrecea, deoarece atunci când ea se încheia între micul şi marele proprietar, provoca pur şi simplu o mutaţie de proprietate, asemenea vânzării. Documentele ne vor lămuri. Un document din 1536 August 7, conţine următorul caz:

„*Radomir vornicul* în zilele lui Basarab Vodă (Neagoe) *a aşezat şi înfrăţit pe fiul lui Hărvat logofătul, anume pe Moţea peste toate ocinele sale* din Pietrosul, Mereni, Cărtojani şi Brăzeşti şi peste ţigani, ocine bătrâne şi drepte de moştenire. *Dar Moţea a murit fără a lăsa copii, nici fii, nici fiice. Atunci Mara, fiica lui Hărvat logofătul* cu bărbatu-său Toma ban şi cu fiu-său Stanciul *au reclamat înaintea domniei drepturile de înfrăţire ale lui Moţea. Radu Vodă Paisie a judecat că Mara n'are drept şi de aceea* la 7 August 1536, *confirmă lui Radomir vornicul, fiului acestuia, lui Drăghici şi cu fii lui, sus zisele ocine*".

Cazul, după cum se vede, se prezintă astfel: Radomir, vornic, înfrăţeşte pe Moţea fiul lui Hărvat. Acesta moare fără a lăsa copii. Mara, sora lui Moţea, reclamă „drepturile de înfrăţire ale lui Moţea", adică proprietatea fraternă a lui Moţea, să revie prin succesiune ei. Domnul judecă şi respinge pretenţia Marei, confirmând lui Radomir şi fiilor lui, ocinele pe care acesta le dăduse prin înfrăţire lui Moţea. Aşa dar, din cuprinsul acestui document, se poate vedea că, dacă înfrăţitul nu lasă moştenitori direcţi, averea de înfrăţire revine înfrăţitorului şi nu rudelor colaterale ale înfrăţitului. Şi, *a contrario*, averea de înfrăţire se moşteneşte de către descendenţii direcţi ai înfrăţitului, atunci când acesta îi are.

Dacă înfrăţirea se făcea între părinţi şi fii, trebue să distingem când părintele nu avea băeţi, având numai fete şi când avea şi băeţi şi fete. In primul caz, dacă fetele erau măritate, prin înfrăţirea lor, ele singure veneau la moştenire, excluzând rudele colaterale ale părinţilor. In al doilea caz, dacă fetele erau măritate, prin înfrăţirea lor, ele căpătau drepturi egale de moştenire cu băeţii. Şi fetele nemăritate se înfrăţeau, dar nu pentru că nu aveau drept de moştenire, ci, fie pentru a le asigura astfel mai bine zestrea, fie, când erau singurele moştenitoare ale părintelui, să le apere astfel contra pretenţiilor mătuşelor sau moşilor. Dar, dacă părintele avea deocamdată numai fete, însă mai spera că va avea şi băeţi, atunci, înfrăţirea dintre el şi fiică sau fiice devenea caducă prin naşterea băeatului, căci fata „va avea zestrea ce-i va da-o" spune documentul din 1512 Ianuarie 10.

Documentul din 1579 Sept. 20, care este o sentinţă domnească, ne lămureşte şi mai mult în privinţa efectelor frăţiei de moşie. Documentul[1]) prezintă următorul caz: Lăudat, proprietar, a avut un fiu şi două fiice. Una din fiice e măritată şi are şi un copil, cealaltă, e înfrăţită de Lăudat cu fratele ei. Mai târziu, moare şi Lăudat şi fiul său şi fiica măritată, rămânând fiica înfrăţită şi nepotul ei de soră. Acesta a reclamat parte din moştenire, adică parte din moşia înfrăţită. Nepotul a rămas de lege, iar mătuşa sa a fost recunoscută ca proprietară a moşiei de înfrăţire. Desigur că fata înfrăţită, pentru ca să fi fost înfrăţită, trebuea ori să fi

---

1) v. doc. la Anexă, p. XXXIV, nr. 67.

fost măritată, ori să fi fost nemăritată și pusă prin înfrățire la adăpost de orice supărări. Mai vedem de asemenea din acest document că un fiu înfrățit excludea pe un frate de al său neînfrățit dela moștenirea moșiei asupra căreia s'a făcut înfrățirea.

Un alt caz de înfrățire între frați ni-l prezintă documentul din 1499 Oct. 6, care, arătând amănunțit succesorii, constitue o abatere dela regulele ce le-am văzut până aici. Cazul e următorul: Stana, care avea fii, înfrățește pe sora ei Maria, și aceasta cu fii, pe moșiile ce le avea. Insă, se stipulează că atât timp cât Stana va trăi, ea singură își va stăpâni averea. După moartea ei,averea va fi a Mariei. Dacă moare și aceasta, averea nu va rămâne fiilor ei așa după cum e după dreptul de înfrățire, ci fiului Stanei. In cazul când și acesta moare fără urmași, averea nu va fi prădalica, adică să fie luată de Domn după cum am mai spus că era obiceiul pământului, ci va fi moștenită de surorile jupâniței Stana. Cum înfrățirea era un contract se putea natural, prevedea ori și ce abatere de la dreptul comun de moștenire și chiar abateri de la dreptul creeat de însăși frăția de moșie. Un caz asemănător acestuia îl avem în documentul din 1503 Aprilie 19: Stoica înfrățește pe fiica sa și pe nepoata sa, însă „cât va trăi Stoica, el singur să moștenească moșiile, iar după moartea lui, fata sa, iar după moartea acesteia, când nu se va găsi nici un fecior dintr'ânsa și când nu se va găsi din feciorii Stoicăi, nici un fecior, atunci să aibă a stăpâni nepoata lui, Stanca". Prin urmare, deși Stoica își înfrățește fiica și nepoata, egale în drepturile de înfrățire, totuși stipulațiile făcute derogă, punând nepoata într'o stare de drept inferioară atât față de înfrățita sa, cât și față de feciorii și frații ei. Acestea sunt abateri dela dreptul de succesiune creeat de înfrățirea pe moșie, drept care s'ar putea rezuma astfel: *Infrățitul, căpătând prin înfrățire drept de stăpânire asupra proprietății pe care a fost înfrățit, putea transmite proprietatea sa de înfrățire numai la urmașii săi direcți, în cazul când îi avea. Dacă înfrățitul murea fără urmași direcți, proprietatea de înfrățire revenea înfrățitorului, dacă acesta avea urmași. Dacă înfrățitorul murea fără urmași înaintea înfrățitului,*

acesta, în cazul când nu avea moştenitori, putea să se înfrăţească din nou, şi a. m. d.

Dar toată această discuţie asupra efectelor înfrăţirii nu mai poate avea loc la înfrăţirea de moşie de interes, la aceia care se încheia între micul şi marele proprietar, deoarece această înfrăţire era un act de vânzare deghizat. Micul proprietar se înfrăţea cu cel mare, dând pământ şi primind bani sau lucruri „pentru înfrăţirea făcută". Aici, se petrecea o simplă mutaţie de proprietate, fără nici o pretenţie şi fără stipularea nici unei abateri de către înfrăţitor. Documente cuprinzând asemenea înfrăţiri sunt destul de numeroase şi de sigur că trebue să fi existat mult mai multe decât cunoaştem. Documentul din 1580 Februarie 6, ne arată în mod clar cum se proceda:

„*Radu, comis* în zilele lui Alexandru Vodă, *a aşezat şi înfrăţit pe Dragomir velvornic peste* $^1/_2$ *din moşia sa din Căptăreşti, iar Dragomir a dăruit pe Radul comis cu un cal roib de 1000 aspri cu zale şi şea în preţ de 800 aspri şi alte obiecte de îmbrăcăminte...*".

Dar înfrăţirea de moşie, după cum ne spune documentul din 1541 August 13, nu se făcea numai asupra pământului, ci se făcea şi pentru bani: „...Apoi Nen (loc şters) a înfrăţit pe Dragomir, Tatul, Neagoe şi Neacşa, peste 2000 aspri gata". Desigur că e o aplicare a frăţiei de moşie cât se poate mai largă, dar care ne dovedeşte că instituţia frăţiei de moşie nu a fost limitată numai la succesiunea fetelor, după cum au susţinut unii, sau numai la moştenire în general, după cum au afirmat alţii

§ III

PROCEDURA FRAŢIEI DE MOŞIE

Frăţia de moşie fiind, după cum am văzut, un contract, trebuia, ca ori şi ce act, să fie supusă unor formalităţi care să-i asigure respectarea atât din partea contractanţilor, cât şi din partea terţilor.

Mai întâi, frăţia de moşie spre deosebire de cea de cruce, se încheia printr'un act scris, care se făcea la domnie, deoarece, cum prin frăţia de moşie se efectua ori o mutaţie de proprietate, ori o schimbare de succesiune, şi,

asemenea ori cărui act ce privea proprietatea, ea nu era legală până ce nu era întărită sau confirmată de Domn, căruia cu această ocaziei se plătea şi o taxă. Taxa pentru confirmarea frăţiei de moşie era „un cal bun", cum ne spun toate documentele.

Dar frăţia de moşie nu se încheia întotdeauna înaintea Domnului. Documentul din 1585 Martie 8, ne spune că: „Sarchiz s'a înfrăţit cu Pribil înaintea judeţului şi celor 12 pârgari din Buzău".

Uneori, doi sau mai mulţi proprietari nu se mai duceau înaintea Domnului să se înfrăţească, ci se înfrăţeau între ei, recurgând însă şi la ajutorul Bisericei: „eară acum în zilele Măriei Sale, *Pârvu paharnicu şi jupâneasa lui Maria s'au înfrăţit cu Preda postelnicul de a lor bună voie şi au intrat toţi în sfânta biserică şi s'au încins cu brâul Prea Curatei şi au pus mânile pe st. Evanghelie, ca să fie cu Pârvu postelnicul şi cu jupâneasa lui Maria fraţi nedespărţiţi în veci* [1])...", sau „şi ei se întoarseră şi se lăsară şi *încă se înfrăţiră de bună voia lor în sfânta biserică într'una cu Voil* [2])". La Domn, după încheierea în acest fel a înfrăţirii, se duceau pentru confirmare fie mai târziu, cu ocazia ve-unui proces [3]), fie de bună voia lor, fie că nu se mai duceau deloc, mulţumindu-se cu întăririle anumitor dregători, după cum ne arată doc. din 1641 Febr. 21.

Înfrăţiţii însă, câte odată, nu se mulţumeau, pentru asigurarea durabilităţii înfrăţirii lor, numai cu întărirea domnească, ci recurgeau şi la întăriri suplimentare, care erau: afurisenia şi blestemul: „Iar care om va încerca să spargă această tocmeală din neamul lui Crăciun (înfrăţitorul) să fie blestemat de cei 318 părinţi care au fost la Nicheia", formulă care se găseşte aproape în fiecare carte de înfrăţire.

Publicitatea actului era asigurată prin prezenţa vecinilor: „s'au înfrăţit de bună voie şi cu ştirea tuturor megiaşilor de sus şi de jos", care erau consultaţi atunci când era vorba de înfrăţirea unei persoane străine; mai era asigurată prin prezenţa martorilor, care semnau actul [4]), şi care puteau fi proprietari. Aceştia aveau rolul să atesteze existenţa actului atunci când el ar fi fost pierdut; şi publicitatea mai era asigurată şi de menţionarea aldămaşului: „şi mai mult a cheltuit

---

1) v. doc. la Anexă p. XLIII, nr. 98.
2) idem, p. XXXIII, nr. 64.
3) idem, p. XXVIII, nr. 48
4) idem. p. IX, nr. 1.

Voil încă aldămaş 250 aspri şi un porc gras [1])" sau „şi au dat şi la aldămaş 6 vedre de vin [2])". Acei ce se înfruptau din aldămaşul dat, trebuiau în caz de pierdere a actului, să-i atesteze existenţa. Aldămăşarii erau martori suplimentari, cari nu se întâlnesc aşa des în documentele de frăţie.

Mai găsim în documentele de înfrăţire formula aproape stereotipă: „şi dacă nu se va afla seminţie din inima lui, bucatele să nu fie prădalica ci pe toate le vor moşteni surorile jupâniţei [3])...", sau redactată altfel: „şi cui i se va întâmpla dintre ei înainte moarte, prădalica să nu fie, ci să fie rămaşilor lor", iar în alte documente mai rău traduse, găsim: „şi veri căruia din ei s'ar întâmpla moarte, moşia să fie celor rămaşi şi să nu se vânză şi de către nimeni neclătită [4]),,. Prin această formulă Domnul nu mai putea să-şi exercite dreptul său de proprietar al moşiilor în desherenţă, conferit de obiceiul pământului. Stipularea acestei decăderi se făcea cu permisiunea Domnului, lucru care îl aflăm din documentul din 1526 Iulie 30: „După aceasta *Nan pitarul a mers la Domn şi a obţinut*, ca, dacă după moartea lui nu rămân nici fii nici fiice, averea lui toată să o moştenească fraţii lui".

CAP. IV

Concluzii

Institţuţia frăţiei de moşie, instituţie de drept, trăgându-şi origina din frăţia de cruce, s'a născut atât din voinţa proprietarilor fără moştenitori de a nu lăsa pământul lor să fie luat de Domn, cât şi din dorinţa a doi sau mai mulţi proprietari de a se moşteni reciproc, desăvârşindu-se şi menţinându-se apoi, datorită luptei dintre marea şi mica proprietate, luptă care a umplut sec. XV, XVI şi prima jumătatea a sec. al XVII-lea.

Frăţia de moşie a existat în Oltenia, Muntenia şi Transilvania, existând însă, sub forma vânzărilor şi daniilor deghizate, şi în Moldova. Existenţa ei nu se poate pune în funcţie de privilegiul masculinităţii: o aparenţă a felului cum

1) idem, p. XXXIII, nr. 64.
2) idem, p. XLV, nr. 103.
3) idem. p. XV, nr. 12.
4) idem. p. XVII, nr 16.

strămoşii noştri înţelegeau să-şi împartă averea copiilor lor, şi nici nu se poate pune în funcţie de prevederea obiceiului pământului în legătură cu moşiile în desherenţă, pentru că frăţia de moşie s'a încheiat şi între soţi, şi între părinţi şi fii, şi între fraţi, şi între rude, şi între vecini, şi între străini. Majoritatea înfrăţirilor se făceau pentru pământ, dar avem şi cazul când se făcea şi pentru bani. Ea avea deci o aplicare largă, servind în deobşte la mutaţiuni de proprietate pe de o parte, iar pe de alta la conservarea micii proprietăţi. Regimul de proprietate creeat de frăţia de moşie era, atunci când se încheia între membrii aceleaşi familii, un regim indiviz, iar când se încheia între vecini sau între străini, un regim de proprietate asemănător aceluia al proprietăţii vândute, asemănător, pentru că prezentă mai puţine garanţii, înfrăţitorul putând să se lepede de frăţie şi astfel să deposedeze pe înfrăţit de proprietatea sa fraternă.

Procedura înfrăţirii de moşie era aceiaşi ca a oricărui act translativ de proprietate. Se încheia, pentru legalizarea ei, înaintea Domnului, care primea şi o taxă, de obicei socotită într'un „cal bun". Rare ori se călca această regulă, încheindu-se în biserică. Publicitatea era asigurată prin prezenţa vecinilor şi a martorilor, şi câte odată prin darea de aldămaş.

Frăţia de moşie, în Muntenia şi Oltenia, dispare prin mijlocul sec. al XVII-lea, iar în Moldova, daniile deghizate, cu un veac mai târziu, când proprietatea mare apare rotunzită şi victorioasă din lupta cu cea mică.

In scurgerea anilor şi a veacurilor, frăţia de moşie dispare complect din viaţa socială a Românilor, lăsând pe zi ce trece şi mai puţine urme despre existenţa ei. Astfel, se îngroapă în uitare suferinţele şi scrâşnirile celor mulţi şi saraci, precum şi nesăturata lăcomie de pământ a celor ce mai aveau din belşug.

Fiecare nedreptate socială îşi găseşte instituţia de drept care să o transforme în dreptate, atunci când ea vine de la cei puternici.

Huşi, 7 Mai 1938

ANEXA

FRAŢIA DE CRUCE

1 — (Suceava), 1407, Genariu 7 [1])

Infrăţirea mănăstirii de la Neamţ cu cea de la Bistriţa.

† Prea-sântul mitropolit kyr Iosef al Moldo-româniei, cu bună voinţa lui D-zeu şi a prea-curatei Maicei Domnului, şi a cinstitei Inălţări, am bine voit vlădicia mea şi cu fiul vlădiciei mele Ion Alecsandru-Vodă, stăpânul ţării Moldovei, şi am dat monastirii vlădiciei mele de la Neamţ, unde este popa kyr Domenţian, ca ea să fie în *nedespărţită unire* cu monastirea Adormirii Maicei Domnului de la Bistriţa, fiind ambele aceste monastiri tot ale vlădiciei mele; şi deci am încuviinţat boierului stăpânului voevod, jupânului Petru Ureclea, ca d-lui să predea toate lucrurile din acele mai sus zise monastiri în mânele popei kyr Domenţian, fie cărţi, fie odăjdie, fie vase, tot de la mare până la mic; şi încă şi cele afară din monastire, anume două sate monastireşti la gura Neamţului, unul dincolo şi altul din ceastă parte a Neamţului, ambele hărăzite de către sânt-răposatul stăpân Ion Petru-Vodă, şi două mori şi 2 vii, una dată de către Petru-Vodă, iar alta cumpărată de către vlădicia mea, şi oiele monastireşti, şi boii şi cai, şi albine, şi toate de la mare până la mic, să se dea în mânele popei kyr Domenţian, care să le conserve şi să le grijească până la moartea lui, iară după trecerea sea către D-zeu să-i urmeze pe cine şi-l va alege urmaş el singur, şi acela să poarte sarcina până la moartea vlădiciei mele; iară după moartea vlădiciei mele pe cine D-zeu va alege a fi metropolit pe tronul vlădiciei mele şi după moartea fiului vlădiciei mele Ion Alecsandru-Vodă cine va fi domn sau vre

1) Publicat de *B. P. Hâjdeu* in *Arhiva Istorică a României* — Bucureşti, 1865, Tom. I, part. I-a, pag. 141.

unul din consiliarii lor, dacă va strica această scrisoare şi nu o va întări, atunci, să-l judece D-zeu şi prea curata Lui Maică, şi să fie blăstămat de către cei 318 părinţi theofori şi să aibă tot o parte cu Iuda. S'a scris aceasta în anul 6915, genariu 7, de către mine Grăd : †

2 — **(Bisericani), 1622, Iunie 30, hârtie** [1])

Infrăţirea dintre mănăstirea Bisericani şi aceea de sub Ceahlău .

† Smeritul ieromonach Andonie egumenul cu tot soborul sântei monastiri Bisericani, şi smeritul ieromonach Simon egumenul cu tot soborul sântei monastiri de sub Ceahlău ; *mărturisim şi înştiinţăm cu această a noastră carte şi scrisoare, cum că din bună voea noastră şi din iubirea lui D-zeu* **ne-am aşezat** *între noi în iubire frăţească şi în iubirea lui D-zeu unii cu alţii, ca şi când am fi dintr'o singură monastire ;* dupre porunca şi aşezarea făcută nouă de către părintele nostru George arhiepiscop şi mitropolit de Suceava, fratele lui Ieremia Movilă-Vodă ; şi anume întâlnindu-ne unul cu altul, fie călugări, sau posluşnici, ori păstori, să fim toţi ca dintr'o singură monastire; iară care din noi, fie călugăr, fie posluşnic, fie păstor, se va afla făcând undeva vre-o nemulţumire altuia, atunci acela să fie sub mare blăstem. Această scrisoare am scris'o pentru ca să ştie şi ceialţi fraţi câţi se vor călugări de acum înainte în vre-una din aceste două monastiri, cum că **ne-am aşezat** *pentru a fi între noi în iubirea lui D-zeu,* toţi călugării şi posluşnicii ; iară *mergând călugărul de Bisericani (la cealaltă mânăstire) să fie îmbrăţişat acolo, precum şi aice vor fi îmbrăţişaţi cei de acolo ;* şi după moartea noastră să se ţină acest aşezământ întru cât timp va păstra şi va acoperi nestrămutate D-zeu şi Prea curata Maică aste două sânte monastiri ; drept care, fraţilor, scris-am această carte ca să ştiţi toţi, şi mântuindu-vă în Iisus-Hristos amin, nici pe noi să nu ne uitaţi. Scris în anul 7130, luna iunie în 30 zile.

---

1) Publicat de *B. P. Hâjdeu* in *Archiva Istorică a României* — Bucureşti, 1865, Tom. I, part. II-a, pag. 29.

3 — **Fără loc, 1620, Iunie 14, hârtie** [1])

Infrăţirea lui Fătu şi Negoie cu Vasile de către postelnicul Muşat, care le face şi daruri.

† Scris eu Fătul şi Negoia cum **s'au frăţit** cu Vasile şi l-am dăruit cu doi rumâni de Nucşor anume Albul şi Nedeu şi o delniţă bună, fără de rumân şi cu delniţele ce.. şi mărturia pop Stanciul... şi Stan armaşul de Năpărăteni, pop Dubravă şi cu . . . Dumneşti şi Albul de Găneşti şi Frăce de Kosteneşti. Ş'am scris eu Fătul cum . . . să fie moşie.

† Eu Muşat post. am dat Fătului o dulamă de grana cu vulpi; iar lui Neagoe feceorul fătului i-am dat un cal murg cu şa turcească cu grana şi cu frău, şi o dulamă cabaniţă cu guler cu vulpi de atmişcele (?) roşie; **ş-am înfrăţit** *aceşti coconi de bună voia lor.* Insă dulama Fătului preţul ei 4300 aspri, iar dulama lui Neagoe preţul ei 5800 aspri. Şi calul şi şao 4500 aspri, şi am dat jupâneasei Fătului şi a lui Neagoe 10 coţi de tâlpan 540 aspri. S'am scris eu Muşat post. naintea acestor boiari ce sânt mai sus scrişi. Scris în iunie 14, anul 7128, Muşat post.

4 — **Fără loc, 1774, Iunie 18** [2])

Scrisoare de frăţie între paharnicul Iordachi Balş, banul Costantin Vârnav, stolnicul Ienachi Canta şi Iordachi Canano.

Din pre înalta voinţă a premiluitului dreptului judecător, ziditorul nostru Dumnezău, care deapururea voeşte tot binele neamului omenesc şi mai ales a avea dragoste curată şi nefăţarnică unul către altul, deci socotind noi aceştia care mai gios neam iscălit starea vremurilor de acum şi nestatornicia ce se politiceşte deobştie între toţi cu neiubire şi cu zavestie, carele este împotriva voinţei ziditorului nostru, *neam adunat întrun cuget curat şi inimă bună,* adeverindule prin scrisorile noastre ce sau dat la fieşte care iscălite, *ca să punem între noi legătură de dragoste curată şi nefăţarnică unul către altul care dragoste am aflirosito din toată inima noastră înaintea*

---

1) Publicat de *B. P. Hâjdeu* în *Archiva Istorică a României* — Bucureşti, 1865, Tom. I, Part. I-a p. 139.

2) Publicată de *Gh. Ghibănescu* în revista *Ioan Neculcea*—Iaşi, 1923, fascicola 3, p. 132.

prea sfântului D-zău (pe carele îl rugăm ca să o întărească şi să o blagoslovească şi să ne lumineze ca să o păzim după făgăduinţa noastră) şi înaintea Sfinţiei Sale punem şi jurământ pre numele lui cel dumnezăesc ca să punem fieştecarele din noi în toată cunoştinţa sa o dragoste şi o unire curată, după cum se arată mai în jos în punturile ce s-au legat între noi, iar carele ar călca jurământul şi făgăduinţa ce sau dat de noi înaintea lui dumnezău, aceluia săi fie judecător şi răsplătitor dreptul sfântul judecător, făcând răsplătire cu dreapta sa judecată întru această lume spre vedere şi pildă şi altora.

Intăi oricarele dintre noi va auzi sau va pricepe vreo defăimare sau vreo pricină de păgubire sau orice lucru de împotrivire asupra vreounuia din cei ce săntem iscăliţi în scrisoarea aceasta, dator să fie unul ca acela să se silească cu tot sufletul său şi cu toate mijloacele ce iar fi pre putinţă, ca însuşi pentru sine, ca săl mântuească oridece împotrivire va cunoaşte asupra aceluia şi cunoscând că nar fi cu vreo vătămare a lui acea pricină ce s'ar întâmpla sau scornire de gâlceavă, să aibă datoria a io arăta şi preste aceste să se păzească fieştecare din noi să nu facă nici un vicleşug vreo unuia din noi, ferinduse cu tot chipul de una ca aceasta.

Al doilea dator să fie fieştecare din noi, când va avea vreo treabă în mâna lui cu care să poată folosi pe aceştia ce sântem iscăliţi sau pre vreo unul dintraceştia, să se silească ai face tot chipul de folos, nefiind cu stricăciunea sa şi de va ajunge vreo unul dintre noi la vreo treaptă a dregătoriilor celor mari, dator să fie asemenea să urmeze, silindu-se cu toată putinţa sa spre ajutor şi folos celorlalţi.

Al treilea de va cădea vreo unul dintre noi în vreo primejdie (care să ferească D-zău) datori să fie cu toţii ca să stea cu tot chipul de silinţă şi să mijlocească cu toată putinţa lor ca săl mântuească şi de va fi trebuinţă să şi cheltuească pentru mântuirea aceluia şi după ce va eşi din supărare să plătească acela.

Al patrulea la trebuinţele ce sor întâmpla după vreme, care va cunoaşte vreo unul dintre noi că vor fi de folos, *cum şi la slujbele visteriei ce se vând,* cunoscând vreounul dintre noi vreo slujbă folositoare la toate aceste şi asemenea acestora, dator să fie unul ca acela a arăta şi ai împărtăşi la unele ca acestea şi pe ceilanţi ce sântem iscăliţi, iar de va fi vreun interes osebit în care interes nu va putea atrage pe ceilanţi ce sântem iscăliţi, cunoscând că de va trage şi pe ceilanţi va pierde şi el interesul său ori la slujbă, ori la ce, şi nu sar putea nici acela să se folosească nici ceilanţi, atunci să aibă voe aşi căuta acel interes al său osebit pentru folosul său.

Al cincilea dator să fie fieştecare din noi ca să se păzească cu

toată simţirea să nu dăe pricină de mâhniciune vreounuia dintre noi aceştia ce neam iscălit, iar când sar întâmpla cât de puţin lucru a se mâhni vreounul dintre noi din pricina ce iau dat altul, acela ce i se pare că i sa făcut strâmbătate să aibă aşi arăta îndreptările sale către ceilanţi ce sânt iscăliţi, sau de faţă, sau, neputânduse de faţă, prin scrisoare şi aceia să judece acea pricină ce sar întâmpla în frica lui D-zău, neuitându-se în faţă (?), după dreptate şi după jurământul ce sau dat către D-zău şi după hotărârea ce vor face aceia ce vor judeca, acea pricină să aibă a se primi şi cellant nemaifăcând nimic pricină.

Aceste toate, aceştia ce neam iscălit ne făgăduim înaintea lui D-zău şi înaintea oamenilor ca să le punem neatinse şi nevătămate din toată inima şi din sufletul nostru, până când bine va voi D-zău, iar carele dintre noi nar păzi aceste ce sau arătat şi ar arăta cât de puţin lucru împotriva acestora, datori să fie ceilanţi ca săi arăte fapta lui cea fărde cale ceau făcut, silindul ca să o îndrepteze şi a i c asta să o facă până în trei rânduri şi când ei nu sau ţinut de făgăduinţa ce-au dat şi lui D-zău şi nouă, nu va căuta să îndrepteze greşala ceau făcut şi nu se va supune cuvântului celorlanţi, unuia ca acela întâi să fie judecător şi răsplătitor D-zău, cel nefăţarnic şi dreptul Judecător, iar al doilea şi ceilanţi, arătând în publică către tot ... erul boeresc fapta lui şi calcarea jurământului, ca să fie cunoscut de toţi şi lipsit de toată cinstea boerească.

Intracest chip neam învoit cu toţii şi neam primit şi ne făgăduim înaintea lui D-zău ca să păzim: care neam şi iscălit.

Iordachi Bals—Paharnic; Cost. Vârnav—Ban; Ianachi Canta—Stolnic şi Iordachi Canano.

5 — **Fără loc, 1779, Februarie 10** [1])

Incheiere de frăţie în vederea exploatării unei moşii din ţinutul Succvei.

Şărban şi Iordachi Gherghel *se învoesc a trăi „frăţeşte"* la Rotopăneşti. „Insea, pentru cât oameni de pe moşia mea din sus vor avè trebuinţă să are şi să cosască pe moşiea dumisale şi să pască cu bucatele lor, dumnalui să nu aibă a le lua dejmă dup(ă) obiceiu, dar nici să nu-i opriască a-ş face hrana lor, nici bani să nu le ciară,

1) Publicat de *N. Iorga* în *Studii şi Documente*—vol. VII—p. 117, Nr. 54.

macar căt de puţini, ce să fiea în toat (ă) odihna lor, dup (ă) cum au fost şi mai înnainte : şi eu să aibu a împărţi fălcile de boierescu ce le vor face sătenii de pe moşiea mea: dumnelui să è în gium (ă) tate fănul şi eu iar în gium (ă) tate.

Iar la oamenii dumisale ce vor fi şăzători pe moşie dumisale, eu să n'aibu triabă a-i trage la ceva. Cum şi păinea ce va avè-o dumnelui aicea, atât grâul, ovăsul, cum şi păp (u) şoii, iarăşi oamenii mei, dinpreună cu oamenii dumnealui ce să vor face seteni, să fie cu toat (ă) silinţa, prin agiutoriul mieu, a-i străngea acè păini toat (ă). Insă numai să o care cu carăle lor la arii. Iar, pentru că vor secera-o, dumnealui să le dea din secere, dup (ă) cum le da şi în vremea trecută. Iar păp (u) şoii să-i prăşască ş (i) să-i strângă cu plată,—însea cu hotărâre numai o sută prăjini popuşoi să-i prăşască ş (i) să-i strângă cu plat (ă), după cum şi pe ai mei, iar nu mai mult ; ce vor fi mai mult, îi va strânge dumnealui cu oamenii dumisale. Şi după aceste să aibă setenii a-i face şi o clacă de coas (ă), să cosască cu toţii într'o zi, şi să rădicea fânul acel de clacă, să-l facă stog. Deosàbit m'am aşăzat cu dumnealui pentru fănaţile ce sănt pe toat (ă) moşiea Rotopăneşti, să aibă dumnealui a cosi costişa de spre Roşiea cea Mari păn în hotarul Horodnicenilor, căt ţine toat (ă) coasta, etc., os (ă) bit de făneţile ce au setenii noştri: de aceli fănaţ (e) a lor dum. să nu s (ă) atingă. Şi eu, după aşăzarea ce am făcut, să aibu a cosi toat (ă) costişa vălcelelor, etc., pe din sus de casa lui Vărlan Puilincu, etc., os (ă) bit de fănaţile celi vechi ce vor fi cosindu oamenii miei. Iar, de să vor strănge ceva oameni pe moşea dumnealui, din gios, şi acelora să avem a le da fănaţ, căt pentru vitele lor, unde s'ar socoti, cu toat (ă) învoiala".

FRAŢIA DE MOŞIE

1 — **Bucureşti, 1490 (6998), Iulie 26** [1])

Vlad-Vodă Ţepeş întăreşte boerului Laţco satele Topeşti, ½ Ohaba şi ½ Petrenii şi confirmă înfrăţirea nepoţilor săi de frate Andrian şi Lupul, ca să le fie avere frăţească nedespărţită, oprită de a eşi prin vânzare din neamul lor, scutită de ori ce obligaţiuni către domnie, şi supusă numai la darea de un cal bun ori de câte ori va muri unul din membrii neamului, trecând astfel partea lui la membrii rămaşi.

† Intru Crist D-zeu prea-credinciosul şi prea-piosul şi de Crist-iubitori şi autocrat Ioan Vlad Voevod şi Domn, fiul marelui Vlad Voevod, cu mila lui D-zeu şi cu d-zeeasca graţie stăpânind şi domnind toată ţara Ungro-română, încă şi al părţilor de peste munţi, al Amlaşului şi al Făgraşului duce.

Am bine-voit domnia mea, cu a mea bună-voinţă, din pura şi luminata inimă a domniei mele, şi dat-am acest de faţă prea cinstit şi prea frumos şi prea respectat hrisov al domniei mele, care este mai pre sus de ori şi cari alte cinstite daruri, respectabilelui dregători al domniei mele, aflători la curtea domniei mele, jupânul Laţco cu fiii lui, şi cu nepoţii lui de frate, jupânul Lupul şi jupânul Andrian cu fiii lor, ca să le fie lor satele anume : din Ohaba ocolul Tismenei o jumătate, şi din Petreni o jumătate, cari le sunt lor moşie vechi şi drepte ; iar satul Topeşti să le fie întreg, fiindcă il schimbase o dată jupânul Snanislav-clucer cu jupânul Stan-stolnic, dându-i în schimb satul Mihăileşti încă în zilele lui Radu-Voevod, şi apoi însuşi jupânul

1) B. P. *Hâjdeu: Archiva Istorică a României*—Tom. I—part. I—p. 6.

Laţco îl cumpără drept 1300 aspri de la Manea fiul lui Barbu... *mai pe urmă a venit jupânul Laţco înaintea domniei mele de şi-a* **regulat** *pe nepoţii săi de frate, jupânul Andrian şi jupânul Lupul,* **dându-le** *jumătatea Ohabei ocolul Tismenei şi jumătatea Petrenilor, şi tot satul Topeştii,* **ca să fie fraţi nedespărţiţi**, *iar ori cui din ei se va prileji a muri mai 'nainte de ceilalţi, să nu se vândă partea lui, ci să treacă la cei rămaşi, dându-se domniei mele un cal bun;* deci dacă le-am dat şi domnia mea ca să le fie lor moşie ohabnică, lor, şi fiilor lor, şi nepoţilor lor, şi strănepo ilor lor, de nimeni atinsă, dupre hotărârea domniei mele, scutindu-se de vama oilor, şi de vama porcilor, şi de albinărit, şi de găletărit, de zecime, de vinărici, de gloabe, de podvezi, de olace, mai pe scurt de ori ce slujbe şi dări mari şi mici, câte se obişnuesc în autonoma ţară şi provincie a domniei mele; şi nimeni să nu cuteze a bântui acele sate, nici judeci, nici birari, nici globaşi, nici ori care altul din boerii şi dregătorii domniei mele, cari se trimit după ajutorinţele şi trebile domniei mele; căci ori cine s'ar încerca a le bântui sau a le zădărnici măcar cât un fir de păr, acela va suferi mult rău şi multă mânie de la domnia mea, ca un necredincios şi călcător al acestei porunci a domniei mele. Mai pune blăstăm domnia mea, ca pe ori cine îl va alege D-zeu de a fi domn Ţărei-Româneşti, fie din rodul inimii domniei mele, fie din neamul domniei mele, fie chiar din pacatele noastre un alt neam, acela să socotească şi să renoească şi să întărească această poruncă a domniei mele, pentru ca astfel şi D-zeu să-l socotească şi să-l întărească şi să-l păstreze în domnia lui; iar de nu va socoti şi nu va reinoi şi nu va întări, ci va lovi şi va răsipi această poruncă a domniei mele, atunci şi D-zeu să-l piarză şi să-l ucidă, aici cu trupul iar în veacul viitor cu sufletul, şi să aibă tot o parte cu Iuda şi cu Ariu şi cu acei Ovrei, ce strigară contra lui Crist, D-zeu şi Mântuitor al nostru: sângele lui asupra lor şi asupra copiilor lor, ceeace şi este şi va fi în veci. Amin. Marturi: jupânul Dragomir Udrişte, jupânul Neagoe al lui Borce, jupânul Drăghici al lui Stoica, jupânul Pârvul vornic, jupânul Staico logofăt, Danciul comis, Albul stolnic, Dimitru păharnic, Vladislav spatar, Staico vistier, Negu şi Dragomir stratornici, şi eu Corlat care am scris în capitala Bucureşti, în luna Iulie 26 zile anul 6998.

† Ioan Vlad Voevod cu mila lui D-zeu Domn.

2 — Târgovişte 7108 (1600), Iunie 17 [1])

Cu mila lui Dumnezeu Ion Nicolae Voevod şi domn a toată ţara Ungro-Românească, fiul marelui şi prea bunului Ion Mihail Voevod, dă domnia mea această poruncă a Domniei mele slugei Domniei mele lui Dima Postelnicul şi jupânesei sale Dragna sora lui Drăghici şi a lui Giurgiu postelnicii din Tomeni, şi fiilor lor căţi Dumnezeu le va da, ca să le fie lor satele şi ţiganii şi toate bucatele şi agoniselele cumnaţilor lor Drăghici şi Giurgiu postelnic, şi toate părţile nepoatei de frate, ale călugăriţei Mariei, şi satele şi ţiganii şi sculele şi toate bucatele şi agoniselile, *pentrucă* **s'au înfrăţit** *Drăghici postelnicul şi Giurgiu postelnicul din Tomeni de mai nainte vreme cu nepoata de frate, cu călugăriţa Maria şi peste sate şi peste ţigani şi peste toate bucatele şi agoniselile lor, să fie trei fraţi nedespărţiţi în veci* : şi încă au aşezat între dânşii mare jurământ, care dintre dânşii va vroi să strice această înfrăţire şi întocmire să fie blestemat şi anatema, şi ori căruia dintre dânşii se va întâmpla moarte, or lui Drăghici postelnicul sau fratelui său Giurgiu postelnicul sau călugăriţei Mariei, şi *ori care dintre dânşii va rămânea viu în urma lor, acela să ţină aestea, să stăpânească toate satele şi ţiganii şi toate bucatele lor.* Apoi atunci s'a întâmplat lui Drăghici şi lui Giurgiu moarte ; mai nainte de a muri însă n'a rămas nici un fiu din trupul lor în urma lor, ci au rămas toate bucatele lor şi satele şi ţiganii şi toată averea lor în mâinele călugăriţei Mariei ; iar după aceia jupăniţa Dragna de mai sus zisă, sora lui Drăghici şi a lui Giurgiu postelnici, *ea s'a înfrăţit a doua oară* cu nepoata fratelui său, cu călugăriţa Maria peste toate satele şi ţiganii şi peste toate bucatele şi bunurile ei, *ca să fie doui fraţi nedespărţiţi în veci,* şi căreia dânsele i se va întâmpla moarte mai înainte, ori călugăriţei Mariei ori jupânesei Dragnei, şi care dintre dânsele va rămânea în viaţă în urma celeilalte să ţină aceste bucate şi să stăpânească toate moştenirile şi ţiganii şi toate agoniselile ei de mai sus zise. Apoi a murit călugăriţa şi au rămas satele şi ţiganii şi toate bucatele şi agoniselile în mânile jupânesei Dragnea, şi când a fost la moartea călugăriţei Mariei, *dânsa a chemat oameni buni megiaşi din prejurul locului de a dat şi a făcut cartea sa la moartea ei lui jupân Dima postelnicul şi jupânesei sale Dragna, cum ca să fie şi să stăpânească ei toate satele şi ţiganii şi sculele şi toate bucatele ei după urma ei,* şi să-i facă pomenirile şi sărăcustele, iar alt om din rudenii nimic amestec să nu aibă în cele mai sus scrise

---

1) *I. Peretz: Curs* vol. II—part. I—p. 148.

Iar după aceia sluga Domniei mele Dima Postelnicul şi jupâneasa lui Dragna, au avut prigonire cu copii vitregi ai călugăriţei Mariei, cu fratele ei Dumitru din Proroci înaintea domniei mele, şi aşa pârai Dumitru cum că n'au făcut călugăriţa Maria până când au fost în viaţă, ci a făcut cartea Dima postelnicul şi jupâneasa lui Dragna după moartea călugăriţei Maria cu înşelăciune. Iar întru aceasta domnia mea am căutat şi am judecat după dreptate şi după lege cu toţi cinstiţii dregători ai domniei mele, şi am dat domnia mea lui Dumitru lege 12 boeri să jure, cum că n'au făcut această carte călugăriţa Maria până când a fost în viaţă, ci a făcut-o Dima postelnicul şi jupâneasa lui Dragna după moartea ei; iar n'a putut nici de cum să aducă pe acei 12 boeri la zi şi la soroc ca să jure; ci a rămas de lege dinaintea domniei mele. Şi încă au adus Dima postelnicul 4 boer dintr'acei 12 anume Dragomir logofătul din Curtişoara şi Voinea paharnicul din Perieţi şi Cărstian banul din Cotiana şi Cazan din Măielaţi, de au mărturisit înaintea domniei mele, cum că n'are Dumitru nici un amestec cu satele şi ţiganii şi cu averile călugăriţei Mariei, pentru că a scos Dumitru din Proroci şi nişce cărţi pentru ţigani şi a spus că el are ţigani în ţigănia călugăriţei Maria de moştenire de la tatăl său, iar aceştia mai sus zişi boeri ei n'au putut încredinţa cu sufletele lor, că Dumitru are ceva între ţiganii călugăriţei Maria şi încă a cheltuit Dima postelnicul şi jupâneasa lui Dragna pană când au purtat această prigonire 3000 aspri gata. Drept acea am dat şi domnia mea slugei domniei mele lui Dima postelnicul şi jupânesei sale Dragna, ca să le fie mai sus zisele sate şi ţigani şi bucatele de moştenire şi ohabnică, lor şi fiilor lor şi nepoţilor şi strănepoţilor lor şi de ori şi cine neclintite după porunca domniei mele. Iată şi marturi am pus domnia mea :... *(urmează numele martorilor).* Eu Radu logofăt am scris în scăunala cetate Târgovişte în luna Iunie 17 zile, în urma jăfuirei blestemaţilor Agareni, când au jefuit şi robit Ţara Românească şi de când a fost zidit strămoşul Adam până la această scriere în anul 7108 (1600).

Ion Nicolae Voevod (L. S.), cu mila lui Dumnezeu domn.

3 — **1390-1400** (?) [1]

Documentul, în original slav, fără an, luna Octomvre, este din vremea lui Mircea cel Bătrân.

---

1) Acad. Rom, 144|XIV-cit. *Minea-Boga: Cum se moşteneau moşiile în Ţara Românească până la sfârşitul sec. al XVI-lea?*—vol. I—p. 43.

„Domnul aprobă, ca ocinile lui Stan **să fie nedespărţite** *de ocinile boerului Vâlcul,* ca copiii lui Stan să fie fii jupânului Vâlcul, „în loc de fii născuţi peste toate ocinile şi peste tot dobitocul ca şi fii născuţi, iar de i se vor naşte jupânului Vâlcul copii să fie copii lui Stan...*loc rupt*...unii ca şi alţii peste toate, iar soţia lui Stan, dacă va vrea să ia bărbat (să se mărite), volnică să fie a lua a lor a doua parte de ocină".

4 — **Târgovişte, 6955 (1447 ;** *sic* **1446 ?) August 8** [1])

„Vladul Voevod, Domnul Ţărăi-Rumăneşti, feci (o) rul marelui şi prea bunului creştin Vlad Voevod", mai multora moşneni, pentru Coteana. „Iar după aceea venita Taeâncoş şi Stan şi Colţea ei singuri înaintea Domnii Sale *de* **s'au înfrăţit** *pe a lor bucate şi dobitoace şi pre ocine şi pre Ţigani şi pre toate ale lor, ca să-s şti, să fie trei fraţi nedespărţiţ*".

5 — **1463 Noemvre 12** [2])

„Carte domnească dela Radul cel Frumos, care întăreşte, ca ocina lui Radoslav sub coastă şi ocina lui Stanciul dela Dedileşti *să* **fie una**, iar *fetele lui Radoslav să-i fie lui Stanciul în loc fii* şi peste ocină şi peste toată averea. Domnul a primit calul".

6 — **Orade, 1467 Iulie 25** [3])

„Inaintea capitlului de Orade mai mulţi nobili români din districtul Caransebeşului s'au obligat să se moştenească *iure fraternali,* în caz că vre-unul dintre ei moare fără urmaş. Procedeul se zicea *adoptiva fraternitas*, adică adopţiune fraternă. In acelaş document mai cetim că nobilii şi-au luat acea obligaţiune în cadrul unei solemnităţii (quod ipsi...talem adoptivam fraternitatem celebrassent et disposuissent duraturam)".

1) *N. Iorga : Studii şi Documente*, vol. V, p. 169.
2) Acad. Rom., 20|CVIII—cit. Minea-Boga, p. 60.
3) *Hurmuzaki-Densuşianu ; Documente*, II, 2, pp. 176-7—cit. Minea-Boga.

7 — **1469 Ianuarie 7**[1])

„Radul cel Frumos aprobă, ca Oprişa **să aşeze** pe vărul său Stanciul şi Duşman şi Badea *să-i fie fraţi nedespărţiţi peste ocina lui* la Vârlopi $^1/_2$. Documentul are multe părţi deteriorate".

8 — **1488 Aprilie 10**[2])

„Neag **înfrăţeşte** înaintea domnului pe frate-său Vlad peste $^1/_2$ din Neagra, iar Vlad **înfrăţeşte** pe Neag peste $^1/_3$ din Urlăndeşti. Textul slavon al documentului spune: „înaintea domniei mele (Vlad Vodă Călugărul) **şi-a aşezat** pe fratele său... să fie fraţi nedespărţiţi pe ocine şi bucate".

9 — **1491 Sept. 7**[3])

„La această dată Vlad Vodă Călugărul intăreşte slugii domneşti Stan Macrea şi cu fiicele lui şi cu nepotul lui Mărtin şi Stan, lui Stoica şi cu fii lui şi cu frate-său Neacşul şi cu fii şi cu nepotul Neagul şi Bâra şi Bratul şi nepotul lui de fată Oprea şi văru-său Stan şi Goria stăpânire la Mihoveni jumătate, cât au ţinut Dragomir şi Zlatco, cari au închinat-o jupânului Drăghici Stoicov înaintea lui Radu Vodă, fratele lui Vlad Vodă Călugărul. Drăghici a vândut-o lui Stan Macrea şi Stoica cu 600 aspri, un cal bun de 300 aspri şi jumătate din m-rea Mihoveni. Apoi Stan Macrea înaintea domnului şi-a pus şi pe fetele sale, anume Mica şi Neaga şi altele cari îi va da D-zeu şi pe nepoţii săi Martin şi Stan **să se înfrăţească** pe jumătate din ocina cumpărat".

10 — **1494 Septemvre 15**[4])

„Cartea lui Radu Vodă cel Mare, cu această dată, arată că

---

1) Acad. Rom., hârtiile I. Bogdan—cit. Minea-Boga, p. 40.
2) Arh. Stat. Bucureşti, M-rea Slavacioc, pachet IV, nr. 1—cit. Mina-Boga, p. 34.
3) Arh. Stat., Bucureşti, Copii legalizate—cit. Minea-Boga, p. 31,
4) Acad. Rom., 8|XCV—cit. Minea-Boga, p. 56.

Radul stolnic a scos pentru sine ca moşie a sa 2 părţi din cealaltă jumătate din Finteşti cu 12 boeri înaintea domnului, boerii mărturisind că tatăl lui Radul **s'a unit** *(loc deteriorat) să fie împreună* peste ocinile dela Finteşti şi Mirceşti".

11 — **1498 Iunie 26** [1])

„Documentul dela Radu Vodă cel Mare, după ce ne spune că Şerban are $^{1}/_{2}$ din a şasea parte din moşia dela Strehaeţ ca moşie dreaptă şi de moştenire (dedina) şi ca cumpărătură din funia lui Balea, jumătate din a şasea parte, arată că Şerban *a venit înaintea domnului şi* **a înfrăţit** *cu fiii săi pe Neagoe Pilea, ca acesta şi fii lui Şerban să fie fraţi nedespărţiţi*".

12 — **1499 Octomvre 6** [2])

„Inaintea Radului Vodă s'a prezentat jupâniţa Stana şi **a aşezat** pe soru-sa jupâniţa Maria cu fiii sau fiicele ei peste Tătarii toţi, peste partea ei din Răzvad, care era cumpărătură, peste via dela Târgovişte şi 2 familii de ţigani *„să-i fie în loc de frate"*, dar Stana îşi va stăpâni, cât trăeşte, singură averea. După moartea ei, bucatele şi ţiganii vor fi ale jupâniţei Maria, sora ei. Dacă moare şi jupâniţa Maria, toată averea va fi fiilor jupâniţei Stanei, lui jupân Detco, fiul lui Detco stolnic şi fiilor acestuia. Dacă ar muri jupân Detco şi fiii lui şi nu se va afla seminţie din inima lui, bucatele să nu fie prădalica, *ci pe toate le vor moşteni surorile jupâniţei Stana:* Neacşa şi Voica şi fiii şi fiicele lor",

13 — **1500 Ianuarie 11** [3])

„Radul cel Mare confirmă slugilor domneşti Cârstea cu fii Stănilă, Vlaicul, Stoian, Stan, Stoica şi Cârstian, apoi lui Cărstian, fratele lui Cârstea, cu fiicele sale Mica şi Stana stăpânire a părţi de

---

1) Arh. Stat., Bucureşti, mitr. Buc., pachet XLIX, nr. 3—cit. Minea-Boga, p. 29.
2) Bulet. comis. ist. X, 1931, p. 96—cit. Mircea-Boga. pp. 35-36.
3) Arh. Stat., Bucureşti, episcopia Râmnic, pachet XIV, nr.1 – cit. Minea-Boga p.61

moşie în satul Buneşti, părţi de moşie în Cacova, apoi muntele Govora, muntele Căprăreti, muntele Piatra, toate moşii bătrâne lăsate de părinţii lor. Documentul mai arată că după 11 Ianuarie 1500 proprietăţile amintite au situaţie nouă juridică, intrând ca generaţie a doua de coproprietari fii lui Cârstea cu drepturi egale ca fiicele lui Cărstian. Hotărârea domnului exprimată printr'acest document e motivată. Cărstian s'a dus la domn şi înaintea acestuia **a aşezat** *ca moştenitoare peste partea sa de moşie pe fiicele sale Mica şi Stana „să-i fie în loc de feciori"*. Apoi Cârstea şi frate-său Cărstian s'au unit înaintea domnului ca feciorii Cărstii să ţie cu fetele lui Cărstian frăţie nedespărţită şi să stăpânească toate moşiile, ei, fiii lor, nepoţii lor, etc. Domnul a primit un cal".

14 — **1502 Martie 9** [1]

...apoi $^1/_2$ Ungurelul, peste care **au fost aşezaţi** (boerii Radul şi Petru, fraţi) de Neagu Berindei **„ca să fie fraţi"**,... Prin acest document li se mai confirmă (tot celor doi boeri) $^1/_2$ din Bărseşti şi $^1/_2$ din Băbeni, peste cari părţi de moşie **au fost aşezaţi** înaintea domnului de nepoţii lor Danciul şi Radul, specificându-se însă; „până când vor fi în viaţă nepoţii lor, Danciul şi Radul, ei să-şi stăpânească moşiile lor, jumătate din Bârseşti şi jumătate din Băbeni, iar când nu se va găsi nimeni din fii lui Danciul şi ai lui Radul, moşiile lor ce sunt mai sus scrise să nu fie prădalica, ci să fie lui jup. Radul şi jup. Petru".

15 — **1503 Aprilie 19** [2]

...Apoi a venit Stoica înaintea D-mele de **au înfrăţit** pe fiesa Vlădaia şi pe nepoata lui Stanca ... peste Lumaşi şi peste Păr... însă până va fi Stoica viu, el singur să stăpânească moşiile, iar după moartea lui să stăpânească fata lui Vlădaia acele moşii, ce s'au zis mai sus, iar după moartea Vlădaei, când nu se va găsi nici un fecior dintr'însa şi când nu se va găsi din feciorii Stoicăi nici un fecior, atunci să aibă a stăpâni nepoata lui Stanca ... aceste moşii ... şi D-mele au dat un cal bun.

---

2) Alex, *Ştefulescu: Documente slavo-române*, p. 46-53.
2) *D. D, Mototolescu: Privilegiul masculinităţii*, p. 118, notă.

16 — **Târgovişte 7012 (1504) Iunie 15** [1])

Radul Vodă confirmă lui Ion şi fiului său Ivan şi fiicei sale Stana şi cu fiii săi stăpânire în Petreşti de moştenire, precum şi înfrăţirea pe partea lui de moşie între fiul său Ivan şi fiica sa Stana.

Cu mila lui D-zeu Io Radul Voevod şi Domn a toată Ţara Românească, fiul bunului şi marelui Vlad Voevod, dă domnia mea aceastâ poruncă a domniei mele slugilor domniei mele Ion cu fiul său Ivan şi fata sa Stana şi cu fiii săi ca să le fie în Petreşti ori cât este partea lui Ion pentrucă le este bătrână şi dreaptă moşie. Apoi a venit el înaintea domniei mele şi **a aşezat pe fata sa Stana la rând cu fiul său Ivan pe partea lui de moşie** din Petreşti şi domnia mea *i-a iertat darea de cal.* Pentru aceia le-am dat şi domnia mea ca să le fie moşie şi ohabă lor şi fiilor lor şi nepoţilor lor şi strănepoţilor lor şi veri căruia din ei s'ar întâmpla moarte, moşia să fie celor rămaşi şi să nu se vânză şi de către nimeni neclătită după cuvântul domniei mele. Mărturii : ... *(urmează numele martorilor).* Scris în Târgovişte, luna Iunie 15 zile în anul 7012.

17 — **1505, Iunie 21** [2])

„Muşat, înaintea domnului **a aşezat** pe Radul comis şi Petru spătar peste ocina sa din Corbi, *„ca să fie fraţi nedespărţiţi în veci"*.

18 — **1509, fără lună şi zi** [3])

„Din ce se cunoaşte din document, rezultă sau înfierea sau înfrăţirea făcută înaintea domnului a fiicelor Vişa, Baba şi Comana de către tatăl lor Radu, care avea şi un fiu, pe Tatul. In dispoziţiile luate de Radul înaintea domnului şi aprobate de acesta era prevăzut că Vişa, Baba şi Comana, fiice ale Radului, vor intra în drepturi de proprietate asupra averei lui Radul, numai după ce moare şi Radul şi Tatul „şi nu se va afla nimenea dintr'nşii, nici fiice, nici fii".

1) *Alex. Ştefulescu :* op. cit., p. 56.
2) Arh. Stat. Buc. Copii legalizate, nr. 9—cit. Minea-Boga, p. 24.
3) *Gr. G. Tocilescu : Despre legatu în dreptulu românu şi dr. romanu,* p. XXXV—cit.—Minea-Boga, p. 63.

19 — **1512 Ianuarie 10** [1])

„La această dată Neagoe Vodă Basarab confirmă lui Dragomir vel-sluger şi cu fii săi, câţi îi va avea şi cu fiica lui Neacşa, drepturi de proprietate asupra mai multor moşii. Confirmarea drepturilor de proprietate în acest fel, a fost prilejită de faptul, că Dragomir a mers înaintea domnului şi **şi a aşezat** pe fiica-sa, Neacşa, peste toată averea sa, că, de nu i se va naşte lui Dragomir fiu, ea să fie în loc de fiu peste toată averea, pentru care să nu fie prădalica. Dacă însă i se vor naşte jupânului Dragomir fii, fiica lui n'are drept să se amestece: ea va avea zestrea, ce-i va da-o..."

20 — **1514**, *fără lună şi zi* [2])

„Şuică şi cu fraţii săi Dara, Dragomir şi Cazan, înaintea Domnului **au înfrăţit** peste satele lor Pleşeşti şi Şuici pe nepotul lor Dara, iar nepotul lor Dara a **întovărăşit** pe unchii săi peste moşiile sale. Documentul nu dă motivele înfrăţirii".

21 — **1515 Iunie 26** [3])

„Strava, înaintea domnului, care era Neagoe Basarab, **aşează** pe jupân Oancea pitar peste toate ocinile sale dela Sturzeşti, **ca să fie fraţi** *Stancea, fiul lui Strava, cu fiul lui Oancea, care l-a scos din bir. Acelaş scosese din bir şi pe Dobra.* Şi aceasta, ne spune documentul, **a înfrăţit** *pe jupân Oancea peste ocina sa bătrână la Buciumeni şi Trudeşti, ca să fie fraţi cu fiii Dobrei şi ai Oancei*".

22 — **Curtea de Argeş 7025** (1517) **Iunie 9** [4])

Cu mila lui Dumnezeu Io Basarab Voevod şi Domn a toată Ţara Românească feciorul marelui Basarab Voevod, dat-am Domnia mea

1) *D. Mototolescu:* op. cit. pp. 74-75—cit. Minea-Boga, p. 64.
2) *I. C. Filitti:* Preadalica să nu fie, p. 342—cit. Minea-Boga, p. 41.
3) Arh. Stat., Buc., Condica m-rii Vierăş, 113—cit. Minea-Boga, p. 24.
4) *N. Iorga: Anciens documents de dr. roumain*—vol. I, p. 90.

aciastă poruncă a Domniei Mele boerului Domniei Mele jupân Şărbu şi cu feciorii lui câţi Dumnezeu îi va dărui, pentru ca să-i fie lui moşie la Stroeşti şi la Dângeşti şi la Berislăveşti, partea Neacşii toată şi partea Sorii toată. Pentru că au venit Neacşa şi Sora înaintea Domnii Mele *şi au dat şi* **au înfrăţit** *pe vărul lor ce s'a scris mai sus, anume Şărbu, peste moşia lor ce s'a zis mai sus,* **preste jumătate, iar ceilaltă jumătate ele o au vândut lui Şărbu** *drept 202 oi mari şi drept un cal bun, preţul lui 400 aspri, şi drept trei vaci cu lapte.* Pentru că au dat şi au vândut Neacşa şi Sora de a lor bună voe, drept aceia am dat şi Domnia Mea lui Şărbu *ca să-i fie lui* mai sus zisele moşii ohabnice, lui şi feciorilor lui şi nepoţilor şi strănepoţilor lui, şi de către nimeni să nu să clătească după zisa Domnii Mele. Iată şi mărturii am pus Domnia Mea : ... *(urmează martorii).*

23 — 1526 **Iulie 30** [1])

„Din documentul dela Radu dela Afumaţi, aflăm că Hărvat logofătul **înfrăţise** pe sluga sa Nan pitarul peste 1/3 din Berevoeşti, 1/8 din muntele Berevoescu, peste 1/3 din Drăgăneştii dela Slănic, toate moşii bătrâne şi drepte moşteniri ale logofătului. Apoi Barbu, fiul logofătului, a miluit şi el pe Nan pitarul cu acele moşii. Apoi înaintea domnului i le-a dat şi fiica lui, jupâniţa Neacşa. In baza acestora domnul întăreşte lui Nan pitarul şi fiilor lui drepturile de proprietate câştigate în acest fel, precum şi un ţigan cu copii cumpărat dela jupâniţa Neacşa, fiica lui Hărvat log., cu 1800 aspri. După acesta Nan pitarul a mers la Domn şi a obţinut, ca, dacă după moartea lui nu rămân nici fii nici fiice, averea lui toată să o moştenească fraţii lui"

24 — **Bucureşti 7040 (1531) Decembrie 17** [2])

...(Formula obişnuită) jupan Stoica Pitar şi jupâniţei sale Stana pentru ca să le fie moşie în Rogojina, partea tatălui Stanei toată, din Rogojina jumătate şi din Broşteni toată şi cu toate hotarele, pentru că a fost bătrână şi dreaptă moşie a lui Ivan tatăl Stanei. Iar, după

1) George G. Maxim : Obiceiurile juridice ale poporului român, p. 18-19 — cit. — Minea-Boga, p. 70.

2) Ştefulescu : op. cit. p. 432.

aceia *Ivan, mai denainte de această vreme* **a aşezat** *pe fata sa Stana şi cu fraţii ei Ivan cu Mircea şi Nan şi Lal, ca să fie cinci, unul cu altul, asupra moşiei şi muntele Mierosul cu 2000 aspri...*

25 — **1533 Mai 27** [1])

„Jupâneasa Neacşa şi fiu-său Dragomir, Danciul comis cu fii lui şi Stanciul postelnic cu fiii, câţi va avea, *s'au înfrăţit peste satele Dobruşa toată şi siliştile Dragodăneşti şi Măzărei să fie trei fraţi nedespărţiţi.* Se prevede însă că *cel ce nu se va ţinea de această tocmeală, să fie lepădat dintr'acea ocină.* Se mai spune că Neacşa şi fiu-său să ţie o parte, iar Danciul comis cealaltă parte".

26 — **Târgovişte, 7043 (1535) August 30** [2])

Radu Vodă Paisie confirmă lui Vlad şi altora stăpânire peste partea lor de moşie din Zorleşti precum şi aşezământul de înfrăţire între Vlad şi fraţii săi cu Dragomir, pe care-l înfrăţeşte şi Zorilă pe un loc de casă.

...(Formula obişnuită de întărire). Iar apoi a venit Vladul cu fraţii săi Neagoe şi Comşa înaintea domniei mele şi **au înfrăţit şi au aşezat** *pe Dragomir peste partea lor* $^{1}/_{4}$ *parte de a lor bună voe* **ca să fie fraţi nedespărţiţi** *în veci*; şi iar a venit Zorilă înaintea domniei mele şi a înfrăţit şi a aşezat pe Dragomir peste un loc de casă de a sa bună voe. Pentru aceasta le-am dat şi domnia mea ca să le fie lor moşie şi ohabă, lor şi fiilor lor şi nepoţilor lor şi strănepoţilor lor; *şi ori cărui s'ar întâmpla mai întâi moarte, între ei, să nu se vânză ci să fie celor rămaşi ai lor* şi de către nimeni nezăticnită după porunca domniei mele. Iată mărturii punem domnia mea: *...(urmează numele martorilor).* S'a scris în scaun în Târgovişte luna August 30 zile în anul 7043.

---

1) Arh., Stat, Buc., Condica m-rii Vieråş, f. 176 — cit. Minea-Boga, p. 24-25.
2) A. Ştefulescu: op. cit. p. 103.

27 — 1536 Iulie 10 [1])

„Documentul dela Radu Vodă Paisie a păstrat știrea despre *înfrățirea a doi frați numai după mamă.* Micul înaintea domnului „**a dat și a înfrățit**" pe Buceag, frate-său după mamă, peste ocina sa, care era $^1/_3$ din Crăpoi, iar Buceag a înfrățit pe Micul peste ocina sa, jumătate din Mirilești, „precum să fie frați nedespărțiți în veci".

28 — 1536 August 3 [2])

„Documentul are o motivare specială pentru înfrățirea ce o fac Gonțea și Ialov, proprietari la Găvănești, cu nepotul lor de frate, Gonțea, feciorul lui Manea. In acelaș document citim că Gonțea n'a avut copii, nici fii, nici fete și a înfrățit pe nepotul său de bună voie și cu știrea tuturor megiașilor".

29 — 1536 August 7 [3])

„Radomir vornicul în zilele lui Basarab Vodă (Neagoe) **a așezat și înfrățit** *pe fiul lui Hârvat logofătul, anume pe Moțea* peste toate ocinile sale din Pietrosul, Mereni, Cărtojani și Brăzești și peste țigani, ocine bătrâne și drepte de moștenire. *Dar Moțea a murit fără a lăsa copii, nici fii, nici fiice. Atunci Mara, fiica lui Hârvat logofătul cu bărbatu-său Toma ban și cu fiu-său Stanciul au reclamat înaintea domniei drepturile de înfrățire ale lui Moțea. Radu Vodă Paisie a judecat că Mara n'are drept* și de aceia la 7 August 1536, confirmă lui Radomir vornicul, fiului acestuia, lui Drăghici și cu fiii lui, sus zisele ocine".

30 — Târgoviște 7045 (1537) Iunie 18 [4])

Cu mila lui D-zeu Io Radul V(oe)v(o)d și Domn a toată Țara

1) Acad. Rom., 4|LXXII — cit. Minea Boga, p. 34.
2) Arh. Stat. București, condica episc. Buzău nr. 103, f. 172 — cit. Minea-Boga, p. 41
3) Academia Română, 27LIX-cit. Minea-Boga, p. 25.
4) N. Iorga: Anciens documents de dr. roumain, vol. I, p. 90.

Românească, feciorul marelui și prea bunului Radul V(oe)v(o)d, dat-am Domnia Mea aciastă poruncă a Domniei Mele Stoichii cu feciorii lui căți Dumnezeu îi va dărui ca să le fie lor moșie la Broșteniasca, din partea Fetii, a treia parte. Pentrucă iaste a lor bătrână și dreaptă moșie și de baștenă... *(sic)*. Apoi după aceia a venit Stoica înaintea Domniei Mele de a dat fetelor lui, anume Stanca i Calea i Gaiță, dintru aciastă mai sus zisă moșie, din partea lui, *însă de acum înainte* **să fie de o frăție** *cu feciorii Stoicăi, nerămâindu-i feciori*, iar aciastă mai sus zisă moșie și toate bucatele să le stăpânească fetele Stoicăi, ce s'au zis mai sus, Stanca și Calea și Gaiță, iar vânzătoare să nu fie. Și iar să fie lor împreună cu feciorii moșie la Broșteniasca, din partea Goicii a patra parte. Pentru că iaste a lor bătrână și dreaptă moșie și baștină. Și iar să fie Stoichii și împreună cu feciorii dela Movila Oii până la Micudu, însă la siliște iarăși a patra parte, afară de ce a dat Stoica la moartea lui cui i-a fost voia. Și iar să fie Tatului utoviză (*sic*=Stoichiță ?), însă la siliște din partea Sorii a șaptea parte, însă dupretutindenea și la apă, și la munte, și la câmp. Pentru că iaste a lor bătrână și dreaptă moșie și de baștină. Apoi după aceia au venit Tatul cu frații lui, anume Nan i Dridih, înaintea Domniei Mele **de s'au unit** *preste toate acestea mai sus zise moșii părțile lor* **ca să fie aceștia trei frați nedespărțiți** *în veci de a lor bună voe*. Apoi după aceia iar s'au tocmit acești trei frați ce s'au scris, Tatul i Nan i Dridih, cum, după moartea lor nu va rămânea nici un fecior dintr'ânșii parte bărbătească, iar cele mai sus zise moșii să le stăpânească surorile lor, anume Sora i Vișa i Dobra, iar vânzătoare să nu fie. Pentru aceste am dat și Domnia Mea ca să le fie lor moșiile ohabnice și feciorilor și... etc., *urmând și martorii*. Și am scris a (z) vladul, în orașul Târgoviște, Iunie 18 d., dela Adam curgerea anilor lt. 7045.

31 — 1538 **August 28** [1])

„Documentul, care e dela Radul Vodă Paisie, arată *că doi boeri mari sunt înfrățiți de două surori*, de bună seamă fiindcă le ajutaseră să-și scoată moșia cutropită : Stoica, fiul lui Milcov și cetașii lui, vânduseră satul Aninoasa cu 20.000 aspri lui Basarab Vodă Neagoe. Sara călugărița și sora ei Ana, reclamă la Radu Vodă Paisie. Domnul constată că Aninoasa e bătrână moșie și de baștină a Sarei și Anei.

1) Arh. Stat. Buc. Condica Mitropoliei, nr. 1, f. 270 — cit. Minea-Boga, p. 26.

Basarab Vodă dăruise însă mitropoliei moşia cumpărată. Radu Vodă Paisie declară în document că nu putea să strice pomana făcută, deci despăgubeşte pe cele două proprietare adevărate ale Aninoasei cu moşii ale lui Stoica şi cetaşilor lui. Apoi cele două surori au înfrăţit înaintea domnului pe Udrişte vistier şi Stroe spătar peste aspri daţi de Basarab Vodă pentru moşie asupra tuturor satelor şi ţiganilor lui Stoica".

32 — **1540 Iunie 20** [1])

„Inaintea domnului (Radu Vodă Paisie) **a tocmit** Stanciul postelnicul ca soţia sa Moma să aibă, să fie moştenitoare împreună cu fii lor peste satele, bucatele şi ţiganii, căci le-au câştigat împreună. Domnul admite acestea prin cartea domnească, care are şi blăstăm pentru acela din fii, care va strica tocmeala".

33 — **1541 August 13** [2])

„Radu Vodă Paisie întăreşte lui Nenu şi fiilor, câţi îi va da D-zeu, ocina din Cârlomăneşti. Urmează istoria mai multor cumpărături. Se povesteşte apoi că Nen înaintea domnului **a înfrăţit** pe fiicele sale, anume: Ioana şi *(loc rupt)* şi Neacşa cu fratele lor Neniul să fie peste patru părţi fraţi nedespărţiţi. Partea lui Dumitru să fie însă lui Neniul singur, cătă va fi, iar surorele lui să n'aibă nici un amestec cu această parte. In acelaş document se spune după aceea că Oprea înaintea domnului a dat fiicii sale Doda zestre $^{1}/_{8}$ din Cârlomăneşti. Se arată că Dragomir şi Tatul, şi Neagoe şi sora lor Neacşa au *înfrăţit* pe Nen şi Vladul pe ocina lor dela Cârlomăneşti să fie fraţi nedespărţiţi, însă pe jumătate. Apoi Nen *(urmează loc şters) a înfrăţit* pe Dragomir, Tatul, Neagoe şi Neacşa peste 2000 aspri gata. Se mai spune că Vlad înaintea Domnului **a înfrăţit şi a aşezat** pe fratele său Muşa peste $^{1}/_{8}$ parte, ca să fie fraţi nedespărţiţi. Se mai prevede: *„oricare se va lepăda de acea frăţie din ei, să fie blestemat de 318 părinţi dela Nicheia"*.

1) Acad. Română, 219|XXXIII—cit. Minea-Boga, p. 44.
2) Acad. Română, 145|LXXI—cit. Minea Boga, p. 32.

34 — **1542 Mai 4** [1])

„Ion şi fraţii săi, Deatco, etc. proprietari în Clocotici, *înfrăţiseră* pe Voicu şi Oprea ai lui Scurtul peste $^1/_2$ moşie ce aveau din hotarul de mai sus al satului. Oprea şi fratele lui îşi aranjară pretenţia *că moşia nu le e de înfrăţire.* S'a ajuns la proces înaintea *domnului Radu Vodă Paisie, care a constatat că moşia e de înfrăţire, că nu e nici cumpărată, nici de moştenire*"...

35 — **Bucureşti, 7054 (1546) (luna lipseşte) 7** [2])

Mircea Vodă Ciobanul confirmă Neagăi stăpânire peste moşia sa din Alexeni precum şi înfrăţirea făcută de dânsa între Ivan şi Voicu pe $^1/_2$ din moşia sa.

(...Formula obişnuită de întărire). Iar apoi a venit Neaga înaintea domniei mele şi **a aşezat şi a înfrăţit pe Ivan** *şi pe Voicu de bună voie* peste jumătate din moşie şi domnia mea le-a iertat (şters) calul Am dat domnia mea lui Ivan şi lui Voicu pentru ca să le fie moşie şi ohabă lor şi fiilor lor şi nepoţilor lor şi strănepoţilor lor şi de către nimeni neclătită în veci după zisa domniei mele. Iată şi mărturii punem domnia mea :... (urmează numele martorilor). S'a scris în oraşul Bucureşti, luna (rupt) în 7 zile, anul 7054.

36 — **1550 Iulie 28** [3])

„Documentul dela Mircea Vodă a păstrat ştirea că Tatul *a înînfrăţit* pe soru-sa sa Slaviţa peste $^1/_4$ din moşia lui dela Stănceşti".

37 — **1551 Mai 6** [4])

„Mircea Vodă Ciobanul întăreşte lui Cândea medelnicer stăpânire asupra satelor Ulmuleţul tot, Zemnicele, Scăeştii, Voevodeştii,

1) Arh. Stat. Buc., Copii legalizate — cit. Minea-Boga, p 26.
2) A. Ştefulescu. op. cit. p. 191.
3) Arh. Stat. Bucureşti, condica epis. Buzău, f. 301 — cit. Minea Boga p. 36.
4) Arh. Stat., Bucureşti, condica m-rii Vierăş, f. 205 — cit. Minea-Boga, p 48.

etc. Se spune că era frăţie din vremea lui Vlad Vodă. Dar Cânde, feciorul lui Vârjoghe, n'a suferit pe feciorii lui Stan, pe Vârjoghe log. şi Udrişte din Fieraşti, cari au fost avizaţi să se ducă la moşia lor, la Fieraşti, pentrucă sunt oameni răi. *Domnul admite să fie scoşi depe moşiile de frăţie, căci Cânde s'a lepădat înaintea domnului de frăţia lor*".

38 — **1551-1552 (7060)**, *fără lună şi fără zi* [1])

„Mircea Vodă (Ciobanul) întăreşte lui Tatul comis moşie la Placicoi, Merlani, Buciumeni, etc., după ceiace ne arată dispoziţiile de moştenire luate de Tatul şi aprobate de domn. Ni se arată adică mai departe că Tatul comisul înaintea domnului **a dat şi a însoţit** pe fetele sale Elena, Stanca, Maria şi Anca peste partea lui de moşie, dar aşa, ca Nan feciorul lui Tatul să ţie jumătate din moşie, şi fetele împreună cealaltă jumătate, căci aşa s'a întocmit Tatul comis — spune documentul".

39 — **1559 August 23** [2])

„Documentul dela Mircea Vodă arată că Baldovin a înfrăţit pe soru-sa Neacşa, **„a dat şi a aşezat şi înfrăţit** *pe soru-sa.*." peste $^1/_2$ din ocina lui rămasă moştenire dela tată-său în Fundeni, iar Neacşa a înfrăţit pe frate-său Baldovin peste toate bucatele soţului său Stanciul. Baldovin avea şi fii".

40 — **Bucureşti 7074 (1565) Septemvre 14** [3])

Petru Vodă Şchiopul confirmă stăpânirea lui Stanciul cu fraţii săi Ivănuş, Dan şi Neagul şi fiii lor peste partea de moşie din Urşani a tatălui lor Călin de moştenire; de asemenea întăreşte aşezământul de înfrăţire al lui Dan pentru băeţii şi fetele lor, precum şi stăpânirea lui Stan peste partea lui de moşie tot din Urşani.

---

1) Arh. Stat., Buc, condica epis. Buzăului f. 464 — cit. Minea-Boga, p. 32.
2) Acad. Rom., 19 CXLVIII — cit. Minea-Boga, p. 37.
3) *A. Ştefulescu* op. cit. p. 149.

...(Formula obişnuită de întărire) Iar după aceia Stanciul el însuşi a venit înaintea domniei mele **şi a aşezat şi a înfrăţit** *pe fetele sale anume Dragole şi Lupa cu fiul său anume Dan* peste partea lui de moşie, peste toată şi peste moară şi peste toate bucatele lui, pentru ca să fie fraţi nedespărţii. Şi iar a venit însuşi Dan înaintea domniei mele şi **a dat şi a înfrăţit pe fiii săi** anume Stan şi Lupul cu fetele lui anume Frusina şi Sora peste partea lui de moşie în Urşani partea lui toată de pretutindeni pentrucă i este bătrână şi dreaptă moşie şi moştenire; şi hotarele să li se ştie: dela Ugrumi până în piatră şi de aici până în lac, şi de aci în sus pe deal până în piatră şi de aci la vale, şi până în Uârb şi până în vârful Măgurei la ulm. Pentru aceasta am dat domnia mea oamenilor mai sus zişi, pe nume scrişi, pentru că să le fie moşie şi ohabă lor şi fiilor lor şi nepoţilor lor şi strănepoţilor lor şi de către nimeni neclătită după cuvântul domniei mele. Iată şi mărturii:... *(urmează numele martorilor)*. A scris Albul în oraşul Bucureşti, luna Septemvre mare 14 zile în anul 7074.

41 — **1566 Septemvre 7** [1])

„Domnul, Petru Vodă cel Tânăr, confirmă lui Ştefan Ianăş ocină la Bârcăneşti, cu câtă l-a miluit la nuntă pe sluga sa Ştefan domniţa Ruxanda. Apoi toţi copii născuţi din căsătoria acestuia cu Dobra au murit *şi Ştefan înaintea domnului dă femeiei sale, ca după moartea lui, ea să fie moşia* şi pune blestem pentru cel ce va strica *tocmeala*".

42 — **Bucureşti, 7076 (1568) April 4** [2])

„Document de la Petru Şchiopul, care dă „Vlaicului Log(o)fătul... moşie la Izvorani, din partea lui Theodor a patra parte... Pentru că *a venit singur Theodor înaintea Domniei Mele* **de a însoţit şi a înfrăţit** *pe nepotu-său Vlaicul log, în moşia ce s'a zis mai sus, de la Izvorani preste a patra parte. După aceia sluga Domniei Mele Vlaicul log. încă a şi cumpărat aciastă mai sus zisă moşie de la unchiu-său Theodor drept 6.000 aspri gata*".

---

1) Acad. Rom., 2 XC — cit. Minea-Boga, p. 44.
2) *N. Iorga: Studii şi Documente*, vol. V, p. 169.

43 — 1568 **Septemvre 22** [1])

„Voica, mătuşa Ancăi, reclama ocina dela Berceani pretinzând că tatăl ei, Oancea pitar, *a aşezat-o să fie frate* cu Isup, tatăl Ancăi, fiul lui Oancea pitar. Alexandru Vodă conform cărţilor date de Radu Vodă Călugărul, de Mircea Vodă şi Pătraşcu Vodă respinge la data de mai sus acţiunea făcută de Voica, confirmând pe Codrea logofătul şi pe soţia lui, pe Anca, în stăpânirea asupra ocinei dela Berceani. Codrea logofătul şi soţia lui avea moşie şi la Purcăreni, a patra parte. Aici îi înfrăţiseră nepoţii lui Codrea peste $^{2}/_{4}$ proprietatea unui vad de moară întărind înfrăţirea cu blestem (carte de înfrăţire din 26 Mai 1571) [2])

Codrea şi Anca n'aveau copii şi erau certaţi cu mătuşa Voica. Cea mai multă avere era a soţiei sale, Anca. Pentru ca Codrea să nu prindă averea după moartea soţiei sale, ei s'au înfrăţit. S'a păstrat cartea domnească de înfrăţire din 26 Iunie 1571.*)

44 — 1569 **August 23** [3])

„*Pribil* **a înfrăţit** *pe soru-sa Catalina peste* $^{1}/_{2}$ *moşia sa din Bujoreni şi* **i-a dat de bună voe** *pentru că şi tatăl ei Stoica i-a dat-o.* Prin aceiaş carte domnească se arată că frate-său a dat Catalinei $^{1}/_{3}$ din iazul Zdrăcei".

45 — 1569 **Decemvre 17** [4])

„Alexandru Vodă constată şi confirmă că Neagomir dela Plăviceni e de drept proprietar peste ocina dela Pietroşani din partea socrului său Drăghici $^{1}/_{3}$. Documentul domnesc spune că Dumitru, fiul Barbului dela Doba şi jupâneasa lui Vlădaia au mers înaintea domnului cu Mihail ban, fiul lui Stan Debelu **„de s'au înfrăţit şi au schimbat moşie cu moşie"**. Dumitru cu Vlădaia au dat lui Mihail

1) Arh. Stat., Buc., condica m-rii Vierăş, f. 160 v — cit. Minea-Boga, p. 45
2) Idem, f. 161—161 v.—cit. idem.
*) Vezi, mai departe, documentul.
3) *N. Iorga*. Moşneni de pe Vărbilău şi de pe valea Buzăului (An. Acad. Rom' secţ. ist. ser. III, tom. XII, mem. [14]) p. 2-4 — cit. Minea-Boga, p. 35.
4) Acad. Rom. 40/XL—cit. Minea-Boga, p, 27.

ban partea lor din Pietroşani, iar Mihail ban şi jupâneasa lui Silca au dat partea lor din Gostavăţ, partea socrului său Ţacal. Se precizează că schimbul s'a făcut de bună voe şi cu ştirea tuturor magiaşilor".

46 — 1570 **Ianuarie** 14 [1])

„Băncilă ot Păuceşti se prezintă înaintea domnului, care era Alexandru Vodă, şi înfrăţeşte pe fiu său vitreg Radul să fie **„frate de ocină"** cu Dragomir şi Badea, fiii buni ai lui. Se precizează aici că Băncilă a înfrăţit de bună voe şi cu ştirea tuturor magiaşilor".

47 — 1570 **Mai** 19 [2])

„Stana, înaintea lui Alexandru Vodă, **a aşezat şi a înfrăţit** pe Tătulea peste partea ei de ocină, ca să fie cu Lepădat, fiul Stanei, doi fraţi nedespărţiţi".

48 — 1570 **Noemvre** 1 [3])

„Stănilă, vornicul din vremea lui Petraşcu Vodă, *a înfrăţit* pe Mihnea vistierul dela Bădeni să fie doi fraţi nedespărţiţi peste ocina lui dela Bădeni. Tocmeala şi înfrăţirea s'a readus şi confirmat şi de Alexandru Vodă în regătură cu o pâră de răscumpărare. Rezultatul judecăţii e dat în documentul din 1 Noemvre 1570 dela Alexandru Vodă, care confirmă lui Neagoe, ginerele lui Mihnea, stăpânire peste acea parte de ocină la Bădeni".

49 — 1571 **Iunie** 26 [4])

„Alexandru Vodă la această dată confirmă stăpânirea colectivă a lui Codrea log. şi a soţiei sale Anca asupra satelor Purcăreni, Bratia,

1) Arh. Stat., Bucureşti, secţ. ist. — Minea-Boga, p. 29.
2) „ „ „ „ „ „ „ „ 27.
3) „ „ „ „ „ „ „ „ 27.
4) „ „ „ condica m-rii Vieraş, f. 81 — cit. Minea-Boga, p. 45.

43 — **1568 Septemvre 22** [1])

„Voica, mătuşa Ancăi, reclama ocina dela Berceani pretinzând că tatăl ei, Oancea pitar, *a aşezat-o să fie frate* cu Isup, tatăl Ancăi, fiul lui Oancea pitar. Alexandru Vodă conform cărţilor date de Radu Vodă Călugărul, de Mircea Vodă şi Pătraşcu Vodă respinge la data de mai sus acţiunea făcută de Voica, confirmând pe Codrea logofătul şi pe soţia lui, pe Anca, în stăpânirea asupra ocinei dela Berceani. Codrea logofătul şi soţia lui avea moşie şi la Purcăreni, a patra parte. Aici îi înfrăţiseră nepoţii lui Codrea peste $^{2}/_{4}$ proprietatea unui vad de moară întărind înfrăţirea cu blestem (carte de înfrăţire din 26 Mai 1571) [2])

Codrea şi Anca n'aveau copii şi erau certaţi cu mătuşa Voica. Cea mai multă avere era a soţiei sale, Anca. Pentru ca Codrea să nu prindă averea după moartea soţiei sale, ei s'au înfrăţit. S'a păstrat cartea domnească de înfrăţire din 26 Iunie 1571.*)

44 — **1569 August 23** [3])

„*Pribil* **a înfrăţit** *pe soru-sa Catalina peste* $^{1}/_{2}$ *moşia sa din Bujoreni şi* **i-a dat de bună voe** *pentru că şi tatăl ei Stoica i-a dat-o.* Prin aceiaş carte domnească se arată că frate-său a dat Catalinei $^{1}/_{3}$ din iazul Zdrăcei".

45 — **1569 Decemvre 17** [4])

„Alexandru Vodă constată şi confirmă că Neagomir dela Plăviceni e de drept proprietar peste ocina dela Pietroşani din partea socrului său Drăghici $^{1}/_{3}$. Documentul domnesc spune că Dumitru, fiul Barbului dela Doba şi jupâneasa lui Vlădaia au mers înaintea domnului cu Mihail ban, fiul lui Stan Debelu **„de s'au înfrăţit şi au schimbat moşie cu moşie"**. Dumitru cu Vlădaia au dat lui Mihail

1) Arh. Stat., Buc., condica m-rii Vieräş, f. 160 v — cit. Minea-Boga, p. 45
2) Idem, f. 161—161 v.—cit. idem.
*) Vezi, mai departe, documentul.
3) *N. Iorga*. Moşneni de pe Vărbilău şi de pe valea Buzăului (An. Acad. Rom. secţ. ist. ser. III, tom. XII, mem. [14]) p. 2-4 — cit. Minea-Boga, p. 35.
4) Acad. Rom. 40/XL—cit. Minea-Boga, p. 27.

ban partea lor din Pietroşani, iar Mihail ban şi jupâneasa lui Silca au dat partea lor din Gostavăţ, partea socrului său Ţacal. Se precizează că schimbul s'a făcut de bună voe şi cu ştirea tuturor magiaşilor".

46 — 1570 **Ianuarie** 14 [1])

„Băncilă ot Păuceşti se prezintă înaintea domnului, care era Alexandru Vodă, şi înfrăţeşte pe fiu său vitreg Radul să fie **„frate de ocină"** cu Dragomir şi Badea, fiii buni ai lui. Se precizează aici că Băncilă a înfrăţit de bună voe şi cu ştirea tuturor magiaşilor".

47 — 1570 **Mai** 19 [2])

„Stana, înaintea lui Alexandru Vodă, **a aşezat şi a înfrăţit** pe Tătulea peste partea ei de ocină, ca să fie cu Lepădat, fiul Stanei, doi fraţi nedespărţiţi".

48 — 1570 **Noemvre** 1 [3])

„Stănilă, vornicul din vremea lui Petraşcu Vodă, *a înfrăţit* pe Mihnea vistierul dela Bădeni să fie doi fraţi nedespărţiţi peste ocina lui dela Bădeni. Tocmeala şi înfrăţirea s'a readus şi confirmat şi de Alexandru Vodă în regătură cu o pâră de răscumpărare. Rezultatul judecăţii e dat în documentul din 1 Noemvre 1570 dela Alexandru Vodă, care confirmă lui Neagoe, ginerele lui Mihnea, stăpânire peste acea parte de ocină la Bădeni".

49 — 1571 **Iunie** 26 [4])

„Alexandru Vodă la această dată confirmă stăpânirea colectivă a lui Codrea log. şi a soţiei sale Anca asupra satelor Purcăreni, Bratia,

1) Arh. Stat., Bucureşti, secţ. ist. — Minea-Boga, p. 29.
2) „ „ „ „ „ „ „ „ 27.
3) „ „ „ „ „ „ „ „ 27.
4) „ „ „ condica m-rii Vieraş, f. 81 — cit. Minea-Boga, p. 45.

Iacoveşti, etc., fiindcă înaintea domnului **s'au înfrăţit** *pe acele mai sus zise ocine şi ţigani, căci ei fii din trupul lor n'au avut.* Căruia din ei doi i se va întâmpla moarte înaintea celuilalt să ţie aceste sus zise bucate toate şi să se pomenească unul pe altul. Iar se va întâmpla moarte amânduror în acelaş timp, ocinile să fie mânăstirii, căreia i le vor dărui la moarte. Iar rudele nimeni, nici ale Codrei, nici ale Ancăi, amestec să nu aibă, căci ei s'au lepădat de rudele lor înaintea domnului. Să nu aibă rudele nici un amestec, nici după tată, nici după mamă".

50 — 1571 **Septemvre 30** [1])

„Inainte de această dată Borcea şi soţia sa, Calea, **s'au înfrăţit.** După moartea Calei toată averea a rămas lui Borcea, ne spune cartea domnească dela Alexandru Vodă".

51 — **1572 Iulie 28** [2])

„Mircea, proprietar în Nicuia, şi-a pierdut moşia şi ţiganii prin „hitlenie" faţă de Mircea Vodă (Ciobanul). Alexandru Vodă declară că e viclean „asemenea de către domnia mea", deci menţine actul de confiscare, fiindcă Mircea fugise peste munţi şi era acuzat că a luat cu sine 42000 aspri domneşti. Documentul spune că moşia aceasta a fost câştigată cu slujbă dreaptă dela domn de Lupul vătah. Nu se va fi simţit destul de bine aşezat pe moşie Lupul sau poate fiind că neamul lui Mircea a ajuns în graţia noului domn, care a putut impune o reparaţie pentru cei rămaşi după Mircea, Lupul **se înfrăţeşte** cu cu nepotul de frate al jupânesei Velica, surorii lui Mircea. Acest nepot de frate era Pârvul gramatic domnesc, care deci putea obţine dela domn o reparaţie. *Formulă de afurisenie ameninţă pe cel ce va strica frăţia*".

---

1) Arh. Stat., Buc. condica m-rii Vieraş, f. 35 — cit, Minea-Boga, p. 47.
2) Acad. Rom., 45/XL — cit. Minea-Boga, p. 27.

52 — **1572 Septemvre 25** [1]

„Alexandru Vodă confirmă jupânului Lăudat log. și fiilor lui satul Birceni cu mori. Moșia fusese a Pârvei, fiica lui Badea postelnicul. Dar Pârva cu feciorul ei, Vlaicul, s'a dus la domn și **„au înfrățit și au dat"** 1/3 *din satul Birceni logofătului Lăudat, iar restul, celelalte două treimi, le-a cumpărat logofătul cu 34000 aspri.* **Pentru frăție Lăudat a dăruit pe Pârva și pe fiul ei, Vlaicul, și a hrănit-o până la moartea ei și a cheltuit 500 aspri cu boala ei"**.

53 — **București 7081 (1573) Mai 2** [2]

Alexandru Vodă confirmă lui Bogdan cu frații și lor moșie în Groșani, precum și așezământul de înfrățire pe moșii între Bogdan și fratele acestuia Radul.

„(Formula obișnuită de întărire). Și după aceia au venit Bogdan și cu frate-său Radul înșiși înaintea domniei mele și **s'au unit și s'au înfrățit** *amândoi pe moșiile lor, și a înfrățit Bogdan pe frate-său Radu pe moșia lui din Groșani pe toată de pretutindeni, iar Radul a înfrățit pe frate-său Bogdan pe moșia lui din Masloși pe toată de pretutindeni să fie frați nedespărțiți în veci* și din apă și din pădure și din câmp, și din vii, pentrucă au vândut *și s'au înfrățit acești mai sus ziși oameni de a lor bună voe dinaintea domniei mele și cu știrea tuturor megiașilor.* Pentru aceea am dat și domnia mea lui Bogdan cu frații săi pentru ca să le fie moșie și ohabă lor și fiilor lor și nepoților și strănepoților și de către nimeni neclătită după porunca domniei mele. Și marturi :... *(urmează numele martorilor).* Și eu, Șerban (am) scris în București, Mai 2 zile în anul 7081".

54. — **1575 Iunie 8** [3]

La această dată „i se arată lui Alexandru Vodă o carte domnească veche și ruptă, cerându-i-se să o înoiască și întăriască. In vremea lui Radu dela Afumați, Vlad **a așezat și a înfrățit** *pe fiastrii*

1) Arh. Stat., București, secț ist.—cit. Minea-Boga, p. 52.
2) Alex. Ștefulescu, op. cit. p. 191.
3) Arh. Stat., București, secț. ist. — cit. Minea-Boga, p. 29.

lui, anume Radul şi Stoica peste 1/2 ocina lui la Studina Sturzei, iar fii Radului, anume Tudora şi Tazlui să ţie cealaltă jumătate şi să fie fraţi nedespărţiţi. Apoi Radul şi Stoica au înfrăţit pe Tudora şi pe Tazlui peste 1/2 din ocina lor dela Grămătici, iar cealaltă o vor ţinea ei, Radul şi Stoica".

55 — 1575 **August** 11 [1])

„Harvat velpostelnic s'a dus înaintea domnului şi a declarat că dă toate satele şi ţiganii fiilor săi, anume Ţalapi logofătul şi Ioan postelnicul, cari îi sunt fii „din trupul lui". Documentul ne arată, de ce a considerat bine velpostelnicul să lase dispoziţii, cum să i se moştenească averea. Harvat a avut întâi soţie pe Neagole. Din această căsătorie s'a născut Ţalapi. Murind Neagole se căsătoreşte Harvat cu Voica, care a adus în căsătorie şi fii dela primul ei bărbat. Harvat se putea teme că Ion postelnicul, fiul lui Harvat şi al Voicăi, va înfrăţi pe fraţii săi dintr-alt tată. *De aceea în dispoziţiile sale aprobate de domn, Harvat prevede că fiu-său Ion n'are voe să înfrăţească pe fraţii săi de alt tată, nici are drept să le vânză ceva*, ci de vrea, să vânză orice lui Ţalapi logofătul. Se mai spune în document că velpostelnicul *a „tocmit cu limba sa", ca fiicele sale Sora şi Stana să n'aibă nici un amestec în moştenirea lăsată celor doi fii, fiindcă el le-a dat ţigani, bucate şi scule, „până a fost el viu"*.

56 — 1575-76 **(7084)** [2])

„Alexandru Vodă confirmă lui Radul cu feciorii lui moşie la Blagodeşti, partea lui Tudor, lui Badea şi lui Stoica, jumătate. Cealaltă jumătate a primit-o Radul dela acei proprietari, *„când s'au prins fărtaţi aceşti boeri"*. Radul le-a dăruit atunci un cal bun pentru frăţie"

57 — 1576 **Ianuarie** 4 [3])

„Vlad şi nepoţii lui, proprietari în Purcani, **au dat şi au înfrăţit**

1) Acad. Rom., 6 L, — cit. Minea-Boga, p. 28.
2) Arh. Stat., Buc., secţ. ist. — cit. Minea-Boga, p. 48.
3) Arh. Stat., Buc., secţ. ist. — cit Minea-Boga, p. 49.

înaintea lui Alexandru Vodă pe Şerban şi pe Voinea peste partea lor de moşie, ce cumpăraseră dela Muşat, peste jumătate, *iar cei înfrăţiţi au dăruit înfrăţitorilor pentru acea frăţie 200 aspri turceşti gata. Introduşi în moşie Şerban şi Voinea cumpără dela Vlad şi nepoţii lui cealaltă jumătate din ocina fostă a lui Muşat cu 300 aspri. Aceiaşi sunt înfrăţiţi de Dragomir, apoi de Barbul, care i-a aşezat şi înfrăţtt peste ocina lor din Purani să f.e doi jraţi nedespărţiţi, Şi Floca a înfrăţit pe Şerban şi Voinea, cari prin aceste înfrăţiri ajung proprietari respectabili în Purani*".

58 — **1576 Aprilie 30** [1])

„Şerbul, proprietar în Negoeştii de sus, **a făcut frăţie de a dăruit-o** pe Vlad log. cu 10 stânjeni din moşia sa. Vlad dărui lui Şerbul aspri şi Alexandru Vodă confirmă lui Vlad log. şi soţiei lui, Caplea, partea de moşie a lui Şerbul la Negoeştii de sus".

59 — **1576 Mai 15** [2])

„Cartea domnească dela Alexandru Vodă ne arată cum au ajuns proprietari în Stoeneşti peste $^1/_2$, din muntele Lespedea, etc. Şuică părcălabul, Ştefan logofătul, Bolea portarul, Radul şi feciorii lor. Moşiile amintite fuseseră de moştenire ale lui Manea Dărstărescul şi ale fetelor lui, Sora şi Neacşa... In vremea lui Basarab Vodă Neagoe, Manea Dărstărescul **„s'au ales" şi a înfrăţit** pe Şuică vornicul şi pe fraţii lui pomeniţi mai sus peste a treia parte din acele ocine, fiindcă „Manea n'au avut nici o căutare de către rudele lui, numai de Şuică vornicul" spune documentul. Mai pomeneşte documentul că Sora şi Neacşa au vândut şi ele părţile lor jupânului Şuică cu 7000 aspri de argint".

60 — **1576 Iulie 25** [3])

„Stan **a fost înfrăţit** de Manea peste ocina dela Meteleu. Manea atunci a fost dăruit cu un cal preţuit 900 aspri".

---

1) Arh. Stat., Buc., secţ. ist. — cit. Minea-Boga, p. 53.
2) Acad. Rom , 212 XXX — cit. Minea-Boga, p. 42.
3) Arh. Stat., Bucureşti, sec. ist. — cit. Minea-Boga p. 49.

61 — **1577 Mai 6**[1])

„Stanciul, proprietar la Lipovul de jos, a mers la domn, **de a așezat și a înfrățit** pe fii săi Nan, Stoica și Radul cu fiicele sale Călina și Mărina **„să fie frați de cruce"** peste acea ocină.

62 — **1577 Iunie 8**[2])

„Stan de bună voe și cu știrea megiașilor **a dat și a așezat** pe Radul peste partea lui de ocină, însă câtă era în pădure, să fie doi frați nedespărțiți, iar Radul a dăruit lui Stan un cal bun".

63 — **1577 Iunie 15**[3])

„Pârvul log., când *s'a înfrățit* a dat lui Calotă postelnic o familie de țigani, iar Calotă a dăruit pe Pârvul cu un cal bun".

64 — **București 7086 (1578) Septemvre**[4])

Cu mila lui Dumnezeu, Io Alexandru Voevod... etc., dat-am domnia mea această poruncă a domniei mele lui Voil din Toplița și cu copii lui câți Dumnezeu îi va dărui, ca să îi fie lui ocină în Toplița și în Valea-Teatiului partea lui Dan fiul Gulioaei din Bărbătești toată, câtă se va alege și să se știe că este partea lui Dan o funie de munte, pe care a cumpărat-o Voil de la Dan pentru 250 aspri gata, iar după moartea lui Dan al Gulioaei, acest Voil nu putu să fie în liniște cu mai sus zisa ocină, pe care a cumpărat-o el din partea fiilor popei Nan și vroiau ei a întoarce și a lua aceea ocină dela Voil, iar dela vremea, în care au văzut fii popei Nan întâia cinstită carte a domniei mele pentru cumpărătura acestei bucăți al lui Voil, și *ei se întoarseră și se lăsară și încă* **se înfrățiră de bună voia lor în sfânta biserică** *într'una cu Voil, și atunci și afară de cealaltă*

1) Arh. Stat., Buc., secț-ist. — cit. Minea-Boga, p. 33.
2) „ „ „ „ „ „ „ „ p. 49.
3) „ „ „ „ „ „ „ „ p. 53.
4) B. Hâjdeu: op. cit. vol. I, part. I, p. 143.

mai sus zisă plată, încă luară ei dela Voil un cal negru mare și bun, iar dela ei dăruiră lui și o altă falce de ocină și din părțile lor din Toplița, și se tocmiră ei cu Voil înaintea popilor și tuturora orășenilor din Argeș și înaintea bunilor megiași dimprejurul lor să fie lui ocină și ohabă și fiilor lui și nepoților și strănepoților lui și de nimeni neclătită după zisa domniei mele *și mai mult a cheltuit Voil încă aldămaș 250 aspri și un porc gras* și pentru carte și pentru ocină aspri 50. Iată și martorii :... *(urmează numele martorilor).* Și eu Badea am scris în orașul București, luna Septemvre 1578, curgătorul an 7086.

65 — **1579 Mai 20** [1])

„Duma și Pârvul **au așezat și înfrățit** pe sora lor, anume Voica, peste $^1/_4$ din toată ocina lor din Mârșa".

66 — **1579 August 8** [2])

„Mihnea (II) Vodă spune în această carte a sa că Lăudat, proprietar în Toxobești n'a avut alți copii, decât numai o fată, că **a înfrățit-o** pe ocina sa, să fie ambii doi frați peste întreaga ocină, *„fiica să fie și să ție ocina ca și un fiu"*. Infrățirea s'a făcut cu știrea megiașilor. Alte amănunte despre situația de drept a acestei moșii din Toxobești le dă documentul din :

67 — **1579 Septemvre 20** [3])

„La această dată Mihnea (II) Vodă întărește Diei și soției sale Neagăi moșie la Toxobești, partea tatălui ei Lăudat. Cartea domnească încheia un proces, deci e o sentință domnească, care dă și motivarea. Lăudat a avut un fiu, Voico și 2 fiice, Stana și Neaga. Stana a fost măritată la țară și i s'a dat zestre. Pe Neaga Lăudat a **așezat-o și înfrățit-o** cu Voico peste ocina sa să fie doui frați nedespărțiți. După aceea au murit Lăudat și fiu-său Voico și Stana ; după aceasta

1) Arh. Stat., București, secț. ist. — cit. Minea-Boga, p. 36.
2) și 3) Arh. Stat., Buc., condica m-rii Vierăș, f. 35 — cit. Minea-Boga, p. 57.

a rămas un fiu, Stan. Acesta a reclamat parte din moştenire. Cartea domnească spune că Stan a rămas de lege, iar Neaga e recunoscută ca proprietară peste moşia rămasă dela tată-său, Lăudat".

68 — **1580 Ianuarie 20** [1])

„Pribil şi nepotu-său Stan **au aşezat şi înfrăţit** pe cumnatul său, Lepădat vatav, peste $^{1}/_{2}$ ocina lor din Bujoreni de a lor bună voie şi cu ştirea tuturor megiaşilor".

69 — **1580 Februarie 6** [2])

„Radu, comis în zilele lui Alexandru Vodă, **a aşezat şi înfrăţit** pe Dragomir velvornic peste $^{1}/_{2}$ din moşia sa, din Căptăreşti, iar Dragomir a dăruit pe Radul comis cu un cal roib de 1000 aspri cu zale şi şea în preţ de 800 aspri şi alte obiecte de îmbrăcăminte. Acestea le spune Mihnea (II) Vodă, când la data de mai sus confirmă pe Dragomir velvornic, pe soţia lui Maria şi pe fiul lor Petru clucer în stăpânirea asupra satului Fălcoi".

70 — **1580 Februarie 20** [3])

„Elena, proprietară în satul Hodivoaia pusese zălog moşia sa la Stan Debel spătar în vremea lui Alexandru Vodă. Apoi Elena înaintea lui Mihnea (II) Vodă **a aşezat şi a înfrăţit** pe Stelea spătar peste $^{1}/_{2}$ din moşia sa. *Spătarul pentru frăţie a dăruit Elenei 7000 aspri gata şi un cal bun. După aceea Stelea a cumpărat şi cealaltă jumătate cu 12000 aspri.* Moşia acestei Elene dela Văcăreşti era jumătate din satul Hodivoaia. Documentul din 20 Febr. 1580, care ne spune toate acestea, mai adaugă că domnul a cumpărat dela Stelea spătar $^{1}/_{2}$ din satul Hodivoaia şi a dăruit-o m-rii Sf. Taviţă".

---

1) Arh. Stat., Buc., secţ. ist. — cit. Minea-Boga, p. 38.
2) „ „ „ „ „ „ „ „ p. 53.
3) „ „ „ „ „ „ „ „ p. 53.

71 — **1580 Septemvre 8** [1])

„Oprea, proprietar în **Păuşeşti**, s'a prezentat înaintea domnului „**de a dat şi a înfrăţit**" pe ginerele său, popa Vladul, şi pe fiica sa Maria peste $^{1}/_{3}$ din moşia sa, ca să fie fraţi cu fii săi Stan şi Radul".

72 — **1580-89 (Mihnea (II) Vodă** [2])

„Zârnă, proprietar în Pojorâţi, **a dat şi a înfrăţit** pe mătuşă-sa Dobra peste toată a lui moşie cu branişţea şi trestia, fiindcă Dobra l-a scos din sărăcie şi i-a plătit toate dăjdiile".

73 — **Bucureşti 7089 (1581) Iulie 2** [3])

Mihnea Vodă confirmă lui Roman cu ceata lui moşie în Scăuiani de moştenire, precum şi frăţia de moşie (de cruce, numită în document) a nepotului său Nan cu fiii săi.

...(Formula obişnuită de întărire). Iar după aceia a venit Roman însuşi înaintea domniei mele şi **şi a aşezat şi a înfrăţit** *pe nepotul său anume Nan pe partea lui de moşie, toată pentru* **ca să fie (frate) de cruce** *cu fii săi, ca să fie fraţi nedespărţiţi în veci.. (urmează înşiruirea a noi cumpărături de moşii de către Roman şi ceata sa)... (Urmează numele martorilor).* Am scris eu Iosif Grămăticul în oraşul de reşedinţă în Bucureşti, luna Iulie 2 zile şi al curgătorilor ani dela Adam până acum, în anul 7089.

74 — **1581 August 9** [4])

„Mihnea (II) Vodă arată că Voica înaintea sa de bună voie a *înfrăţit pe bărbatu-său Stan şi pe fraţii acestuia asupra moşiei sale* dela Vârtijna „să fie patru fraţi nedespărţiţi în veci". *Stan şi cu fraţii*

1) Arh. Stat., Buc., secţ. ist. — cit. Minea Boga, p. 38
2) Arh. Stat., condica episc. Buzău. nr 103, f. 181 — cit. Minea-Boga, p. 50.
3) Alex. Ştefulescu, op. cit, p. 221.
4) Acad. Rom., 8|LXXVI—cit. Minea-Boga, p. 47.

săi au şi plătit pentru acea ocină 2000 aspri. Voica a pus şi blestem asupra rudelor sale, cari ar încerca să reclame moşia".

75 — 1581 **Noemvre 6** [1])

„Domnul confirmă lui Grindeş ocină la Pârscov, toată partea lui Teodor, fiindcă a plătit-o de bir pentru 300 aspri de argint. Grindeş era **înfrăţit de cruce — „s'a înfrăţit,.. de cruce"**, spune documentul, cu Vlad Tătuiul. Cu ocazia înfrăţirii Vlad a dăruit pe Grindeş cu un loc de prisacă în valea Purcarului şi cu o ţarină, iar Grindeş dărui pe Vlad cu 100 aspri".

76 — **1582 Ianuarie 11** [2])

„Şerban înaintea domnului **a pus şi a înfrăţit şi a dat** soru-sii Rada şi cumnatului său Ştefan ½ din partea sa de moşie, iar Rada şi Ştefan au pus şi înfrăţit pe Şerban peste bucatele lor şi tot dobitocul şi scule. *Se pune blestem, că cine va sparge acea frăţie şi tocmeală* să fie blestemat".

77 — **1582 Aprilie 23** [3])

„Stan, care avea fii, a mers la domn şi **„a dat şi a aşezat şi a înfrăţit** „peste ½ din ocina sa dela Buneşti pe unchiul său Cândea, ca să fie doi fraţi nedespărţiţi. Tot aici citim că este vorba de moşia toată avută de Stoian, tatăl lui Stan".

78 — **1582 Septemvre** 5 [4])

„Socol *înfrăţeşte* pe Necula Gelepul dându-i 14 stânjeni din moşia sa dela Fagul bătrân. Necula pentru frăţie a dăruit lui Socol

---

1) Arh. Stat., Buc., secţ. ist. — cit. Minea-Boga. p. 49.
2) „ „ „ „ „ „ „ „ p. 37
3) „ „ „ „ „ „ „ „ p. 42.
4) „ „ „ „ „ „ „ „ p. 50.

un cal bun de 1100 aspri. Apoi Necula a cumpărat 100 stânjeni din numita moşie a lui Socol cu 7500 aspri".

79 — **1582 Sept.** 11 [1])

„Neacşa moştenise partea tatălui ei Sinu din Fundeni. Neacşa avea un fiu, Danciul şi o fată, Vlădaia. Neacşa a mers înaintea domnului şi **a dat** partea ei fiului său Danciul şi fiicei sale, Vlădaia, *„să fie Danciul cu soru-sa Vlădaia frate unul ca şi altul peste acea sus zisă ocină, peste toată".*

80 — **1583 Aprilie 20** [2])

„Mihnea (II) Vodă întăreşte aceluiaş Sarchiz o vie in dealul Bujoranilor cumpărată dela Stroe Caraochin şi altă vie, etc. Domnul spune că Sarchiz a venit cu Pribil înaintea domniei, Pribil a dăruit pe Sarchiz cu un vinăriciu, iar Pribil a primit ca dar o dulamă **„şi astfel s'au înfrăţit** *amândoi să fie doui fraţi nedespărţiţi".* — spune documentul domnesc.

81 — **1583 Mai 7** [3])

„Aldea a dat lui Scorţea de bună voe o ţarină, iar Scorţea a dat lui Aldea o bucată de stofă pentru frăţie. Neag a dat lui Scorţea o ţarină pentru frăţie, iar Scorţea a dat lui Neag un car. Toate acestea ni le spune un document, în care se scrie alte cumpărături ale lui Scorţea, etc., specificându-se la sfârşit: **„Şi s'au înfrăţit** *aceşti sus zişi de a lor bună voe şi cu ştirea tuturor megiaşilor de sus şi de jos şi înaintea domniei mele".*

1) Acad. Rom., 21|CXVII — cit. Minea-Boga, p. 33.
2) Arh. Stat., Buc., secţ. ist. — cit. Minea-Boga p. 50.
3) Idem.

82 — **1583 Noemvre 20** [1])

„Documentul păstrat într'un original mult mutilat şi într'o traducere veche arată că Marco înaintea domnului a dăruit fiului său, Şutilă, toată moşia sa. Şutilă a hrănit pe Marco şi i-a plătit în trei ani 1000 aspri. Documentul spune apoi că „Şutilă cu Dobra, fămeia lui Marco, au fost însă doi fraţi nedespărţiţi în veacii veacilor amin şi **s'au înfrăţit** ei de a lor bună voe şi cu ştirea tuturor megiaşilor din sus şi din jos şi dinaintea Domnii lui (Petru Vodă)".

83 — **1584 Iunie 12** [2])

„In zilele lui Alexandru Vodă (1568-1577) Stan, proprietar în Copăcel **a aşezat şi înfrăţit** pe Neagoe vătav din sat peste $^1/_2$ din moşia sa, fiindcă Neagoe pentru frăţie l-a căutat pe Stan de o boală rea, boală cu viermi „...şi era atunci moartea năprasnică".

84 — **1585 Martie 8** [3])

„Documentul, scris slavoneşte, e dat de judeţul şi cei 12 pârgari din Buzău, din care se vede că Sarchiz **s'a înfrăţit** cu Pribil. Sarchiz a dăruit la înfrăţire pe Pribil cu o dulamă bună, iar Pribil pe Sarchiz cu vinăriciul lui Tudor Ghinea. După înfrăţire Sarchiz a cumpărat dela Pribil din Buzău 4 vinăriciuri, al Tudorei Ghinoae, al lui Mihul Gadei, al Şerbănesei şi al lui Stoica Anghel cu 150 aspri. Acelaş a mai cumpărat tot dela Pribil un vinăriciu în dealul Bujorani cu 400 aspri".

85 — **1585 Sept. 30** [4])

„Inaintea lui Mihnea (II) Vodă, Cărstina **„au însoţit şi au înfrăţit"** pe frate-său Tudor peste toată moşia sa dela Cocăţeşti, iar

1) N. Iorga: *Moşneni de pe Vărbilău şi de pe valea Buzăului* — (An. Acad. Rom., secţ. ist. ser. III. t. XII, mem. 14), p. 2-4 — cit. Minea-Boga, p. 35.
2) Arh. Stat., Buc., secţ. ist. — cit. Minea-Boga, p. 51.
3) cit. Minea-Boga, p. 50.
4) Arh. Stat., Buc., secţ. ist. — cit. Minea Boga p. 34-35.

Tudor a însoţit şi înfrăţit pe soru-sa Cărstina peste toată partea sa de moşie tot de acolo".

86 — **1586 Aprilie 11** [1])

„Mihu şi Stoian înfrăţesc peste moşia lor din Corcova — **„au dat şi au înfrăţit"**, spune documentul — pe sora lor Maria şi pe fii aceştia, pe Stătea şi pe Petru, nepoţii celor doi proprietari, când spune: „că ei fii n'au avut afară de sora lor de mai sus". Şi'n acest caz se spune că Mihu şi Stoian au dat de bună voia lor cu ştirea tuturor megiaşilor înaintea domnului".

87 — **1586 Decemvre 18** [2])

Documentul dela Mihnea (II) Vodă „ne arată că Cârstea **a aşezat să fie fraţi** peste partea sa de moşie din Turburea pe cei doi ficiori, Stan şi Drăghici şi pe tata sa Zoica".

88 — **1587 Februarie 5** [3])

„Stan, proprietar în Roata, părinte cu fii, a mers înainte domnului **„de a însoţit şi înfrăţit"** pe ginere-său Radu peste $^1/_3$ din moşia sa".

89 — **Bucureşti, 7095 (1587) Februarie 7** [4])

Mihnea Vodă confirmă lui Crăciun stăpânirea peste partea sa de moşie din Gălăşoaia precum şi aşezământul de înfrăţire ce face pe $^1/_2$ din moşia sa cu nepotul său Stan şi soţia acestuia.

...(Formula de întărire). Iar apoi Crăciun a venit însuş înaintea

1) Acad. Rom., 28|LXXVI — cit Minea-Boga, p. 37.
2) Arh. Stat., Buc. secţ. ist. — cit. Minea-Boga, p. 33.
3) " " " " " " " " p. 38.
4) Alex. Ştefulescu, op. cit, p. 252.

domniei mele **şi a dat şi a aşezat şi a înfrăţit** *pe nepotul său anume Stan şi pe femeia lui anume Stana pe partea lui de moşie, însă pe jumătate, pentru ca să fie fraţi nedespărţiţi în veci.* Şi iar să fie lui Crăciun şi lui Stan şi femeiei lui anume Stana moşie în Gălăşoaia, partea lui Pătru şi a fraţilor lui, Mihăilă şi Drăgoi toată vericât se va alege pentrucă a cumpărat-o Crăciun şi Stan şi Stana cu 1700 aspri gata. Şi iar a cumpărat Crăciun şi Stan şi femeia lui Stana moşie partea surorei sale Stoica toată din Câlnicul de sus veri cât se va alege din câmp din pădure şi de pe toate hotarele Câlnicului şi din dealul de vie şi din silişte pentru că a cumpărat-o Stan şi femeia lui Stana dela Stoica cu 600 aspri gata şi au vândut aceşti vânzători ale lor moşii ce sunt mai sus zise de bună voia lor şi cu ştirea tuturor megiaşilor din sus şi din jos şi dinaintea domniei mele; iar care om va încerca să spargă această tocmeală din neamul lui Crăciun se fie blestemat de 318 părinţi care au fost la Nicheia. Pentru aceasta am dat şi domnia mea lui Stan şi Stanei pentru ca să le fie moşie ohabă lor şi fiilor lor şi nepoţilor lor şi strănepoţilor lor şi de către nimeni nezăticnită după porunca domniei mele... (urmează numele martorilor). Şi eu Nan am scris în oraşul de reşedinţă ce se chiamă Bucureşti, luna Februarie 7 zile, ani curgători dela Adam până la această scrisoare în anul 7095.

90 — **1588 Februarie 16** [1])

„Jupâneasa Chera *a înfrăţit* peste ocina sa bătrână şi baştină pe bărbatu-său Şerban log. Acesta — spune documentul — a cheltuit mult pentru acea moşie. **Cartea de frăţie** — e expresia documentului — văzută de Mihnea Vodă prevedea că moşia rămâne aceluia, care supraveţueşte celuilalt. Documentul are părţi şterse. De aceea nu se poate stabili, cum de au aşezat şi înfrăţit Şerban log. şi frate-său Vlad pe boerul lui Mihnea Vodă, pe Dan ot visterie peste ½ acea moşie, iar Dan pentru frăţie a dăruit pe logofăt etc.".

91 — **1588 Mai 15** [2])

„Radul, proprietar în Pârscov, **s'a înfrăţit** cu Maican. Radul a

1) Acad, Rom., 68|X — cit. Minea-Boga, p. 47.
2) Arh. Stat., Buc., secţ. ist. — cit. Minea-Boga, p. 49.

dăruit pe Maican cu un cal bun, iar Maican pentru frăţie şi pentru cal a dat lui Radu loc de casă în satul Trestia. Acelaş Radu **s'a înfrăţit** cu Cârstea din Pârscov. Radu a dăruit lui Cârstea o iapă, iar Cârstea lui Radul o ţarină în câmp".

92 — **1588 Iunie 9** 1)

„Stoica, proprietar la Roşiul şi la Socoteşti, **a aşezat şi înfrăţit** pe cele două fiice ale sale cu fiu-său Petru peste partea lui de ocină, peste casă, mori, grădini, etc. Documentul mai are şi adaosul: *„aşa a tocmit Stoica şi a lăsat, ca la moartea lui nimeni din rudeniile şi nepoţii şi surorile lui amestec să nu aibă cu ocinele şi bucatele lui"*.

93 — **1588 Noemvre 25** 2)

„Voineag adică **a făcut** înaintea domnului **frăţie** cu doi fraţi care erau Nedelco şi Albul. Actul prevedea însă: „pentru ca alt om amestec să nu aibă, a intra în această... ocină — partea lui Voineag din moşia Hrabăr — iar dacă ar vrea Albul să-şi vânză partea lui de ocină, el să nu fie volnic a o vinde altui om, ci să o vânză iarăşi fratelui său Nedelco".

94 — **1591 Iunie 1** 3)

„Inaintea lui Ştefan Vodă Surdul s'au prezentat Dobre şi Stancu, fraţi proprietari la Palzăreşti, **„de au aşezat şi au înfrăţit"** pe cumnatul lor Dumitru peste moşia lor, peste casă lor, iar Dumitru a dat 1000 aspri şi bucatele lui toate, „ca să fie ei fraţi nedespărţiţi până la moarte". Se prevedea că Dumitru va ţine pe soacră-sa împreună cu fii ei. Blestem încheie hotărârea acestor rude".

---

1) Arh. Stat., Buc., secţ. ist. — cit. Minea-Boga, p. 33.
2) Acad. Rom., 100|X — cit. Minea-Boga, p. 30.
3) Acad. Rom., 73|X — cit Minea-Boga, p. 38.

95. — **1597 Ianuarie 11** [1])

„Mihai Vodă Viteazul, confirmă lui Duca cu fii ocină la Olteni, partea lui Gheorghe Rate. Acesta din urmă înaintea Domnului **a înfrăţit pe Duca şi l-a dăruit** cu ocina amintită. Duca i-a dat lui Rate un cal bun şi 300 aspri gata şi o dulamă. Se subliniază că s'au înfrăţit de bună voe şi cu ştirea tuturor megiaşilor. După aceea documentul dă confirmarea altor cumpărături ale lui Duca, făcute — adăugăm — valabile prin înfrăţirea de mai sus".

96 — **Către 1600** [2])

Să se ştie cum veni Radul şi Drăghici... de Slăvileşti la văru-său Banul Bărbuza **de înfrăţiră şi băgară** *pe Banul Bărbuza, pre'le lor ocine, de bună voia lor, cu ştirea tuturor megiaşilor de pre jurul locului,* ca să aibă milă de dumnealui şi căutare până la moarte. *Iară Banul Bărbuza el lui milui şi le dea de as. 5000 gata.* (Se arată câte „funii de frăţie" s'au dat).

97 — **1602 Mai 4** [3])

„Necula, proprietar la Prăcicovenii de jos înaintea domnului **a dat şi a înfrăţit** pe Stanciul velpaharnic peste moşia sa să fie doui fraţi nedespărţiţi. Radul Vodă la data de mai sus întăreşte lui Stanciul mai multe cumpărături în acel loc, dă şi faptul înfrăţirii lui Necula cu vel paharnicul, ceeace înseamnă că Stanciul avea drept să facă acele cumpărături şi adaugă apoi că Necula pentru frăţie a avut multă cinste dela acest dregător, care l'a îmbrăcat".

98 — **1614 Sept. 24** [4])

Documentul e dela Radu Vodă Mihnea. „E vorba de înfrăţirea

1) Arh. Stat., Buc., condica mitropoliei, nr. 2 f. 35-6 — cit. Minea Boga, p. 51.
2) *N, Iorga: St. şi Doc.*, vol. V, p. 176. nr. 15.
3) Acad. Rom., 131|XXXI — cit. Minea-Boga, p. 53.
4) cit Minea-Boga, p. 22-23.

lui Pârvu paharnicul şi a jupânesei lui Maria cu Preda postelnicul. Preţiosul pasagiu al documentului este:

„eară acum în zilele Măriei Sale, Pârvu paharnicu şi jupâneasa lui Maria **s'au înfrăţit** *cu Preda postelnicul de a lor bună voiă şi au intrat toţi în sfânta biserică şi s'au încins cu brâul Prea Curatei şi au pus mâinile pe sfânta Evanghelie, ea să fie cu Pârvu paharnicu şi cu jupâneasa lui Maria fraţi nedespărţiţi în veci, pe a treia parte din satul Voineştı".*

99 — **1614 Decemvre 24** [1])

„Vlad, proprietar la Săteşti a mers la domn, care era Radu Vodă la data de mai sus, *şi a mărturisit că înaintea a oameni buni s'a înfrăţit* cu Roman peste moşia sa din Săteşti şi Pungeşti, iar Roman l-a dăruit cu un bou şi 1000 aspri. Domnul la data de mai sus confirma stăpânirea lui Roman cu fraţii şi fii săi peste ocinile amintite. Cartea domnească zice acestui procedeu *aşezare*".

100 — **1618 Februarie 10** [2])

„Documentul e o carte domnească prin care se confirmă lui Dobrin şi fiilor săi ocină la Cândeşti, însă ca parte a surorii lui, Anei, rămâne jumătate, oricât se va alege. Cu această ocazie se spune că Ana fusese *înfrăţită* de tată-său cu Dobrin".

101 — **Târgovişte, 7127 (1619) Martie 1** [3])

Radu Vodă întăreşte nenumăratele cumpărături ale călugărului Mardarie, precum şi frăţia acestuia cu Buicea al Gramei:

...Şi iar a dăruit Buicea al Gramei pe Mardarie cu un loc de vie pă din sus de viia lui Mardarie **pentru fârtăţia lor**, iar Mardarie lui ia dăruit lu Buicea al Gramei o cămaş(ă) şi 9 maram(ă) şi o dulam(ă)...

1) Acad. Rom., 63|XXXIX — cit. Minea-Boga, p. 54.
2) Acad Rom, 143|XXI — cit. Minea-Boga, p. 35.
3) *Gh. Ghibănescu: Surete şi Isvoade,* vol. VI — p. 6. 7 şi 8.

102 — **1619 Iunie 5**[1])

„Dragomir și soția sa Chira **se înfrățesc** înaintea domnului de bună voe, ca averea lor să rămâie aceluia din ei, care rămâne în viață după moartea celuilalt și ca nici rudele lui Dragomir, nici ale Chirei să nu aibă nici un drept de moștenire, *„pentrucă (ei) au trăit de mult împreună, din tinerețe până acum la bătrânețe și copii din trupul lor n'au făcut“.*

103 — **Târgoviște, 7128 (1620) Aprilie 20**[2])

Movilă Vodă întărește proprietățile și niște cumpărături făcute de Radu și Stan, feciorii lui Mardarie din Pociovaliște, confirmând și frăția acestora cu Bâldea și Drăghici, tot din Pociovaliștea :

„și iar să (se) știe că **sau prins** Radul și Bâldea și Drăghici din Pociovaliște **fârtați**, și însă sau dus și în sfânta biseric, și au dăruit Radul și Stan pe Bâldea cu o cămașceoară și cu o vacă cu lapte iar Bâldea a dăruit Radului și lu Stan un loc de grădin(ă) și un loc de vie pe lângă Vâlcea, și iar au dăruit Radu și Stan pe Drăghici cu un taler de argint, și după fârtățiia aceea Lupului i au dat o vacă cu lapte, iar Drăghici au dăruit Radului și lui Stan un loc de casă și de grădină în Pociovaliște și iar să s știe că au schimbat Radul și Stan cu feciorii Drubei un loc din măgură pe alt loc din Purcăreț și la această și mărturii am pus oameni buni din Negoești anume Coandă și Epure și Florea și din Pociovaliște Ion și Pârvulețul și Pătru și Lihul *și au dat și la adălmaș 6 vedre de vin* și au dat și schimb unul la altul de bun(ă) voia lor și cu știrea tuturor megiiașilor și din sus și din jos dinprejurul locului“...

104 — **Târgoviște, 7130 (1622) Ianuar 19**[3])

Mihnea Vodă, pentru un vad pe apa Buzăului, „dar din partea lui Stroe fiul jupâniței Ancăi ot Cislău“, — *dar de frăție.*

„Si am văzut Domnia Mea și **zapisul** lui Stroe în mânele lui Mihalace Vornic, **de frăție** și cu m(ul)ți oameni buni, anume Preda fiul lui Dragomir vat(af) din Cislău, și Stan Mărgineanul din Bășceani

1) Acad. Rom., 80|XI — cit. Minea-Boga, p. 48.
2) *Gh. Ghibănescu : Surete și Isvoade,* vol. VI, p. 9.
3) *N. Iorga : Studii și Documente,* vol. XI, p. 99 doc. 6.

şi Anghel Log(o)fet ot Ciorăşt(i), şi Cernat Log(o)fet, şi **s'au înfrăţit** de bună voia lor, şi cu ştirea tuturor megiaşilor, şi din sus şi din jos, şi înaintea Domniei Mele"...

105 — 1623 Mai 7 [1])

„Stanciul Pipăratul **înfrăţeşte** pe fiii săi Spilea şi Pătraşco peste părţile sale de moşie din Izvorani, cu un vecin. Radul Vodă Mihnea aprobă înfrăţirea".

106 — 7132 (1624) Ghenarie 10 [2])

Hrisovul lui Alex. Voevod feciorul Radului Voevod către cinstit boierul D-sale Jupan Goga vel Armaş ca să ţie moşie la Negoeşti în judeţul Ilfov, însă partea Micului Vătafu, fratele Oanei stj. 52, din câmp şi din pădure şi din siliştea satului de pretutindenea ori cât s'ar alege şi de preste apa Argeşului pân'unde să întâmpină cu hotarul Slatinii şi al Radovanului pentru că **s'au fost înfrăţit** Popa Radul cu Micul Vătafu, fratele Oanei încă din zilele răposatului moşului D-mele Alexandru Voevod *de au intrat în biserică de s'au înfrăţit şi au dăruit atuncea Popa Radul pe Micul Vătafu, cu o dulamă de grană verde şi cu un cojoc turcesc şi cu 2000 bani, iar Micul Vătaful a dăruit pe Popa Radul cu 52 de stj. de moşie ca să-i fie stătătoare,* iar 30 de stj. din acei mai sus zişi i-au fost cumpărat Stanciul Slugerul de la Ciupag, iară Ciupag i-au fost cumpărat dela Micul Vătaful încă mai dinainte vreme"...

107 — Bucureşti 7134 (1626) Martie 20 [3])

Alexandru Vodă confirmă lui Radul, Voicul şi alţii din Săcel stăpânire în Săcel, Bugeşti şi Purcăreşti. De asemenea confirmă şi înfrăţirea lui Mănăilă din Săcel cu Stan Găină şi Ţenche.

---

1) Acad. Rom., 25|XCV — cit. Minea-Boga, p. 30.
2) *Radu şi Şt. Greceanu: Viaţa lui Costandin Vodă Brâncoveanu*, Buc. 1906, p. 333.
3) Alex. Ştefulescu : op. cit., p. 432.

...(Formula de întărire și înșiruirea proprietăților cumpărate). Și iar să se știe că **s'au înfrățit** *Mănăilă din Săcel cu Stan Găină și cu Țenchea și a dăruit Stan Găină pe Mănăilă cu o sfoară de loc de plaiu de vie în Săcel, iar Mănăil încă a dăruit pe Stan Găină cu o oaie cu lapte..* (urmează alte cumpărături, apoi martorii). Și am scris Lăpădat log. în orașul București, luna Martie 20 zile și dela Adam până acum la această scrisoare (ani) curgători în anul 7134.

108 — **1628 Martie 3** [1])

„Documentul este un inscris particular, zapis. Tatul logofătul, Voicu și Marcu postelnicul dau zapis **că s'au tocmit** cu „nenea" Hrizan și cu mătușa lor Maria **și s'au înfrățit** de bună voie pentru satul Rucărul *să fie doui frați peste moșie* și peste rumâni, *fiindcă moașa lor, jupânița Vlada vorniceasa, a dat Mariei* ½, *din această moșie zestre, „căci nu i-a putut da scule", ci a înfrățit-o cu ei „să fim doui frați"*, spune documentul".

109 — **Obroceni** (**Roman**), **7144** (**1635**) **Octomvre 4** [2])

„Popa Anton de Obroceani și cu fămeia mea cu Mărica și toț *feciorii miei*, anum(e) Maria și Anna și eu Gavrilaș Furdui și cu *feciorii miei*, și eu Nechifor *feciorul* lui Ionașco Calot(ă)..., și eu Lealea cu *feciorii miei*, cu Ostahie și cu popa Isac și Acsimiia"...

110 — **1639 Februarie** 10 [3])

„Documentul cuprinde povestea mai multor înfrățiri. Aldea, proprietar în Negușteni, **a însoțit** pe unchiu-său Iovan și pe cumnatu-său Stoica peste moșia Negușteni **să fie frați, unul ca și altul.** Iovan și Stoica **au însoțit** pe Aldea asupra moșiei lor în Româneşti și Fundeni. Aldea **a însoțit** pe fie-sa Anița peste toată **partea** lui de moșie **„să fie împrejur cu feciorii lui"**. Aldea, Iovan și Stoica **au însoțit**

1) Arh. Stat., Buc., episc. Buzău, doc. 3, pachet 88 — cit. Minea-Boga, p. 178.
2) *N. Iorga: Șt. și Doc.*, vol. III, p. 61.
3) Cond. episc. Buzău, nr. 103, f. 159 — cit. Minea-Boga, p. 39-40.

pe nepotul lor Dragoe, *ca după moartea lor să fie împreună cu ceilalți moștenitori.* Aldea a **însoțit** pe fetele sale Neacșa și Slavna peste partea lui de moșie".

111 — 1641 Februarie 21 [1]

Dela această dată „ni s'a păstrat cartea lui Ghiorma velban al țării de jos, prin care întărește boerului Barbul iuzbaș ot Bădeni drept de proprietate asupra unei părți din moara lui Dragomir Bărbulescu, *care i-a dăruit-o, când* **s'au înfrățit**".

112 — 1642 Martie 23 [2]

Adecă noi *Grozava* giupăneasa răposatului Stratulu ce au fostu paharnic, și *Costantin Ciogolea* părcalabul și *Pătrașco Ciogolea* șetrariul cel mare și *Miron Ciogolea*, și sora noastră *Tofana*, scriem și mărturisim cu cestu zapis al nostru, cum noi de bună voia noastră **am dat și am dăruit dumisale fratelui nostru** *lui Dumitru Buhuș* ce a fost vistiiarnic, cu cinci fârtae de vie la Cotnari, ci sint la Țombric, ce ni sau venit noao de parțală din cumpărăturile seminției noastre, răposatului Balica ce au fost hatman. Așijdere i-am dat și iam dăruit dumisali, cu toate părțile noastre ce să vor aleage din sat din Dădești ce sint în hotarul trăgului Frumosu, ca să-i fie dumisali aceale cinci fârtae de vie dela Cotnari din dealul Țombricului și cu acele părți de ocin(ă) din Dădești din hotarul trăgului Frumosu dreaptă ocină și dare și dăruire de la noi în veaci și altu nime din ruda noastră să nu aibă a să amesteca sau a strica aciastă a noastră tocmală".

113 — Târgoviște, 7153 (1645) Februarie 2 [3]

Cu mila lui D-zeu Io Matei Basarab, Voevod și stăpânitor al întregei țări Ungro-valache, dă domnia mea această poruncă a domniei mele boerului domniei mele Constantin Clucerul de arie și fiilor săi.

---

1) Arh. Stat., Buc., secț. ist. — cit. Minea-Boga, p. 54.
2) *Gh. Ghibănescu: Ispisoace și Zapise*, vol. II, part. II, p. 20.
3) *I. Bogdan: Cinci documente istorice slavo-române* — Buc 1889 — p. 33-34.

câţi i-a dăruit D-zeu, ca să-i fie ocină în satul Mogoşani judeţul Vlaşca, anume 500 de stânjeni, din câmp şi din pădure şi din poame şi din locuinţele săteşti, din toate părţile pe unde va voi să-şi aleagă dânsul din întreg hotarul. Fiindcă această ocină mai sus amintită a fost a lui Chiriac postelnicul din Copăceni, ocină strămoşească a părinţilor lui, din vremurile dedemult, după aceea însă acum în zilele domniei mele, Chiriac postelnicul se gândi în sufletul său, că precum se cuvine tuturor pravoslavnicilor creştini după spusele evangheliei a iubi pre aproapele lor ca pe sine însuşi, de oarece într'unul suntem botezaţi şi prin urmare fraţi sufleteşti suntem; din această pricină şi Chiriac postelnicul, înţelegând în toate cele ce sunt scrise în Sf. Evanghelie că: cel ce va lua crucea sa şi va veni după mine, acela este vrednic de mine, a făcut Chiriac postelnicul **legătură de frăţie** cu boerul domniei mele Constandin Clucerul, **ca să fie fraţi de suflet nedespărţiţi**, *în toată viaţa lor, iar după moartea lor fiii lor după bună voia lor şi fără nici o silă, şi spre înfrăţire a dăruit Chiriac postelnicul fratelui său de suflet Constandin Clucerul aceşti 500 de stânjeni drept ocină ca să-i fie lui moşie în veci; iar Constandin Clucerul tot spre înfrăţire a dăruit fratelui său de suflet Chiriac postelnicul 70 de bani gata ungureşti şi un cal bun şi-o plaşcă de grana*, precum am văzut domnia mea din *zapisul lui Chiriac postelnicul asupra frăţiei*, în mânele lui Const. Clucerul. Drept aceia dădu Domnia mea lui Constantin Clucerul să-i fie aceşti stânjeni ocină părintească şi ohabă fiilor, nepoţilor şi strănepoţilor lui şi de nimenea neatinsă după porunca Domniei mele. Martori a pus Domnia mea pe aceştia: (urmează numele martorilor).

114 — 1654 Ianuarie 2 [2])

„Preda sluger dă lui Vlad velcomis zapis (aşa e în document) pentru *a se şti că a făcut cu el frăţie* şi i-a dăruit ocina sa din Măceşti, adică 140 stânjeni cumpăraţi de tată-său Buzilca sluger dela moşnenii locului „cu bani gata, însă den partea julească şi den partea balească i sârbească", din matca cea bătrână a Buzăului din bahnă până în capătul moşiilor, pentru că lui această moşie îi era prea departe şi „şi preste mână", lui Vlad însă îi era aproape de casă. Vlad a dăruit pe Preda cu 100 ughi. *Tocmeala de frăţie s'a făcut înaintea a boeri martori*".

1) Acad. Rom., 25|CLVIII — cit. Minea-Boga, pp. 54-55.

115 — **1656 Iulie 5** [1])

„Constantin Vodă Şerban ordonase la şease boeri să meargă şi că cerceteze drepturile de proprietate la Jupâneşti, etc. ale lui Vuc postelnicul, ale soţiei acestuia, ale Stancei şi ale cumnatului său, Frăcea, cu soţia lui Şărbana. Prin documentul lor cu data de 5 Iulie 1656 *boerii declară că au fost şi* **i-au înfrăţit** *să fie Vuc post, Stanca şi Şerbana stăpâni fiecare peste a treia parte"*.

116 — 1657 Martie 10 [2])

„Anton ot Ghizdiţa dă zapis *„fârtatului"* său Irimia ot Pârlici ca dovadă că *s'a înfrăţit* cu el de bună voe şi i-a dăruit o casă cu locul ei, cu grădină şi pomet în Ghizdiţa şi cu două pământuri de loc din capul viilor lui (Anton) de-asupra podului, pe cari i le-a vândut mai înainte. Irimia i-a dăruit lui Anton o vacă cu viţel, preţ 3 lei. Se pune blestem asupra rudei, care ar cere întoarcerea acestui dar şi se dau martori ai acestei frăţii".

117 — 7175 (1667) Mai 15 [3])

Zapis de frăţie încheiată între Stanciu şi Paraschiv, fraţi şi Filip, toţi din Alon, în urma împăcării acestora„ pentru o pâră şi gâlceav ce am fost avut noi între noi" :

„...Intra acea noi iar nu ne-am lăsat ce maam scolat cu Stanciul cu frate mieu Paraschivul şi al do oa oar ca să ne mai pârâmu şi am venet denpreun noi aicea la curte iar deprece amu sosit aicea *noi nu ne am mai pârât ce ne am împăcat de a noastră bonă voe* **precum neau dat şi divanul să fimu fraţi cu Filipu, pre moşie** se ţie a tre parte de pretutindenele den Alon den Ştefăneşti den Radei precum scrii şi cartea lu Vod ce iaste la noi"...

---

1) Arh. Stat., Buc., condica m-rii Vieraş, f. 54 v — cit. Minea-Boga, p. 55
2) Arh. Stat., Buc., episc. Buzău, pachet 92 nr. 1 — cit. Minea-Boga, p. 55
3) Gh. Ghibănescu: Surete şi Isvoade, vol. VI, p. 102.

118 — **Bucureşti, 7180 (1672) April 6** [1])

Grigore Vodă întăreşte şi delimitează moşiile lui Dragomir iuzbaşa din Lereşti. De asemenea se aminteşte cu această ocazie şi înfrăţirea tatălui lui Dragomir, logofătul Oancea, cu Tudoran şi Radu.

...Den ulmet jum(ă)tate. Pentru că **s'au fost înfrăţit** Oancea log., tatăl lui Drag(o)mir iuz., cu Tud(o)ran şi cu frate său Radul: deci ei au dăruit pe Oancea log. cu acest runcu ce scrie mai sus şi cu partea lui de ocin(ă), iar Oancea log., el încă a dăruit pre dânşii cu preţ de ...000 de ban(i), cu zapis de frăţie".

119 — **1678 Mai 26** [2])

„Domn Vă dui Ioan Antonie Rusăt Voevod — din mila lui Dumnezău eu Toader Iordachi Visternicul *am căsătorit pe fiiul nostru Vasile* şi i-am dat din cât ni-au fost prilejul casăi, după cum stătură vremurile la acesti răscoali. Deci, de acum înainte, la nimic să n'aibă treabă a să mai mesteca cu ceşti fraţi mai mici, *(Ion şi Ilie)* numai, de va da Du(mne)zău să s(ă) mai poată tocmai această ţară, — şi dacă om mai vini ocinile ce am perdut de la mâna noastră, dela Hotin şi de aiure, şi de vom puté grijâ şi pe ceşti cuconi mai mici, precum l-am grijât şi pe dânsul, atunce i s'ar socoti dintr'acele ocini să i să mai facă parte pe dreptate ce i s'ar vini, socotindu-să şi altele toate ce i s'au dat lui, — să ajungă şi cestora mai mici. Iar întralt chip să nu să amectece la nimic nici odinioară. Şi pentru credinţă eu sângur am scris, să se ştie".

120 — **1687 Mai 12** [3])

„Iordan abagiul ot Bucureşti **înfrăţeşte** pe văru-său Iorga ot Bucureşti peste moşia din dealul Dobroteanilor, la care act au fost martori „mulţi oameni buni" cari mărturisesc şi iscălesc".

1) N. Iorga: St. şi Doc., vol. VII, pp. 33-34.
2) N. Iorga. St. şi Doc., vol. VII — p. 174.
3) Acad. Rom., 7|XXI — cit. Minea-Boga, p. 54, notă.

121 — **1692 Mai 20** [1])

„Se spune că Sima a fost făcut „**meşteşug de au făcut frăţie**“ cu Gheorghe feciorul lui Sănjorj şi pentru frăţie i-a dat partea ei de ocină, de l-a băgat în funia popei Fiera făr' de ştirea acestuia, iar Gheorghe i-a da 4 pogoane de vie“.

122 — **Iaşi, 1697 Septemvre 2** [2])

Martin Ungurul şi soţia sa Ana se înţeleg a se moşteni între sine.

„Iar nimenea din rudenile noastre n'au treabă ca să stea împotrivă, pentru căci nu iaste moşie veachie de la strămoşi, ci iaste cumpărată“...

123 — **Craiova, 1728 Mart 27** [3])

Un testament muntenesc:

„Ilinca Strâmbeanca îşi face testamentul — „văzându-mă de supărarea boalei slabă“ — împărţind la toţi copii — fete şi băeţi — precum şi la soţ, averea sa. Impărţeala se face în mod egal, după simţul dreptăţii“.

124 — **1745 Octomvre 6** [4])

„Monah Cozma Buhuş, egumen ot Bogdana“, dă partea-i de moşie şi Ţigani, ce are de la tatăl său şi mamă „nepotului miu lui Neculai, fiiul fraţine-miu, pe carele l'am luat fecior de suflet“. In schimb, nepotul îi va căta de suflet“.

1) Arh. Stat., Buc. condica mitr. nr. 2, f. 274 — cit. Minea-Boga, p. 54.
2) *N. Iorga*: *St. şi Doc.*, vol. I — p. 84.
3) *N. Iorga*: *St. şi Doc.*, vol. XI — p. 263, doc. 6.
4) *N. Iorga*: *St. şi Doc.*, vol. VII — pp. 93-94.

125 — **7267 (1759) 30 Iulie**

Fragment dintr'un document din Cronica Vascanilor referitor la restrângerea dreptului de moştenire al fetelor în Moldova, publicat în Ananele Academiei — Tom. XXIX, ser. II, p. 56 — Nr. XXVII.

„Şi după obiceiul vechi al pământului, aşa am giud(e)cat: Că nic(i) odat(ă) fata nu poate intra în baştina părinţască, ci numai feciorul moşteneşti baştina părinţălor; iar fetelor li să dau stăpâniri într'alte părţă de moşii, pe de lături".

126 — **1776 August 30** [1])

„Intărire domnească din 30 August 1776, pe o anafora. Priveşte jalba lui „Mihalache Cracaliia mazăl de la Ţin(u)tul Cernăuţului asupra dml. Iordachi Cant. biv. vel Spat". Cracalia era ginere „ginere unii Elenii fata Irimicăi Jora biv vel Căpitan... Soacră-sa Eliana alţi copii n'au avut fără numai pe această fată, şi aceasta nu iaste făcută din bărbat cu cununie, ci ar fi din sărăcie, făcută în văd(u)viia ei". Averea o ieă Iordachi. Acesta prin vechilul său, „dumi Iordachi Cant. vel Ban", prezintă diata Ilenei, din 25 Mart 7263 (1755): arată ea „că avându doao căsătorii, şi copii n'au avut, şi ajungându la vârsta bătrâneţ(e)lor, şi de spre alte rudenii a ei neavând nici o căutare intratâţa ani ci-au trăit în văduvia ei, apoi socotindu mai mult pentru sufletul ei şi pentru cheltuelile şi grijele cele obicinuite la moartea ei şi dup(ă) moarte, *am ales pe nepotul său, pe dumi Spat. Iordachi Cant. şi l'au luat fecior de suflet, şi i-au dat danie* satul ei dela părinţi, anume Melitinaţii de la Ţint. Cernăuţului...; aşijderea şi pentru alte moşii, căte au mai avut; iar(ă)ş dumi să fie chironom, ca să umble să le dezbată de pe la cari sânt impresurate". Iea de la el şi 300 de lei, deşi dă la datorii. Fetei i se cer acte, „sau măcar de au lăsat cuvânt cătră cineva Eliana la moartea ei precum că-i iaste fată": dar nu se află. Şi pravila exclude de la moştenire pe fii nelegitimi".

1. N. Iorga: *St. şi Doc.*, vol. VII — pp. 77-78.

127 — **1797 Octomvre 13** [1])

Adecă eu, Maria Muntenița, fata căpitanului Ștefan Căldăruș, răzăș din moșia Samolenca Mare și Samolenca Mică, adiverez cu această scrisoare a mè la mâna nepoatei mele di frate, anume Maria, fata lui Gheorghe Căldăruș, ci o ține Nistor Munteanu din satul Sudarca, *precum să se știe că di bună voia mè am primit-o părtașă la moșie, căzându-i-să, ca una ce mi-i dreaptă nepoată di frate al meu, să se împărtășească drept cu copii mei câte cât i-a cădè analogul, ca niște frați,* fără a avè vre-o supărare sau oprire di stăpâniri din spre răzășii mei în veci, nesfârșită, mergând după cum vor. Care la facerea scrisorii aceștie s'au iscălit și răzășii mei, cari s'au întâmplat. Și pentru credință am pus numele și degitul ca să se creadă.

128 — *Fără dată și loc* [2])

In numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Trinitate inseparabilă, amin. Aceasta să se știe *cum au frățit jupâneasa Nega Boticioia și jupâneasa Stana, noro-sa, prea nepoții jupânesei Negai anume Ivan, Radul, cu feciorii jupânului Rusului, anume Necula, ca sea fiia 3 frați prea ocină* cumpărătoarea de Bogătești, anume casa lui Milcudiță, cu dealnița cu toată, și deal(ni)ța lui Voicuță și casa (bis) Micul Colțe, cu deal(ni)ța, ocina Jitii, căt(ă) se va aleagea, i den Cotenești anume 14 dolnițe, i de Jupâneni 2 dolnițea, i de Lucăcești 2 dolnițea, *cum se'u frățit pre aceste ocini ce e mai sus scris, ca să fiia 3 frați, i iară prea vii i prea bucatea și prea scule se a fiie 2 frați; Ivan Radul sea fiia un frate; Rusul cu feciorii alt frate..* să imparță în doa. Și mărturii: *(urmează martorii și blestemul).*

---

1) *N. Iorga:* Anciens documents de droit roumain. vol. I — pp. 92-93.
2) *N. Iorga.* St. și Doc., vol. XXII — p. 64.

Bibliografie

la

Frăția de cruce și de moșie

Alecsandri V. : *Poezii populare ale Românilor* — Bibl. p. toţi — Bucureşti.

Balan Th. : *Documente bucovinene* — 3 vol., Cernăuţi, 1933-7

Berechet Şt. : *Caterisirea (degradarea) preotului şi frăţia de cruce* — Chişinău, 1924.

Bogdan I. : *Cinci documente istorice slavo-române* — Bucureşti, 1889.

Bruchner : *Ueber pobratimstvo bei Polen und Russen XVI Iahrhundert* — art. în *Archiv slavische philologie* — XV-1893, pp. 314-315

Bud Tit. : *Poezii populare din Maramureş* — Bucureşti, 1908.

Burada T. : *Inmormântarea la Români*—Iaşi, 1882.

Condurachi I. D. : *Formarea Vechiului Drept Românesc nescris (Obiceiul Pământului)* — Braşov, 1935.

Dareste R. : *Etudes d'histoire du droit* — Paris, 1889.

Dareste R. : *Les anciennes coutumes albanaises în Nouvelle revue historique de droit français et étranger* — XXVII (1903), p. 478.

Dissescu C. G. : *Originele Dreptului Român* — Bucureşti, 1899.

Emerit M. : *L'adoption fraternelle en Valachie et son influence sur la formation de la propriété collective*—Cultura Naţională, Bucureşti, 1928.

Emerit M. : *La femme en Valachie pouvait-elle héritier?* în *Revue historique du sud-est européen,* IV 1927.

Filitti I. C. : *Archiva G. Gr. Cantacuzino* — București, 1919, p. 202, nr. 647.

Fotino Georges : *Contribution à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain.* Un chapitre de l'histoire de la propriété au moyen-âge-Paris, 1925. pp. 172-204.

Ghibănescu Gh. : *Surete și isvoade* — 25 vol.

Ghibănescu Gh. : *Ispisoace și zapise* — 6 vol.

Ghibănescu Gh. : *Daniile* : o pagină din istoria vechiului drept românesc în *Indrumarea,* Iași 1908, nr. 1.

Ghibănescu Gh. : *Rolul etnic al proprietății mari:* o pagină din istoria proprietății mari în România, în *Indrumarea,* Iași 1908 nr. 3.

Greceanu R. și Șt. : *Viața lui Costandin Vodă Brâncoveanu* — București, 1906.

Hâjdeu B. P. : *Infrățirea sau unirea* în *Buletinul instrucțiunii publice*—1865, p. 620-626.

Hâjdeu B. P. : *Originele Craiovei* în *Columna lui Traian*— 1877, p. 5.

Hâjdeu B. P. : *Archiva istorică a României*— Tom. I și II — București, 1865.

Iarnik și Bârseanu : *Doine și strigături din Ardeal* — București 1895.

Iorga N. : *Studii și documente cu privire la Istoria Românilor* — 25 vol.

Iorga N. : *Anciens documents de droit roumain*— vol. I, 1930 ; vol. II, 1931 — Paris-București.

Iorga N. : *Documente românești din Arhivele Bistriței* — 2 vol. — București, 1899.

Iorga N. : *Les origines et l'orginalité du droit populaire roumain* în *Bulletin de la section Historique de l'Académie Roumaine* — București, 1935.

Ispirescu P. : *Basmele Românilor* — 2 vol. — Bibl. p. toți.

Justinian : *Corpus Juris Civilis* — lib. VI, tit. XXIV, 7; lib. X, tit. 7.

Kekaumenos : *Strategikon et incerti scriptoris de officiis regiis libelus* — ed. B. Vasilievski v. Iernstedt, Peterburg, 1896.

Kraus Dr. Fr. : *Sitte und Brauch der Siidslaven* — Vien, 1885 — pp. 619-643.

Lagarde Le comte de : *Voyage de Moscou à Vienne par Kiow, Odessa, Constantinople, Bucharest et Hermanstadt* — *Paris*, 1824 — p. 364.

Letourneau : *L'évolution du marige et de la famille* — Paris, 1888.

Legi : *Prăvilioara din 1781.*

Legi : *Prăvilioara din 1784.*

Legi : *Pravilniceasca condică din 1780.*

Legi : *Legiuirea lui Caragea din 1818.*

Mayne Sumner : *De l'organisation juridique de la famille chez les Slaves du Sud et chez les Rajpoutes* în *Revue générale du droit* — III, 1879, p. 233-4.

Meteş Şt. : *Din istoria dreptului românesc în Transilvania* — Bucureşti 1935.

Minea I. : *Despre solemnitatea înfrăţirii* în *Cercetări istorice* — vol. V-*VII* — Iaşi.

Minea I. : *In legătură cu frăţia de cruce* în *Cercetări istorice* — vol. V-VII — Iaşi.

Minea I. şi L.T. Boga : *Cum se moşteneau moşiile în Ţara Românească până la sfârşitul sec. al XVI-lea?* 2 vol. — Iaşi, 1933-35.

Mitteis L. : *Reichsrecht und Volksrecht in den oestlichen Provinzen des roemischen Kaiserreichs.*

Mototolescu D. D. : *Privilegiul masculinităţii* — Bucureşti, 1915.

Naciov N. A. : *Despre frăţia de cruce* în *Revista periodică a societăţii literare bulgare* — an. 1895-96, c. XLIX-L, pp. 32-72; c. LI, pp. 375-403, şi c. LII-LIII, pp. 443-506.

Negulescu P. : *Adopțiunea fraternă sau înfrățirea* — studiu complect, articol în *Convorbiri literare* — an. XXXII 1898 — pp. 276-296.

Negulescu P. : *Studii de istoria dreptului român* — București, 1900, pp. 82-107.

Pamfil T. : *Frații de cruce și alte înrudiri sufletești la români* — Bârlad 1920.

Pamfil T. : *Cântece de țară* — București 1913.

Peretz I. : *Curs de istoria dreptului românesc*, vol. II — București, 1928.

Peretz I. : *Privilegiul masculinității în Pravilniceasca condică Ipsilant și în Legiuirea Caragea* — București, 1905.

Popovici Dr. I. : *Poezii populare române*, vol. I — Oravița, 1909.

Somer : *Vita Jacobi Basilici* in *Deux vies de Jacques Basilicos par Emile Legrand* — pp. 55-56.

Șăineanu C. : *Basmele române* — București 1895.

Ștefulescu Alex. : *Documente slavo-române relative la Gorj* (1406-1665) Târgul-Jiu—1908.

Tamassia Giovanni : *L'Affratellamento* — studio-giuridico, Torino, 1886, pp. 1-77. Se studiază cu competință frăția la Greci, în evul mediu și la Slavi. In bibliotecile noastre nu se găsește nici un exemplar.

Teodorescu G. Dem. : *Poezii populare* — București 1885.

Tocilescu Gr. : *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* — 1884, p. 213,

Volkov Th. : *La fraternisation en Ucraine* — în *Mélusine*, tom. V — nr. 8, 1890-91, pp. 193-203 ; tom. VII, nr. 1, 1894, p. 4 și nr 7, 1895, p. 156.

TABLA DE MATERIE

Pag.

Cap. III

Cap. IV

ANEXA
